

ABDÜLKADİR GEYLANİ

(Kuddise Sırruhu)

Muhammed Ali SALLABİ

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa Kasadar

İlk Devir İlim ve Zühd Önderleri Dizisi: 12

Tercüme

Necmettin Salihoğlu

Tashih

Talha Yurdakul

© Ravza Yayıncılık

Sertifika no: 16480

Sayfa Düzeni

Rabbani Düz

Kapak Tasarım

Rabbani Düz

1. Baskı

İstanbul 2012

Baskı / Cilt

Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık

Kale İş Merkezi No:51-52

Davutpaşa / İstanbul

Ravza Yayıncılık

Büyük Reşit Paşa Cad. No:22/42

Vezneciler - Eminönü / İstanbul

Tel. 0212 528 46 17 Fax. 0212 514 27 31

İLK DEVİR İLİM VE ZÜHD ÖNDERLERİ

SULTÂNU'L- ARÎFÎN
ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ
(kuddise sirruhu)

Tercüme

Necmeddin Salihoğlu

İstanbul 2012

İLK DEVİR İLİM VE ZÜHD ÖNDERLERİ DİZİSİ

- 1 - **Hasan el-Basri** / Necmeddin Salihoğlu
- 2 - **Abdullah b. Mubarek** / Necmeddin Salihoğlu
- 3 - **Ömer b. Abdülaziz** / Necmeddin Salihoğlu
- 4 - **Süfyan-ı Servi** / Necmeddin Salihoğlu
- 5 - **Rabia Advıye** / Necmeddin Salihoğlu
- 6 - **İbrahim b. Ethem** / Necmeddin Salihoğlu
- 7 - **Beyazıd-ı Bestami** / Necmeddin Salihoğlu
- 8 - **İmam-ı Azam** / Necmeddin Salihoğlu
- 9 - **İmam-ı Şafii** / Necmeddin Salihoğlu
- 10 - **İmam Ahmet b. Hanbel** / Necmeddin Salihoğlu
- 11 - **İmam Malik** / Necmeddin Salihoğlu
- 12 - **Abdulkadir Geylani** / Ali Muhammed Sallabi
- 13 - **İmam Gazali** / Ali Muhammed Sallabi

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	9
Giriş.....	13
Abdülkâdir Geylânî	17
Doğumu, İsmi Ve Nesebi.....	17
İsmi	17
Künyesi Ve Lakabı	17
Doğumu	18
İlim Öğrenmeye Ragbeti Ve.....	18
Bu Husustaki Yolcululukları	18
Hocaları	20
Ebu Saîd El Mübarek B. Ali El Mahremi	20
Ebu'l Vefa Ali B. Akîl B. Abdullah El Bağdadî	20
Hammad B. Müslim Ed Debbas	21
Ebu Muhammed Cafer B. Ahmed El Bağdadî Es Serrâc	22
Ebu Abdullah Yahya B. Ahmed B. El Benna El Bağdadî El Hanbelî.....	22
İlmi Konumu.....	22
Akıdeyi Açıklamadaki Yöntemi	24
Kelam İlminden Sakınması	26
Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin	27
İtikadi Görüşleri.....	27
İman.....	27
Büyük Günah İşleyen Kişinin Hükümü.....	28
Tevhid-İ Rububiye	29
Tevhid-İ Uluhiyye	30

İbadetin Kabul Şartları.....	30
İbadet Çeşitleri.....	32
Şeyh Abdülkadir Geylani'ye Göre Allahu Tela'nın Görülmesi.....	35
Şeyh Abdülkadir Geylani'ye Göre Kader Ve Kaza.....	36
Münker Nekir Meleklerin Sorgu Sualı Ve Kabir Azabı	36
Şefa'at	37
Kevser Havuzu.....	37
Sırat	38
Mizan.....	38
Şeyh Abdülkadir Geylani'nin	41
Bidatler Karşısındaki Tutumu	41
Kitap Ve Sünnete Verdiği Önem	41
Bidatleri Kötülemesi Ve Onlardan Sakındırması	41
Ulü'l Emre İtaat.....	43
Şeyh Abdülkadir Geylani'ye Göre Tasavvuf.....	45
Şeyh'e Göre Tasavvufun Tarifi	46
Onu Tasavvufa Sevk Eden Amiller.....	49
İlim Ve Amel Karşısındaki	51
Durumu.....	51
Abdülkadir Geylani'ye Göre	55
Şeyh, Mürit Ve Sohbet Adabı	55
Müridin Görevleri	55
Müridin Şeyhe Karşı Adabı	56
Şeyhin Müride Karşı Görevleri	58
İhvanla Sohbet Adabı	58
Hâller Ve Makamlar.....	61
Tevbe	61
Zühd.....	64
Tevekkül	66
Şükür	69
Sabır.....	71
Rıza	72
Sıdk.....	72
Kadiri Tarikatının Kuruluşu	75
Kurduğu Tarikatın İlkeleri	75
Kitap Ve Sünnete Bağlılık Üzerinde Hassasiyeti	75
Kurduğu Tarikatın O Asra Hâkim Olan Felsefi Fikirlerden Temiz Olması ..	76

İslam'ın Yaşanmasına İhtimam Göstermesi	76
İslah Yolunda Çizdiği Geniş Çizgiler	79
Davete Başlaması Ve Üslubu	79
Sistematik Ruhi Eğitim	79
Vaaz Ve Vaaz Mevzuları.....	83
Âlimleri Tenkidi.....	85
İdarecileri Tenkidi	86
Fakirlere Ve İnsanlara Adaletli Davranmaya Daveti	88
Şiiliğe Ve Sapık Görüşlere Karşı Mücadelesi	90
Tasavvufu İslahı.....	93
Emri Bi'l Maruf Nehyi Ani'l Münker Görevinin Yapılması.....	96
Kenar Mahalle, Köy Ve Mezralardaki Medreseler	98
Adeviyye Medresesi	98
Osman B. Merzuk El Kuraşî Medreses	100
Ebu Medyen El-Mağribî Medresesi	101
Ebu's Suûd El Harîmî Medresesi.....	101
İbni Mekârim En Ne'al Medresesi	101
Ömer El Bezzâz Medresesi	102
Cubaî Medresesi	102
Hayat B. Kays El Harranî Medresesi	103
İslah Medreseleriyle Zengi Devleti Arasındaki Dayanışma	104
Kadiriyye Medresesi'nin Haçlı İstilasına Uğramış Bölge Çocuklarını Yetiştirmede Üstlendiği Büyük Rol.....	104
Âlimlerin Gelip Nuriye Medreselerinde Çalışması	105
Cihad Ordusuna Katılım.....	106
Siyaset Alanlarına Girmeleri	107
Abdülkadir Geylani Hazretlerinin Özellikleri	109
Vefatı.....	110

SUNUŞ

Bizleri İslam ile şereflendiren Yüce Allah’a hamd, bizler için örnek ve önder olmak üzere içimizden seçip gönderdiği Resulü Muhammed Mustafa (sav) Efendimize, onun âline ve ashabına salât ve selam olsun.

Büyük mürşid ve davetçi Şeyh Abdulkadir Geylani hazretleri İslam dünyasının yetiştirdiği en büyük ilim, zühd, cihad ve davet önderlerinden birisidir. Müslümanların ilk kıblesi Kudüs ve çevresinde -tıpkı günümüzdeki Siyonist işgal gibi haçlı işgalinin hüküm sürdüğü ve Batını Şiilerin İslam dünyasında terör estirdiği bir dönemde adeta bir güneş gibi doğdu. Selefî İmam Gazzali’nin yolunu takip ederek ilme, talebe yetiştirmeye ve nefis tezkiyesine büyük önem verdi. Boş kalplerin, Müslümanlığı iddiadan öteye geçmeyen yığınların İslam dünyasının sorunlarını çözmesinin mümkün olmadığını gördü.

Şeyh Abdülkadir Geylânî Hazretleri öncelikle itikadi alandaki bozulma ve sapmalara karşı Sünnî İslam akidesini savunmakla işe başladı. Sapık fırkaların itikadi görüşlerine karşı savaş açtı. Sadece hakkın savunulmasının yetmediğini, batılın ortadan kaldırılması için mücadele etmek gerektiği gerçeğini bir kez daha hatırlattı.

Bunun için şer'i ilimleri gereği gibi öğretmek ve kapı kulu olmaktan öteye geçmeyen sözde ulemaya karşı alternatifler çikarmak için **Kadiri Medresesi**'ni kurdu. Bu medresenin kolları çeşitli bölgelere yayılarak, itikadi, fıkhî, ictmai, siyasi ve ahlakî yönden yetişmiş, İslam dünyasının gerek idarede ve gerekse irşad faaliyetlerinde ihtiyaç duyduğu insan unsurunu yetiştirdi.

İslam âleminin içine düştüğü zillet ve miskinliğin baş sorumlusu olarak İslam âlimlerini gördü. Fasık ve zalim idarecilerin maskarası haline gelmiş sözde âlimlere karşı çok ağır hücumlar yaparak İnsanları onların sohbetlerine gitmekten ve onların sözlerini dinlemekten sakındırdı.

O, bir konuşmasında şöyle diyordu:

“Ey Allah’ın kulları! Nefislerinizi eğlendiren şu adamları dinlemeyin. Onlar, sultanlar karşısında zillet gösterir, küçülürler. Onlara iyiliği emredip kötülükten sakındırmazlar. Bunu yapsalar da nifakla birleştirerek zoraki yaparlar. Allah Teala, yeryüzünü onlardan ve bütün münafıklardan temizlesin. Ya da onlara tevbeyle nasip etsin de onları kendi kapısına getirsin. Birinin kalbinde başkası olduğu halde ‘Allah, Allah’ dediğini gördüğümde gazaba geliyorum.”

Kadiri Medresesinden mezun olan talebelerden bir gurup Sultan Nureddin Zengi ve Sultan Selahaddin Eyyubî'nin yanına göndererek siyasetle yakından ilgilendi. Talebelerinden bazıları devlet idaresinde son derece önemli roller üstlendiler.

Abdülkadir geylani Hazretleri zalim ve fasık idarecilerin her icraatını alkışlayan ve tıpkı günümüzde olduğu gibi-devlet kapısını rızık kapısı olarak gören güruhlara karşı şu çok sert uyarılar yapmıştır.

“Sultanlar(devlet ricali) birçok kişi için ilahlar oldular. Dünya, zenginlik, sıhhat, güç ve kuvvet ilahlar oldu. Yazıklar olsun size! Gölgeyi asıl, rızıklananı rızık verici, kulları mâlik, fakiri zengin, acizi güçlü, ölüyü diri sandınız. Dünya zorbalarını, firavunlarını, sultanlarını ve zenginlerini büyük görür, Allah’ı unuttursanız, O’nu yüceltmemiş olursunuz. Dolayısıyla sizin hükmünüz putlara tapan kişinin hükmü gibi olur.”

Şeyh Abdülkadir Geylanî hazretleri aynı zamanda tari-katı bir kurum haline getirerek insanların manevi yönden te-davi edilmelerini sağlayan ilk müşşiddir. İnsanların toplu bir şe-kilde bir Şeyhe bağlanması ve edep ve terbiye görmek üzere o Şeyhin yanında toplanması ilk defa onun döneminde olmuş-tur. Ondan önceki tasaavufi terbiye sisteminde böyle bir şey yoktu. İnsanlar tek tek giderler, şeyhlerden ders alırlardı. Bu manada Tarikatların tümü ondan sonra kurulmuştur.

Şeyh Abdülkadir Geylanî hazretlerinin hayatını incele-yenler onun insanları kitaba, sünnete ve güzel ahlaka sıkı sıkı-ya bağlanmaya yönlendirdiğini görecektir.

Ravza Yayınları olarak içinde yaşadığımız topluma İlk Devir ilim ve Zühd önderlerini tanıtmak amacıyla başlatmış ol-duğumuz bu seriye Şeyh Abdülkadir Geylani Hazretlerinin ha-yatını neşrederek devam ediyoruz. Sahasında yetkin bir kalem olan Üstad Ali Muhammed Sallabi’nin bu çok nefis ve derin araştırması, Türkçe olarak yayınlanan biyografiler arasında bü-yük müşşidin hayatını anlatan ilk ciddi eser olacaktır.

İlk Devir İlim Ve Zühd Önderleri başlığı altında ya-yınladığımız bu eserlerle güttüğümüz hedef Rabbani Ulema’yı milletimize tanıtmak suretiyle sapkın din bezirgânlarının ger-

çek niyetlerini ve kimliklerini Müslüman milletimize deşifre etmektir. Zira bu şöhret sevdalı âlim geçinen zatlar her devirde Müslümanlar için bir yük, bir fitne unsuru olmuşlardır. Her gün medyada yeni bir figür belirmekte ve milletin dini duygularını örselemek ve kendini beğendirmek için kırk takla atmaktadırlar. Yüce Allah bu bel'am kılıklı heriflerin fitnesinden hepimizi muhafaza buyursun ve Rabbani ülemanın izinden gitmeyi hepimize nasip etsin. Cenab-ı Hak yaptığımız amellerimizi boşa çıkarmasın. (Âmin)

Ravza Yayınları

25/Şevval/1433

12/Eylül/1012

GİRİŞ

Haçlı seferleri dönemini ele aldığımız da bu dönemde dikkat çeken hususlardan biri de Sultan Nureddin ve Sultan Selahaddin'in başarılarında çok sayıda amilin etkili oluşudur. Bunların bir kısmı Hilafetle ilgili olanlar, bir kısmı halkla ilgili olanlar ve bir kısmı da daha başka unsurlarla ilgili olanlardır.

Hilafet merkezi bu dönemde İlk Selçuklular döneminde olduğu gibi güçlenmeye başladı. Başta Yahya b. Hübeyre döneminde olmak üzere Abbasi yönetim unsurları da aynı şekilde güçlenmeye başladı. İnşallah yeri geldiğinde bu hususa değineceğiz. İnşallah Abdülkadir Geylanî'nin davet ve ıslah alanında yaptığı çalışmaları anlatacağız. Onun çalışması İmadeddin ve Nureddin Mahmud Zengi dönemlerine denk gelmektedir.

Abdülkadir Geylanî'nin çalışmaları Sultan Nureddin'in önderlik ettiği cihad ve mukavemet hareketinin önemli destek halkalarından biri olmuştur. Zira onun çalışmaları hem geniş halk kitlelerine yönelikti ve hem de Abbasi hilafet merkezi Bağdat'ta idi. O dönemde insanlar şahsiyeti yüce manevi bir öndere çok fazla ihtiyaç duyuyorlardı. İnsanlar, daveti, vaazları ve yaşam şekliyle insanlara önderlik edecek, yeniden şekil verecek, onları yeniden yapılandıracak ve toplum tabakaları ara-

sındaki kopuklukları giderecek birine şiddetle muhtaçtılar.¹

Nefislerdeki imanı uyandıracak, ahiret inancını diriltecek, kalplerdeki Allah sevgisini harekete geçirecek birine, âli himmetlere yönlendirecek birine, sahîh ilmi tahsil için, Allah'a ibadet için, O'nun rızasını kazanmak için gayrete getirecek ve O'nun yolunda yarıştıracak birine, tam tevhide ve halis dine yönlendirecek birine şiddetle muhtaçtılar.²

İşte o kişi hicri beşinci asrın sonlarında zuhur eden Şeyh Abdülkadir Geylanî oldu. Dini liderliği teslim aldı ve yaklaşık bir asır Allah'a davet yolunda tek başına emsalsiz bir mücadele sergiledi. İslam âlemindeki etkisi büyüktü.³ Zengi'lerle birlikte, itikadi, fikri, iktisadi ve içtimai meselelere dair sorumlulukların üstesinden gelmek ve Şam bölgesinde haçlılara karşı mücadele verecek neslin yetiştirilmesine katkıda bulunmak için medrese kurdu.⁴

Abdülkadir Geylanî kendisinden öncekilerin ortaya koyduğu ilim ve tecrübelerden istifade etti. İstifade ettiği kişilerin başında ıslah ve tecdit tarihinde büyük başarılar gösteren İmam Gazali geliyordu. Bu hususu Selçuklu Devleti'ne dair olan kitabımda uzun uzun ele aldım. İmam Gazali, Yunan felsefesinin hücumlarına, Bâtîni inkârcılığa ve ulemanın sapkınlığına karşı İslam'ı müdafaa eden kişi oldu.⁵ Şeyh Abdülkadir Geylanî, Gazali'nin çalışmalarından ve mirasından istifade etti. Onun öğretilerini halkın, ilim talebelerinin ve ulemanın kolaylıkla anlayabileceği ve uygulayabileceği basit bir programa dönüştürdü. Bu hususta Dr. Macid el-Geylanî şöyle diyor:

“Gerçek şu ki; Abdülkadir Geylanî'nin tatbik ettiği terbiye metodu dikkatli bir şekilde incelendiğinde bu metodun Gazali'nin teklif ettiği metodun etkisi altında olduğu görülür. Şeyh Abdülkadir talebe ve müritlerin ilmi, ahlaki ve içtimai yönden yetiştirilmesini hedefleyen müttekâmil bir program ortaya koydu. Bu programla o, onların emri bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-mün-

¹ Ricalü'l Fikri Ve'd Davet, 1/235

² A.g.e. 1/237

³ A.g.e. 1/239

⁴ Lâ Tarika Gayra'l Cihad Litahriri'l Mescit, 325

⁵ Ricalü'l Fikri Ve'd Davet, 1/235

ker görevini de en bir iyi şekilde yapabilecek şekilde yetiştirilmelerini hedefliyordu. Şeyh Abdülkadir'in ismini taşıyan tekkelerde de bu programın tatbikatına yönelik imkânlar mevcuttu. Zira orada talebe ve müritlere yönelik tatbiki dersler ve ameller işleniyordu.⁶ Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin şahsiyeti, medresesi ve öğretileri Zengiler ve Eyyübler döneminde ümmetin uyanmasına gözle görülecek şekilde büyük bir etki yapmıştır. Bu sebeple inşallah onun şahsiyetini, medresesini ve öğretilerini anlatıp aydınlatmaya çalışacağız.

⁶ Hakeza Zahera Cilu Selahaddin; Lâ Tarika Gayra'l Cihad adlı eserden naklen, 339

Abdülkâdir Geylânî

DOĞUMU, İSMİ VE NESEBİ

İsmi

Abdülkadir b. Ebu Salih Musa Cengi Dost b. Ebu Abdullah b. Yahya ez Zahid b. Muhammed b. Davud b. Musa b. Abdullah b. Musa b. Abdullah el Mahz b. Hasan el Müsenna b. Hasan b. Ali b. Ebî Talib (ra).⁷ Bazıları onun Ali b. Ebî Talib (ra)'a nisbetini kabul etmemektedir.⁸ Öyle görünüyor ki doğru olan; onun, Müminlerin Emiri Ali b. Ebî Talib (ra)'ın nesbine mensup oluşudur. Zira buna karşı çıkanların hem sayıları az ve hem de ileri sürdükleri deliller zayıf iken diğerlerinin ise hem sayıları çok ve hem de delilleri kuvvetli bulunmaktadır.⁹

Künyesi ve lakabı

Siyer ve biyografi kitapları onun künyesi ve nisbeti hususunda ittifaka yakın bir oranda hemfikirdirler. Künyesini Ebu Muhammed olarak, nisbetini de Ceylanî ya da Cîlî olarak kaydetmişlerdir.¹⁰ Lakaplarına gelince; Çok sayıda ayrı hususu işaret eden lakaplara sahiptir. Bu lakaplar, günümüzde ilim alanında başarı gösteren ve bu alandaki üstünlükleri kabul edi-

⁷ Siyeru A'lâmi Nübelâ 20/439; Eş Şeyh Abdülkadir el Geylani, 27

⁸ Ez Zeyl Alâ Tabakati'l Hanabile, İbni Receb, 1/290

⁹ Eş Şeyh Abdülkadir Geylani, Saîd el Kahtânî, 28

¹⁰ A,g,e. 28

len âlimlere ve sair ileri gelenlere verilen ödüllere ve madalyalara benzemektedir. Ona verilen lakaplardan biri ‘İmam’dır. Bunu ona Sem’ânî vermiş ve şöyle demiştir; “O, kendi asrında Hanbelîlerin imamı ve şeyhidir. İbni Receb de bunu ondan nakledip kullanmıştır.”¹¹ Ona verilen lakaplardan biri de ‘Şeyhu’l İslam’dır. Bu lakabı ona Zehebî vermiştir.¹²

Doğumu

Şeyh Abdülkadir, Ceylan beldesinde dünyaya gelmiştir. Ceylan; Taberistan’ın arka taraflarında bulunan dağınık beldelelere denilmektedir. Oralara Geylan da denilmektedir. Bu sebeple ona; Cîlî, Ceylanî ve Geylanî denilmektedir. Doğum tarihi hicri dört yüz yetmiş birdir.¹³ Hicri dört yüz yetmiş yılında doğduğunu söyleyenler de olmuştur.¹⁴

İLİM ÖĞRENMEYE RAĞBETİ VE

BU HUSUSTAKİ YOLCULULUKLARI

Şeyh Abdülkadir Geylani hicri 488 yılında on sekiz yaşında olduğu halde doğum yeri Ceylan’dan Bağdat’a gitti. Bağdat’ta çok sayıda meşhur âlimle görüştü, çeşitli ilimlerde onlardan istifade etti. Sonunda çeşitli ilimlerde ilim sahibi oldu. Zehebi onu ‘Şeyh, İmam, Âlim, Zahid, Arif, Önder, Şeyhu’l İslam, Evliyalar rehberi, Dinin ihya edicisi olarak nitelendirmektedir.¹⁵ İbni Receb de Zeylû Tabakati’l Hanabile adlı eserinde onu Asrın şeyhi, Ariflerin önderi, Meşayih’in sultanı, Makamlar, kerametler, ilimler ve maarifler sahibi olarak nitelendirmektedir.¹⁶

Otuz iki yıl ilimle, öğrenmekle meşgul oldu. Farklı şeriat ilimlerini okudu ve daha sonra hicri 520 yılında tedris ve vaaz kürsüsüne oturdu.¹⁷ Çok uzun süren talebelik yılları esnasında

¹¹ A,g,e. 28

¹² Siyeru A’lâmi Nübelâ, 20/439

¹³ A,g,e. 20/439

¹⁴ Behcetü’l Esrar, Şatnûfi, 88

¹⁵ Siyeru Alâmin- Nübelâ 20/439

¹⁶ Zeylû Tabakati’l Hanabile, 1/290

¹⁷ A,g,e. 1/291

geçim zorluğu çekti. Mahrumiyet acılarına katlandı. Bu zorluklar onu ilim öğrenme hususundaki azminden döndüremedi.¹⁸ İbni Receb bu hususa dair çektiği sıkıntıları bizzat onun ağzından şöyle naklediyor:

“Nehir kıyısında bulunan keçiboynuzu, baklagiller kırıntıları ve marul yapraklarından yiyerek yaşıyordum. Bağdat’ta pahalılık alıp yürümüştü. Günlerce yemek yemediğim zamanlar olurdu. Bir gün şiddetli açlık sebebiyle marul yaprağı ve baklagiller gibi insanların yemeyip attığı şeyleri araştırmak üzere çıktım, gücümü toparlamak için buna ihtiyacım vardı. Her nereye gittiysem başkalarının beni geçtiğini gördüm. Bir şey bulsam insanlar ona hücum ediyor, ben de utancımından onu bırakıyordum. Yürüyerek şehir merkezine döndüm. Bağdat’taki kokucular çarşısındaki Yasin mescidine vardım. Tamamen bitap düşmüştüm. Doğru dürüst yürüyemiyordum. İçeri girdim ve bir köşeye düştüm. Ölümle yüz yüze gelmişim. O esnada yabancı bir genç elinde ekmek ve kebab olduğu halde içeri girdi ve oturup yemeye başladı. Ağzına her bir lokma götürüşünde açlık sebebiyle benim de ağızım açılıyordu. Derhal nefsim karşı çıktım ve ona ‘Bu ne hâl?’ dedim. Sonra da ‘Ya Allah yardım eder ya da burada ölür kalırım.’ Dedim. O arada yabancı genç bana döndü ve beni gördü. Sonra da bana ‘Kardeşim, Bismillah de, ye.’ Dedi. Ben kaçındım. Allah için yememi söyledi. Nefsim ileri atıldıysa da ona muhalefet ettim. Yine Allah için yememi söyledi. Bu defa güçlükle yedim. Bu arada genç bana soru sormaya başladı. Ne iş yapıyorsun? Nerelisin? Kimlerdensin? Diye sordu. Ona ilim talebesi olduğumu ve Geylan’lı olduğumu söyledim. Bunun üzerine bana ‘Ben de Geylan’lıyım.’ Dedi. Sonra da ‘Buralarda Abdülkadir adında Geylan’lı bir genç varmış, onu tanıyor musun?’ dedi. Ben ‘O benim.’ Dedim. Birden irkildi ve yüzünün rengi değişti. Sonra da: ‘Vallahi, yol azığım yanımda olduğu halde Bağdat’a varmıştım. Seni soruşturdum, ancak kimse bana yardımcı olmadı. Bu arada yol harçlığım tükendi. Üç gün bir şey yemedim. Sonunda ölmek için sana gönderilen bu paranın bir kısmıyla bu ekmeği ve kebabı satın almak mecburiyetinde

¹⁸ Eş Şeyh Abdülkadir el Ceylânî, 32

kaldım. Afiyetle ye. Bu senin malın. Şimdiye kadar benim misafirimdin, şimdi de ben senin misafirininim.’ Dedi. Ona ‘Ne bu?’ diye sordum. Bana ‘Annen benimle birlikte sana sekiz dinar gönderdi. O paradan bir kısmıyla bunu satın aldım. Senden özür diliyorum.’ Dedi. Onu susturdum ve ona gönlünü hoş tutmasını söyledim. Yiyeceğin geri kalanını ve bir de paradan bir kısmını yol harçlığı yapması için ona verdim. O da onu kabul etti ve oradan ayrıldı.¹⁹

Hocaları

Hocalarından bazılarının adları şunlardır:

Ebu Saîd El Mübarek B. Ali El Mahremi

Hanbelîlerin hocası idi. Kadı Ebu Ya’lâ’dan fıkıh öğrendi. Ezc kapısındaki medreseyi inşa ettirdi. Ondan sonra o merdesede -bazı tadilatlar ve yenilikler yaptıktan sonra- öğrencisi Şeyh Abdülkadir Geylani ders verdi. İffet sahibi saygın biriydi. Dünyevi imkânları genişlemiş, bir ev ve bir hamam inşa ettirmiş, bir de çiftlik kurmuştu. Hicri 513 yılında vefat etti.

Ebu’l Vefa Ali B. Akîl B. Abdullah El Bağdadî

İmam, Allâme, Hanbelîlerin şeyhi, kelamcı, eserler sahibi. Hicri 431 yılında doğdu. İşlek bir zekâsı vardı. Bilgide okyanus, fazilette hazine gibiydi. Kendi döneminde eşi benzeri yoktu.²⁰ Zehebî onun şu sözünü nakletmektedir: “Allahu Teâlâ beni geçliğimde birçok hususta muhafaza etti. Muhabbetim ilme odaklandı. Asla ve asla oyun ve eğlenceye yeltenmedim. Ancak ilimde benim gibi olanlarla düşüp kalktım. Şu an seksen yaşındayım. Bende ki ilim öğrenme aşkı yirmi yaşında olduğum dönemden daha fazla. On iki yaşında buluğa erdim. Bu gün gücüm kuvvetim azalsa da ne hafızamda, ne düşüncemde, ne ezberleme gücünde ve ne de gözlerimin keskinliğinde bir zayıflama görmüyorum.”²¹

¹⁹ Zeylû Tabakati’l Hanabile, 1/298

²⁰ Siyeru A’lâmi’n- Nübelâ, 19/428

²¹ Eş Şeyh Abdülkadir el-Ceylânî, 38

İbnu'l Cevzî şöyle diyor: “İbni Akîl dindar biriydi. İki oğlu ölmüş, şaşılacak derecede bir sabır göstermişti. Cömertti, bulduğunu infak ederdi. Hicri 513 yılında vefat ettiğinde geriye kitaplarından ve giydiği elbiselerden başka bir şey bırakmadı.”²²

Zehebî, İbni Akîl'in sözünü Sıbtı İbnu'l Cevzî'den şöyle naklediyor: “Hacca gitmiştim, Hac esnasında kırmızı bir ipe dizili inci bir gerdanlık buldum. Bu arada yaşlı kör biri gerdanlığı bulana yüz dinar vereceğini ilan ediyordu. Gerdanlığı ona verdim. Bana ‘Dinarları al.’ Dedi. Ancak ben onları almaktan kaçındım. Daha sonra Şam tarafına gidip Kudüs’ü ziyaret ettim. Oradan Bağdat’a gitmek üzere yola çıktım. Halep’te bir mescide sığındım. Acıkmıştım. Cemaat beni öne geçirdi. Onlara namaz kıldırıldım. Sonra da bana yemek yedirdiler. Ramazanın ilk günüydü. Bana: ‘İmamımız öldü, bu ay bize namazı sen kıldır.’ Dediler. Dediklerini yaptım. Bana: ‘İmamımızın bir kızı var, onunla evlen.’ Dediler. Ben de onunla evlendim. Onunla bir yıl birlikte yaşadım ve bir erkek çocuğumuz oldu. Nifas günlerindeydi, hastalandı. Yanına gittiğimde boyunda o kırmızı ipe dizili inci gerdanlığı gördüm. Ona: ‘Bunun bir hikâyesi var, sana anlatayım.’ Dedim. Anlatırken ağlamaya başladı ve ‘Allah’a and olsun ki o sensin. Babam gözyaşları içinde Allah’a dua eder ve ‘Allah’ım, kızıma, gerdanlığı bana geri veren adam gibi birini nasip et.’ Derdi. Allah Teâlâ onun duasını kabul etti.’ dedi. Daha sonra eşim öldü ve ben de gerdanlıkla birlikte diğer mirası alarak Bağdat’a gittim.”²³

Hammad B. Müslim Ed Debbas

Şey Abdülkadir onun talebelerindendi.²⁴ İbni Teymiyye, Şeyh Abdülkadir Geylanî’yi ve şeyhi Hammad’ı övüyor, şöyle diyordu; “Şeyh Abdülkadir, onun şeyhi Hammad ed -Debbâs ve sair meşayih –Allah onlardan razı olsun- istikamet üzere olan şeyhlerdi. Onların muradı Allah’ın iradesi idi. Başka bir şeyi arzu etmezlerdi. Onlar ancak Hakkın muradı üzere amel

²² Siyeru A’lâmi’n Nübelâ, 19/446

²³ Siyeru A’lâmi’n- Nübelâ, 19/447

²⁴ 19/449

yaparlardı.²⁵

Ebu Muhammed Cafer B. Ahmed El Bağdadî Es Serrâc

Diğer meşayihin kendisine dayandığı muhaddis şeyh. Kendi hattıyla çok sayıda kitap yazdı. Güvenilir biriydi, çeşitli ilimlere dair eserler telif etti. İnsanlar onu gördükleri ve ondan nakillerde bulundukları için iftihar ederlerdi. Hem takva sahibi idi, hem de ilimde dirayet ehli biriydi. Güvenilir, salih bir alimdi. Hicri 417 yılında doğdu, 500 yılında vefat etti.²⁶

Ebu Abdullah Yahya B. İmam Ebu Ali El Hasan B. Ahmed B. El Benna El Bağdadî El Hanbelî

Hafız Abdullah b. İsa el Endelusî onu metheder, ilim, fazilet ve güzel ahlak sahibi biri olduğunu, malayaniyi sevmeyi, mescit inşa ettirdiğini ve vaktinin büyük kısmını mescitte geçirdiğini zikretmektedir. Hicri 453 yılında doğdu, 531 yılında vefat etti.²⁷

Abdulkadir Geylânî hazretlerinin kendilerinden ilim öğrendiği ve kendilerinden büyük ölçüde etkilendiği meşhur şeyhleri bunlar.²⁸

İlmi Konumu

Şeyhu'l İslam İbni Teymiyye'nin onu methetmesi, Abdulkadir Geylânî'nin ilmi konumunu göstermeye yeter. İbni Teymiyye onun büyük şeyhlerden biri olduğuna şahadet etmektedir.²⁹ İbni Teymiyye onun kendi zamanının şeriata en çok riayet eden şeyhi olduğunu söylemekte ve şöyle demektedir; Şeyh Abdülkadir ve benzerleri şer'i şerife bağlılıkları ve şer'i şerifi manevi zevklere takdim etmeleri sebebiyle kendi zamanlarında yaşayan meşayihin ileri gelenlerinden oldular. Yine onlar heva, heves ve nefsanî arzuların esiri olmamaları sebebiyle

²⁵ Fetavayı İbni Teymiyye, 10/455

²⁶ Siyeru A'lâmi Nübelâ, 19/228

²⁷ A.g.e. 20/6

²⁸ Eş Şeyh Abdülkadir el Ceylânî, 43

²⁹ Fetavâyı İbni Teymiyye , 10/463

kendi dönemlerinde meşayihin ileri gelenlerinden oldular.³⁰ Kadı Ebu Abdullah el Makdisî şöyle demektedir; Üstadımız Muvaffakuddin İbni Kudame'nin şöyle dediğini işittim: “Hicri 561 yılında Bağdat’a girdiğimizde ilim, amel, hâl ve fetva hususlarında reis, Şeyhu’l- İmam Muhyiddin Abdülkadir idi. İlminin çokluğu ve sabrının genişliği sebebiyle ilim talebeleri ona gidiyordu. Güzel vasıflar ve güzel haller onda toplanmıştı. Ondan sonra onun bir benzerini daha görmedim. Onda yok yoktu.”³¹

Vaktinin çoğu insanlara dinlerini öğretmek için geçiyordu. Seviyeleri farklı farklı insanlar onun derslerine katılıyorlardı. Oğlu Abdülvehhab şöyle demektedir: “Babam –rahmetullah aleyh- haftada üç kere sohbet ederdi. Cuma günü sabah, Salı günü akşam ve tekkede Pazar günü sabahları sohbet ederdi. Onun meclislerine âlimler, fakihler, meşayih ve sair kişiler gelirdi. İnsanlara tam kırk yıl sohbet etti.

Sohbetlere hicri 521 yılında başladı, 561 yılında bitirdi. Medresede tedris ve fetva faaliyetlerini tam otuz üç yıl yürüttü. Bu faaliyetlere hicri 528 yılında başladı, 561 yılında bitirdi. Onun sözlerini tam kırk kişi kaleme alıyordu.”³²

Onun zekâsına ve sorun çözme kabiliyetine gelince; Abdürrezzak’ın bu hususta naklettikleri onun bu hususa dair kabiliyetini göstermektedir. Acem illerinde bir mesele çözülememiş, halli için Bağdat’a gönderilmişti. Bağdat’taki âlimler de bu meseleye cevap bulamamışlar, sadra şifa bir fetva verememişlerdi. Mesele şu idi: “Adamın biri, Allah’a ibadet şekillerinden herhangi biriyle dünyada tek olarak amel etmemesi durumunda hanımını boşamıştı. Bu adam hangi ameli işlemeliydi ki karısı boş olmasın?”

Abdülkadir Geylanî hazretlerinin oğlu olayı şöyle anlatıyor: Sorunun yazılı olduğu kâğıdı babama getirdiler. O da sorunun cevabını beklemezsiniz o kâğıda yazdı. Orada şöyle diyordu; “Mekke’ye gider, tavaf alanı onun için boşaltılır ve o

³⁰ A,g,e. 19/449

³¹ Ez Zeyl Alâ Tabakati’l Hanabile, İbni Receb, 1/294

³² Behcetü’l Esrar 95

orada tek başına bir tavaf (yedi dönüş) yapar ve sözünün gereğini yerine getirir.” Oğlu devam ediyor; Cevabı alan kişi derhal Bağdat’ı terk etti, o gece Bağdat’ta kalmadı.³³ İbni Receb, Ez Zeyl Alâ Tabakati’l Hanabile adlı eserinde onun biyografisini verirken şöyle demektedir; Asrın şeyhi, ariflerin önderi, meşayihin sultanı, dönemindeki tarikat erbabının efendisi, Muhyiddin Ebu Muhammed, manevi makamların, kerametlerin, ilimlerin, marifetlerin ve meşhur hâllerin sahibidir.³⁴ İbnu’l Cevzî de ondan bahsederken şöyle demektedir; Vaaz yoluyla insanlarla sohpet etti. Zühdü meşhurdu. Kendine ait bir sükunluğu vardı. Bağdat suru yakınlarında oturur, meclisinde çok sayıda kişi tevbe ederdi.³⁵

Akideyi Açıklamadaki Yöntemi

Allah’ın rahmeti üzerine olsun. Akaid konularını açıkça beyan ederdi. Vaaz meclislerinde ve ders halkalarında şu ibareyi çokça tekrar ederdi; “İtikadımız selefi salihinin ve sahabenin itikadıdır.”³⁶ Şeyh Abdülkadir Geylanî’nin eserlerini inceleyen kişi onun, itikadi meseleler başta olmak üzere bütün meselelerde açık ve net bir üslup kullandığını görür. Onun üslubunu kısaca şöyle özetleyebiliriz:

İtikadi meseleleri açık ve kolay anlaşılır bir üslupla arz ederdi

Kapalı ifadelerden hoşlanmaz, açık ve anlaşılır bir üslup kullanırdı. İman hakkındaki tarifi bunun bir örneğidir.³⁷ Şöyle demektedir; “İman; dil ile ikrar, kalp ile tasdik, organlarla amel etmektir. Taat ile artar, isyan ile noksanlaşır. İlim ile güçlenir, cehalet ile zayıflar. Allahu Teala’nın tevfikıyla vuku bulur.”³⁸

Kur’an ayetlerinin ve hadisi şeriflerin delalet ettiği manalar dışına çıkmazdı

³³ Ez Zeyl Alâ Tabakati’l Hanabile, 1/294

³⁴ A,g,e. 1/290

³⁵ A,g,e. 1/291; Eş Şeyh Abdülkadir, 69

³⁶ Siyeru A’lâmi Nübelâ 20/442; Eş Şeyh Abdülkadir, 62

³⁷ Şeyh Abdülkadir Geylanî, Kahtânî, 70

³⁸ El-Gunye , Abdülkadir Geylanî, 1/62

Allahu Teala'nın isim ve sıfatları hakkındaki tutumu buna örnektir. Şöyle demektedir; Kitap ve sünnetin dışına çıkmayız. Ayet ve hadisi okur, onlarda ifade edilen şeylere inanır, sıfatlara dair keyfiyeti Allahu Teala'nın ilmine havale ederiz.³⁹

Şeyh Abdülkadir, akıdesinin selefi salihinin akıdesi olduğunu her daim ifade ederdi

Allahu Teala'dan Ehli Sünnet Ve'l cemaat mezhebi üzere olduğu halde ruhunu almasını niyaz ederdi. Şöyle derdi; İmam Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş Şeybanî – Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun, Allahu Teâlâ bize onun mezhebi üzere olduğumuz halde ruhu teslim etmeyi ve onun zümresi içinde olduğumuz halde haşredilmeyi nasip etsin- demiştir.⁴⁰ Yine şöyle derdi; “Bid'ate sapmadan sünnete tabi olun, selefi salihinin mezhebine uyun, dosdoğru yol üzere yürüyün.”⁴¹

Kelamcıların yaptığı gibi teville sapmaması

İstiva hakkında söylediği şu söz bunun bir delilidir; İstiva sıfatı tevil edilmemelidir. Bu, Mücessime ve Keramiyenin dediği gibi oturma ve temas manasında, Mutezilenin dediği gibi de hâkimiyet manasında değildir. Zira bu manalara geldiğine dair şer'î herhangi bir delil bulunmamaktadır.⁴²

Allahu Teâlâ'nın sıfatlarına dair Allah'ın Kitabında ve Rasulünün sünnetinde varit olmayan hususlarda müsbet ya da menfi yönde konuşmaz, kendini tutardı⁴³

Nitekim şu sözü bunu ifade etmektedir; Allahu Teâlâ ve sıfatları hakkında O'nun ve Rasulünün demediği bir şeyi demekten Allah'a sığınırız.⁴⁴

³⁹ Şeyh Abdülkadir Geylanî, Kahtanî, 72

⁴⁰ El-Gunye , Geylanî, 1/55

⁴¹ El Fethu'r Rabbanî Onuncu Meclis, 35

⁴² El-Gunye , Geylanî, 1/56

⁴³ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 78

⁴⁴ El-Gunye , Geylanî, 1/57

Kelam İlminden Sakınması

Şeyh Abdülkadir Geylanî itikadi meseleleri ele alırken kelamcılarının yöntemlerinden uzak durmuş ve onların ilmine güven duymamıştır. O ilmi, bazı kişilerin içine düştüğü dalalet (sapıklık) kaynağı olarak görmüştür. Bu sebeple El- Gunye adlı eserinde İmam Ahmed'in şu sözünü nakletmiştir; Bu hususta ben bir şey demiyorum. Bu hususta Allahu Teala'nın kavlin-den ya da Nebi (as)'dan ya da ashabı kiramdan ya da tabiinden nakledilenden başkasını kabul etmiyorum. Bu hususta indî söz söylemek iyi bir şey değildir. Allahu Teâlâ'nın sıfatları hususunda 'nasıl?' ve 'niçin?' soruları sorulmaz. Bu soruları şüphe edenden başkası sormaz.⁴⁵

İşte Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin akide hususundaki görüşlerinin özeti bu.

⁴⁵ El-Gunye , Geylanî ,1/56

Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin İtikadi Görüşleri

İman

Şeyh Abdülkadir şöyle demektedir; "İman; dil ile ikrar, kalp ile tasdik, organlarla amel etmektir."⁴⁶ Başka bir yerde de şöyle demektedir; İman; Söz ve ameldir. Söz iddiadır, amel ise onun isbatıdır. Söz bedendir, amel ise onun ruhudur.⁴⁷

İmanın artması ve eksilmesi; Şöyle demektedir; İman; dil ile ikrar, kalp ile tasdik, organlarla amel etmektir. Taat ile artar, isyan ile eksilir.⁴⁸ Bu hususta şu ayeti kerimeleri delil olarak getirir; 'İman edenlere gelince bu onların imanını artırır ve onlar bununla sevinip müjdelenirler.'⁴⁹ 'Allah'ın ayetleri onlara okunduğu zaman bu onların imanını artırır ve onlar rablerine tevekkül ederler.'⁵⁰ 'İman edenlerin imanını artırsın, hem ehli kitabın ve hem de müminler şüpheye düşmesinler.'⁵¹

⁴⁶ El-Gunye, Geylanî, 1/62

⁴⁷ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 89

⁴⁸ El-Gunye, Geylanî, 1/62

⁴⁹ Tevbe, 124

⁵⁰ Enfal, 2

⁵¹ Müddessir, 31

Mütercimnin notu: İmanın artması ve eksilmesi meselesi mezhepler arasında tartışmalı bir konu

İman ve İslam arasındaki fark; Şeyh Abdülkadir şöyle demektedir; Her iman İslam'dır, ancak her İslam iman değildir. Bu hususta şu ayeti kerimeyi delil olarak göstermektedir; ***“Bedeviler dedi ki; İman ettik. De ki; Siz iman etmediniz. Ancak İslam olduk, deyin. İman henüz kalplerinize girmiş değildir.”***⁵² Yine İslam, İman ve İhsandan bahseden Cibril hadisini delil olarak göstermektedir.⁵³

Büyük Günah İşleyen Kişinin Hükümü

Şeyh Abdülkadir Geylanî bu hususta da Ehli Sünnet itikadını kadı üzere gitmiş ve büyük günah işleyen kişinin dinden çıkmayacağını ifade etmiştir. Büyük günah işlediği için fasık olduğunu, ahretteki durumunun ise Allah'ın dilemesine kaldığını, dilerse azap edeceğini, dilerse bağışlayacağını söylemiştir. İman üzere öldüğü müddetçe insanların tekfir edilemeyeceğini ifade etmiştir.⁵⁴ Şöyle demiştir; “İman sahibi olduğu halde büyük günah işlediği için cehenneme atılan kişi orada ebedi kalmaz. Bilakis oradan çıkar. Onun hakkında cehennem dünya hapisanesi gibidir. Cürmü kadar orada kalır, daha sonra Allah Teâlâ'nın rahmetiyle oradan çıkar ve orada ebedi kalmaz.”⁵⁵ Başka bir yerde de şöyle demiştir; “Mümin kişi büyük küçük günahlardan birçoğunu işlese de tekfir edilmez. Mümin olarak öldüğü müddetçe tevbesiz olarak ölse de bu böyledir. Onun işi Allah'a kalmıştır. Dilerse onu affeder, sonra da cennete sokar, dilerse onu cehenneme sokar da azap eder. Durumu bize ayan olmayan kişi hakkında Allah ile kulu arasına girilmez.”⁵⁶

olmakla birlikte bu tartışma öze yönelik değil meseleyi değerlendiriş biçiminden kaynaklanan farklılığa yöneliktir. Hanefiler: “İman artmaz ve eksilmez” demişlerdir. Ancak bununla iman edilecek hususları kast etmişlerdir. Yani Hanefiler: “İman artmaz ve eksilmez” derken iman esasları sabittir, değişmez. İman edilecek hususlar bellidir. Bunlara ne bir ilave yapılabilir, ne de bir çıkarma.” Burada “İman artar ve eksilir” şeklinde gelen ifadeler ve naslar ise Hanefilerin sözünü haksız çıkarmaz. Zira burada kasdedilen imanın kuvvet yönünden artıp eksileceği hususudur ki bunu Hanefiler de bu şekilde yani kuvvet yönünden artıp eksileceğini zaten kabul ederler. Dolayısıyla aralarında bir tenakuz yoktur. (mütercim)

⁵² Hucurat, 14

⁵³ Buharî 50; El-Gunye, 1/62

⁵⁴ El-Gunye, Geylânî, 1/65

⁵⁵ A,g,e. 1/65

⁵⁶ A,g,e. 1/65

Tevhid-î Rububiye

Şeyh Abdülkadir Geylanî Allahu Teâlâ'yı tanımanın fitri olduğunu ve bunun da yerinin nefis olduğunu söylemiştir. Bu duygunun beşeri nefisten kaynaklandığını ifade etmiştir.⁵⁷ Şöyle demektedir: “Nefis tamamıyla Rabbine tabi, O’na bağlıdır. Zira onu yaratan ve onu inşa eden O’dur. Dolayısıyla O’na kulluk etmeye muhtaçtır.⁵⁸ Nefislerde ve kâinatta yayılı bulunan kevnî ayetlere işaret etmekte ve bu ayetlerin fitri tanımadan sonra geldiğini bildirmektedir.⁵⁹ Şöyle demektedir; Yaratıcının ayet ve delillerle kısaca tanınmasına gelince; **“O tektir, herkes O’na muhtaç O hiçbir şeye muhtaç değildir, Doğurmamıştır, doğrulmamıştır, hiçbir şey O’na denk değildir.”**⁶⁰ **“O’nun misli hiçbir şey yoktur. O işiten ve görendir.”**⁶¹ Onun eşi benzeri yoktur. Yardımcısı, destekçisi yoktur. Ortağı ve veziri yoktur. Danışmanı ve eşi yoktur.⁶² Allah’ı tanıma müslümanın fıtratında olsa da mahlûkat üzerinde araştırma yapması ve düşünmesi yaratıcıya karşı onun imanını ve yakinini artırır.⁶³ Şeyh Abdülkadir Geylanî bu hususu başka bir yerde de ifade etmekte, şöyle demektedir; “Allahu Teâlâ’nın sanatı O’na delalet etmektedir. Zira O’nun sanatı üzerinde düşünmek kişiyi yaratıcıya götürür. Yakın sahibi müminin iki zahirî iki de batınî gözü vardır. Zahirî gözleriyle Allahu Teala’nın yeryüzünde yarattığı şeyleri görür. Batınî gözleriyle de göklerde yarattığı şeyleri görür.⁶⁴ Yine şöyle demektedir; Akıllı kişi önce nefsinin özelliklerine ve yapılandırılmasına, sonra da sair mahlûkata bakmalı ve bu şekilde yaratıcısına yol bulmalıdır. Zira bütün bunlar bir yaratıcıya ve hikmet içeren bu kudret hikmet sahibi birine delalet etmektedir.⁶⁵

⁵⁷ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 116

⁵⁸ Futûhu'l-Gayb, Onuncu Makale, 21

⁵⁹ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 116

⁶⁰ İhlas, 1-5

⁶¹ Şûra, 11

⁶² El-Gunye, Geylanî, 1/54

⁶³ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 116

⁶⁴ El Fethu'r Rabbânî, Geylanî, 16

⁶⁵ Futûhu'l-Gayb, Geylanî, 113

Tevhid-i Uluhiyye

Şeyh Abdülkadir Geylanî bu tevhide de değinmiş ve İslama girmek isteyen kişinin Kelime-i Tevhidi söylemesi gerektiğini ve Allahu Teâlâ'nın birliğine inanarak sair dinlerden teberri etmesi gerektiğini beyan etmiştir.⁶⁶ Şöyle demiştir; “İslam dinine girmek isteyen kişiye evvel emirde gereken şey, Kelime-i Şehadet getirmek, İslam'dan başka dinlerden teberri etmek ve Allahu Teâlâ'nın birliğine kalben inanmaktır.”⁶⁷ Başka bir yerde de Allahu Teâlâ'nın, kullarını tevhide ve itaate çağırıldığını, şirk ve günahtan da sakındırdığını zikretmektedir.⁶⁸ Şöyle demektedir: “Allah, kullarını vaad ve tehditle tevhide ve taate çağırmakta, aleyhlerine olacak hususlarda onları sakındırmakta, uyarmakta ve korkutmaktadır.”⁶⁹ Şeyh Abdülkadir Geylanî emir ve nehiylere uymaksızın söylenen Kelime-i Tevhidin makbul olmayacağını zikretmiş, kişinin bundan istifade edemeyeceğini söylemiştir. Şöyle demiştir: “Allah'tan başka ilah yoktur dediğinde bir iddiada bulunmuş oluyorsun. Sana ‘Delilin var mı?’ denir. Delil de; emir ve nehiylere uymak, bela ve musibetlere sabretmek, kadere razı olmak... İşte iddianın delili budur.”⁷⁰

İbadetin Kabul Şartları

Şeyh Abdülkadir Geylanî ihlâs ve ibadetin zaruretinden bahsetmiş ve Kelime-i Şehadetin ve amelin ancak iki şartla kabul olunacağını beyan etmiştir.⁷¹ Şöyle demiştir: “İhlâs olmadan ameller kabul olunmaz. Kısaca; Mücerret söz ancak amel ile, amel de ancak ihlâs ve sünnete uygun oluşuyla kabul olunur.”⁷²

Başka bir yerde de şöyle demiştir: “Buraya kadar zikrettiğimiz ve zikredeceğimiz namaz, oruç, kurban, zikir ve sair ibadetler ancak ve ancak riya ve gösterişten uzak bir şekilde

⁶⁶ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 128

⁶⁷ El-Gunye 1/2

⁶⁸ Abdülkadir Geylanî

⁶⁹ El-Gunye, Geylanî, 1/146

⁷⁰ El Fethu'r Rabbanî, 10

⁷¹ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 134

⁷² El Fethu'r Rabbanî, 134

ihlâs ve samimiyet ile yapılırsa kabul olur.”⁷³ Şeyh daha sonra bu hususta şu ayeti kerimeleri delil getirmiştir:

“Hâlbuki onlar ancak şununla emrolunmuşlardı; Muvahhid olarak dini Allah için halis kılarak yalnız Allah’a ibadet etsinler.”⁷⁴

“Dikkat edin’ Halis din ancak Allah’a aittir.”⁷⁵

Daha sonra ilim ehlinde bazı kişilerin ihlâsın tarifine dair sözlerini nakletmiştir. Said b. Cübeyr’den ‘İhlâs; kulun dinini ve amelini Allah’a mahsus kılması, dinde O’na eş koşmaması ve amelinde de kimseye gösteriş yapmamasıdır.’ Sözüni nakletmiştir. Fudayl b. İyaz’dan da ‘İnsanlar yüzünden amelî terk etmen riya, insanlar için amel etmen şirktir. İhlâs ise Allahu Teâlâ’nın bu iki şey sebebiyle seni cezalandıracağından korkmandır.’ Sözüni nakletmiştir.⁷⁶ Şeyh, gösterişten ve kendini beğenmekten uzun uzun sakındırmıştır. Bunu da tehlikenin büyüklüğü ve bu tehlikenin içine düşmenin kolaylığı sebebiyle yapmıştır. Şöyle demiştir: “Her âbid ve arif kula gereken; her halükârda gösteriş ve kendini beğenmekten sakınmaktır. Zira nefis habistir. Nefis, sapkın düşüncelerin, alçak şehvetlerin, kul ile Hak arasına giren lezzetlerin menşeyidir.” Şeyh daha sonra gösterişi yasaklayan delilleri saymıştır.

“Vay haline o namaz kılanların ki onlar namazlarından gafildirler. Gösteriş yaparlar ve en ufak bir yardıma bile mani olurlar.”⁷⁷

“Münafıklar Allah’ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların hilelerini ve oyunlarını bozar. Onlar namaza kalkarken üşene üşene kalkarlar. Müminlere gösteriş yaparlar. Yoksa aslında Allah’ı pek az hatırlarlar. Onlar müminlerle kâfirler arasında bocalayıp dururlar. Ne onlara bağlanırlar,

⁷³ El-Gunye, Geylanî, 2/66

⁷⁴ Beyyine, 5

⁷⁵ Zümer, 3

⁷⁶ El-Gunye, Geylanî, 2/67

⁷⁷ Maûn, 4-7

ne de bunlara. Her kimi de Allah şaşırtırsa sen ona hiçbir yol bulamazsın.”⁷⁸

Şeyh bu hususta hadisi şeriflerden de delil getirmiştir: “Kıyamet günü bir kişi getirilip cehenneme atılır, bağırsakları karnından dışarı çıkmış olduğu halde değirmen taşının etrafında döndüğü gibi onların etrafında döner. Oradakiler ‘Ey falan kişi bu ne haldir sen dünyadayken bizlere iyiliği emrederdin ve kötülükten sakındırmaya çalışırdın?’ derler. O ‘Doğrudur: Ben size marufu emrederdim, münkerden de sakındırırdım fakat kendim yapmazdım’ der.”⁷⁹

İbadet Çeşitleri

Dua; En büyük ibadet çeşitlerinden biri dua ve Allah’a ilticadır. Zira duada kulluğun alametleri açıkça görülür. Duada zillet, fakr ve ihtiyaç arz edilir. Dua ancak Allahu Teâlâ’ya edilir. Bu sebeple Allahu Teâlâ kendisine dua etmekten imtina edip kibirlenenleri cehenneme sokmakla tehdit etmiştir. Şöyle buyurmuştur:

“Rabbiniz dedi ki; Bana dua edin size icabet edeyim. Kibre saparak Bana kulluk etmekten geri duranlar aşağılanmış bir halde cehenneme gireceklerdir.”⁸⁰

Şeyh Abdülkadir Geylanî dua esnasında dikkat edilmesi gereken adaptan bahsetmekte, şöyle demektedir: “Duada adap; elleri kaldırmak, Allaha hamd edip Nebi (sav)e salâvatı şerife getirdikten sonra da ihtiyacı arz etmektir.”⁸¹

Tevekkül; Tevekkül, ibadetin köklü esaslarından biridir. Tevekkül, sadık müminin özelliklerindendir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Müminler o kişilerdir ki; Allah anıldığında kalpleri titrer, ayetleri kendilerine okunduğunda

⁷⁸ Nisa, 142,143

⁷⁹ Müslim, 2989; El-Gunye, Geylanî, 2/68

⁸⁰ Mümin, 60

⁸¹ El-Gunye, Geylanî, 1/40

imanları artar ve onlar Allah’a tevekkül ederler.”⁸²

Şeyh Abdülkadir Geylani tevekkülü şöyle tarif etmektedir: “İhlâsın hakikati ameller karşılığında bir şey istememektir. Tevekkül de bunun gibidir. O da; Çalışmaya değil Rablerin Rabbine teslim olmaktır.”⁸³ O bu sözüyle, kişinin, kendi gücüne kuvvetine, imkânına ve çalışmasına güvenmemesini, bilakis Allahu Teâlâ’ya ve O’nun gücüne kuvvetine güvenmesi gerektiğini ifade etmektedir. O bu sözüyle sebeplere sarılmayı terk etmeyi kastetmemektedir. Bilakis onlara hakkıyla sarılmayı, sonra da Allah’a tevekkül etmeyi kastetmektedir. Şöyle demektedir; Sebebe hakkını ver, sonra tevekkül et ve amel kapısında otur.”⁸⁴ Sebeplere sarılmak tevekküle mani değildir. Zira Allahu Teâlâ sadece kendisine güvenilip kendisine tevekkül edilmesini emrettiği gibi sebeplere sarılmayı da emretmiştir. Nitekim hurma ağacını silkelemesi için annesine hitap eden İsa (as)dan bahsederken bunu ifade etmiştir. **“Hurma dalını kendine silkele ki üzerine taze olgun hurma dökülsün.”**⁸⁵ Allahu Teâlâ, Hz. Meryem ağacı silkelemeden de taze olgun hurmayı yere düşürmeye kadirdir.”⁸⁶ Yine oğullarına farklı kapılardan şehre girmeleri için nasihat eden Yakup (as)dan bahsederken de bunu ifade etmiştir. **“Ey Oğullarım, (Mısır’a) bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Bununla beraber sizden Allah’ın takdirini çevirecek de değilim. Hüküm ancak Allah’ındır. Ben O’na güvenip dayandım. Güvenip dayanmak isteyenler de ancak O’na güvenip dayanırlar.”**⁸⁷ Hz. Yakup Allah’a tevekkül ettiği halde oğullarına sebeplere sarılmayı da emretmiştir. Nazara gelmesinler diye onlara şehre farklı kapılardan girmelerini emretmiştir.”⁸⁸ Tir-

⁸² Enfal, 2

⁸³ Behcetü’l Esrar, 122

⁸⁴ El-Fethu’r Rabbânî, 167

⁸⁵ Meryem, 25

⁸⁶ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 141

⁸⁷ Yusuf, 67

⁸⁸ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 141

mizi’de Enes b. Malik (ra)den nakledildiğine göre adamın biri Rasulullah (sav)e geldi ve:

“- Ey Allah’ın Resulü! Deveyi bağladıktan sonra mı tevekkül edeyim, yoksa bağlamadan mı tevekkül edeyim?” diye sordu. Rasulullah (sav) ona:

“-Bağla, sonra tevekkül et.” Buyurdu.⁸⁹

Korku ve Ümit; Bu ikisi, Allahu Teâlâ’nın emrettiği ve sahibini övdüğü ibadetlerdendir. Korku hakkında şöyle buyurmuştur; “**Rabbinin makamından korkanlar için iki cennet vardır.**”⁹⁰ Ümit hakkında da şöyle buyurmuştur; “**İnanıp hicret eden ve Allah yolunda uğraşıp didinenlere gelince onlar Allah’ın rahmetini umarlar. Allah çok affedici, çok merhametlidir.**”⁹¹ Şeyh Abdülkadir korku ve ümitten bahsetmiş, şöyle demiştir; ‘Ümidi korkusuna galebe çalan zındıklaşır, korkusu ümidine galebe çalan ise ye’s’e düşer. Selamet bu ikisinin dengeli olmasındadır.⁹² Bu denge, İmam Ahmed’in de işaret ettiği şeydir; ‘Mümine gereken korku ve ümidi eşit tutmaktır.’⁹³ Korkunun miktarını İbni’l Kayyım şöyle tahdit etmekte/sınırlamaktadır: “Kişiyle haramlar arasına giren şeydir. Haddin aşılması durumunda kişinin ye’s’e ve ümitsizliğe düşmesinden korkulur.” İbnu’l Kayyım bu hususta İbni Teymiyye’den şu sözleri duyduğunu ifade etmektedir: “Sevilen korku seni Allah’ın haram kıldığı şeylerden uzak tutandır.”⁹⁴ Ümit hakkında da İbnu’l Kayyım şöyle demektedir: “Kim bir şeyi ümit ederse ona üç şey gerekir; İstediği şeyi sevmesi, onu kaybetmekten korkması ve imkân dâhilinde onu elde etmeye çalışması. Bu üç şeyden birine bile sahip olmayan ümit, ümit değil o bir kuruntudur. Ümit bir şey, kuruntu ise başka bir şeydir. Ümit eden kişi korkar. Nitekim Allahu Teala ihsan sahiplerini korku ile gü-

⁸⁹ Tirmizî, 2519

⁹⁰ Rahman, 46

⁹¹ Bakara, 218

⁹² El Fethu’r Rabbanî, 91

⁹³ Mesailü İmam Ahmed, 2/178

⁹⁴ Şeyh Abdülkadir Geylanî 144; Medaricü’s Salikin, 1/511

nahkârları da korkusuzlukla vasıflandırmıştır.”⁹⁵

Tevhidi bozan şeyler; Şeyh Abdülkadir Geylanî bütün nasihatlerinde tevhide davet etmiş ve şirke düşmekten sakındırmıştır. Şöyle demiştir: “Allah’ı birleyin, şirke düşmeyin.” Başka bir yerde de şöyle demiştir: “İhlâs sahibi olun, şirke düşmeyin. O’nun eşiğinden ayrılmayın. Başkasından değil, O’ndan isteyin. Yardımı da başkasından değil, O’ndan isteyin. Başkasına değil, O’na dayanın, O’na güvenin.”⁹⁶

Tevhid-i Esmâ Ve Sıfat; Şeyh Abdülkadir Geylanî bu tevhide de işaret etmiş, şöyle demiştir: “Önce nefy, sonra ispat edin. Önce Allahu Teâlâ’yı O’na layık olmayan vasıflardan tenzih edin, sonra O’na layık olan vasıfları zikredin. O’na layık olan vasıflar, Kendisinin ve Rasulünün zikrettiği ve razı olduğu vasıflardır. Bunu yaptığınızda ne benzetme yapmış, ne de inkâr etmiş olursunuz.”⁹⁷ Yine şöyle demiştir: “Kitap ve sünetin dışına çıkmayız. Ayet ve hadisi okur, ifade ettikleri şeylere iman ederiz. Keyfiyeti ise Allah’ın ilmine havale ederiz.”⁹⁸ Onun bu sözleri Esmâ ve Sıfatın ispatında Ehli Sünnetin üzerinde olduğu metodun üç unsurunu içermektedir.

- Esmâ ve Sıfatın varlığı.
- Allahu Teâlâ’nın mahlûkata benzemekten tenzihi.
- Keyfiyetin idrakinden acizliği.

Şeyh Abdülkadir Geylanî’ye Göre Allahu Tela’nın Görülmesi

Şeyh Abdülkadir Geylanî’ye göre müminler cennete girdikten sonra Rablerini göreceklerdir. Şöyle demektedir: “Cennet ehli O’nun vechine bakacaklar ve O’nu görecekler. Bu hususta herhangi bir sıkıntı da yaşamayacaklar. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur:

“İyilik işleyenlere Hüsnâ ve Ziyade vardır.”⁹⁹

⁹⁵ El Cevabu’l Kâfi, İbnu’l Kayyım, 46

⁹⁶ El Fethu’r Rabbanî, 151

⁹⁷ El Fethu’r Rabbanî, 62

⁹⁸ El-Gunye, Geylanî, 1/57

⁹⁹ Yunus, 26

Hüsna'nın cennet; ziyade'nin de O'nun Vechi Kerimine bakmak olduğu söylenmiştir. Yine başka bir ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur; **“O gün parlak yüzler vardır. Rablerine bakarlar.”**¹⁰⁰

Şeyh Abdülkadir Geylanî'ye Göre Kader Ve Kaza

Şeyh Abdülkadir şöyle diyor: “Kişi, iyi kötü, acı tatlı her şeyin kader ve kaza çerçevesinde olduğuna inanmalı. Ne kadar sakınılırsa sakınılsın başa gelecek musibetten kaçınmak mümkün değildir ve ne kadar talep edilirse edilsin nasip olmayacak bir şeyin elde edilmesi de mümkün değildir. Geçmişte vuku bulan ve gelecekte de vuku bulacak olan her ne varsa hepsi Allahu Teâlâ'nın kader ve kazasıyla vuku bulmaktadır. Levhi mahfuzda yazılı olan hiçbir şeyden kulun kaçması mümkün değildir.”¹⁰¹

Münker Nekir Meleklerin Sorgu Sualî Ve Kabir Azabı

Şeyh Abdülkadir Geylânî, meyyitin kabirde ya nimet içinde ya da azap içinde olduğunu ifade etmektedir. Şöyle demektedir: “İsyân ve küfür ehli kişiler başta olmak üzere bütün mahlûkat için kabir azabı ve kabir sıkmasının var olduğuna iman etmek vaciptir. Daha sonra Allahu Teâlâ'nın rahmetiyle müminlerden hafifletilir. İman ve taat ehli kişiler için de kabirde nimet olduğuna iman etmek aynı şekilde vaciptir.”¹⁰² “Yine kabirde Münker Nekir meleklerinin sorgu suale çektiğine inanmak da vaciptir. Münker Nekir meleklerinin peygamberler dışında herkese geldiklerine, onları sorgu suale çektiklerine ve onları inançları hususunda imtihan ettiklerine iman ederiz.”¹⁰³ “Ehli Sünnet kabir azabı ve nimetleri hususunda Kur'an-ı Kerim'den ve Sünneti Seniyye'den deliller getirmişlerdir. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur:

¹⁰⁰ Kıyame, 22,23

¹⁰¹ El-Gunye 1/65; Şeyh Abdülkadir, 262

¹⁰² El-Gunye, 1/66

¹⁰³ A.g.e. 1/66

“Allah, sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapsağlam tutar. Zalimleri ise Allah saptırır. Allah dilediğini yapar.”¹⁰⁴

Nebi (sav) bu ayeti şöyle tefsir etmiştir: “Mümin kabrine oturtulduğunda gelir, sonra Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasulü olduğuna şehadet eder. ‘Allah iman edenleri sabit söz ile sabit tutar.’ Sözü’nün manası işte budur. Bu kabir azabı hakkında nazil olmuştur.”¹⁰⁵

Sefa

Şeyh Abdülkadir Nebi (sav)in şefaatine iman etmenin gerekliliğini ifade ediyor, şöyle diyor: “Peygamber (sav) efendimizin bütün ümmetlerin bir an evvel hesaba çekilmeleri için yapacağı şefaati Allahu Teâlâ’nın kabul edeceğine inanmak vaciptir. Yine büyük günah sahiplerinin cehennemden kurtulmaları için yapacağı şefaatin kabul olunacağına inanmak vaciptir. Kendi ümmetinden olanlar başta olmak üzere kalbinde zerre miktarı iman bulunanlar onun şefaatiyle cehennemden çıkarlar. Ömründe bir defa dahi olsa ihlâs ile kelime-i şehadet getirenler cehennemde kalmazlar.”¹⁰⁶

Kevser Havuzu

Şeyh Abdülkadir, Ehli Sünnet itikadına göre Rasulullah (sav)e ait bir havuzun olduğuna inanmanın vacip olduğunu zikretmekte, şöyle demektedir: “Ehli Sünnet inancına göre kıyamet gününde Rasulullah (sav)e ait bir havuz bulunur. O havuzdan müminler içer, kâfirler içemezler. Bu havuz sırat köprüsünü geçtikten sonra, cennete girmeden öncedir. Oradan bir yudum içenler bir daha susamazlar. Genişliği bir aylık yoldur. Suyu süttten daha ak, baldan daha tatlıdır. Etrafında gökteki yıldızlar sayısınca kâseler vardır. Orada iki oluk vardır ki, onlar

¹⁰⁴ İbrahim, 27

¹⁰⁵ Buhârî, 1369; Müslim, 2871

¹⁰⁶ El-Gunye 1/69

aslı cennette ve bir kolu da orada bulunan kevserden akarlar. Rasulullah (sav) şöyle buyurmaktadır:

*“İçinizden havuza ilk varan ben olacağım. Oradan geçen kişi bir daha ebedi susamaz. Oraya kendilerini tanıdığım ve onların da beni tanıdığı bazı kişiler de varır. Daha sonra onlarla benim arama (melekler tarafından) girilir.”*¹⁰⁷

Sırat

Şeyh Abdülkadir Geylânî öğrencilerine sırat köprüsünün varlığına inanmanın gerekliliğini de söylüyor ve şöyle diyor: “Cehennem üzerine kurulu olan sırat köprüsünün varlığına inanmak vaciptir. Sırat cehennem üzerine kurulu bir köprüdür. Allahu Teâlâ’nın dilediği kişiler oradan geçer, dilediği kişiler de cehenneme yuvarlanır. Orada müminlerin amelleri ölçüsünde nurları olur. Orayı kimi sürünerek, kimi yürüyerek, kimi koşarak, kimi süvari hızında, kimi de rüzgâr hızında geçer.”¹⁰⁸ Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur:

“Sizden oraya (cehenneme) uğramayacak yoktur. Bu, Rabbinin, yapmayı üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükmüdür. Sonra biz Allah’a karşı gelmekten sakınmış olanları kurtarır, zalimleri de orada diz üstü çökmüş olarak bırakırız.”¹⁰⁹

Sırat köprüsü, vasıfları ve oradan geçiş durumu hakkında çok sayıda hadis bulunmaktadır.¹¹⁰

Mizan

Kıyamet gününde amellerin tartılacağına dair şer’î naslar varittir. Şeyh Abdülkadir Geylânî de buna iman etmenin ehli-

¹⁰⁷ Buhârî 6583; Müslim, 2290

¹⁰⁸ El-Gunye, 1/70

¹⁰⁹ Meryem, 71,72

¹¹⁰ Şeyh Abdülkadir Geylânî, 371

sünnet inancının bir gereği olduğunu zikretmekte, şöyle demektedir: “Ehli Sünnet inancına göre Allahu Teala’nın kıyamet gününde hasenat ve seyyiatı tarttığı bir terazisi vardır. Bu terazinin iki kefesi ve bir de dili (ibresi) vardır. Mutezile, Harici ve Mürcie telifleri bunu inkâr ettiler ve ‘Mizan’ın anlamı; amel defterlerinin tartılması değil, adaletin tahakkukudur.’ Dediler. Ancak onların bu sözlerini ayeti kerimeler ve hadisi şerifler yalanlamaktadır; Nitekim ayeti kerimelerde şöyle buyrulmuştur:

“Biz kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık hiç kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş) bir hardal tanesi kadar da olsa onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak Biz (herkese) yeteriz.”¹¹¹

“Artık kimin tartıları ağır basarsa o, memnun kalacağı bir hayattadır. Kimin de tartıları hafif gelirse onun yeri haviyedir.”¹¹²

Adalet, hafif ya da ağır olarak vasıflandırılmaz. Bir hadisi şerifte de şöyle buyrulmuştur:

“İki söz vardır ki onlar Rahman’a sevimli, dile kolay ve mizanda ağır gelir. Onlar; Subhanellahi Ve Bihamdihi, Subhanellahi’l Azim’ sözleridir.”¹¹³

Şeyh Abdülkadir Geylânî’nin öğrencilerine öğrettiği ve Hilafet başkenti Bağdat’ta halka yaydığı iman esaslarından bir kısmını arz ettik. Onun insanları Allah’a ve O’nun dinine sevk etmekte büyük tesiri vardı. Ümmetin, batınî yayılmacılığa ve haricî düşmana karşı başarılı mücadele verecek şekilde uyarılmasında büyük pay sahibiydi o.

¹¹¹ Enbiya, 47

¹¹² Karia, 6-9

¹¹³ Buhârî, 6406; Müslim, 2694

Şeyh Abdülkadir Geylani'nin Bidatler Karşısındaki Tutumu

Kitap Ve Sünnete Verdiği Önem

İki cihan selameti kişinin Kitap ve Sünnete bağlılığına bağlıdır. Zira bu ikisi, kişinin yolunu nurlandıran iki nurdur. Kişi bu iki nurla hayatın maddi ve manevi sıkıntılarına karşı göğüs gerer.¹¹⁴ Nitekim Şeyh Abdülkadir bunu şöyle ifade etmektedir: “Kitap ve Sünnete tabi olmadan senin için kurtuluş yoktur.”¹¹⁵ Yine şöyle demektedir: “Kitaba, Sünnete ve onları iyi bilen şeyhlere tabi olmadıkça ebedi iflah olmazsın.”¹¹⁶

Bidatleri Kötülemesi Ve Onlardan Sakındırması

Şeyh Abdülkadir Geylanî bidatlere tabi olmaktan sakındırır, sünneti seniyyeye tabi olmayı tavsiye ederdi. Bunu da tevhidin korunması ve şirkten kaçınılması tavsiyesi ile birlikte yapıyordu. Şöyle diyordu: “Sünneti seniyyeye tabi olun, bidatlere sapmayın. İtaat edin, yoldan çıkmayın. Tevhid ehli olun, şirke düşmeyin.”¹¹⁷ Başka bir yerde de şöyle diyordu: “Sünneti seniyyeye tabi olun, bidatlere sapmayın. Birbirinize muva-

¹¹⁴ Şeyh Abdülkadir, 411

¹¹⁵ El-Fethu'r Rabbânî, 128

¹¹⁶ A.g.e. 128

¹¹⁷ Futuhu'l Gayb 10

fakat edin, muhalefet etmeyin. İtaat edin, isyan etmeyin. İhlâs sahibi olun, şirke düşmeyin.”¹¹⁸ O, hayrın, Nebi (sav)e tabi olmakta olduğunu söylüyor, şöyle diyordu: “Hayrın esası, sözünde ve fiilinde Nebi (sav)e tabi olmaktır.”¹¹⁹ Akıllı mümine gereken ilk şeyin sünneti seniyyeye tabi olmak olduğunu söylüyordu. Şöyle diyordu: “Akıllı zeki mümine -yoldan çıkmamak ve helak olmamak için- gereken ilk şey, sünneti seniyyeye tabi olmak, bidatlere sapmamak ve aşırılığa kaçmamaktır. Ehli Sünnet Ve’l cemaat alimleri bidatin zemmi ve bidatlere karşı savaş hakkında çok sayıda ayet ve hadisi delil olarak serdetmişlerdir. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: **“Elçinin çağırmasını kendi aranızda kiminizin kimini çağırması gibi saymayın. Allah, sizden bir diğerinizi siper ederek kaçanları gerçekten bilir. Böylece Onun emrine aykırı davrananlar kendilerine bir fitnenin isabet etmesinden veya onlara acı bir azabın çarpmasından sakınsınlar.”**¹²⁰

Rasulullah (sav) de bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

*“Kim işimize uygun olmayan bir amel işlerse, o red-dolunmuştur.”*¹²¹

Şeyh Abdülkadir yine şöyle diyordu: “Mümine gereken, Sünnete ve cemaate ittiba etmektir. Sünnet; Rasulullah (sav)ın yaptığı şeydir. Cemaat ise; Dört Raşit halifenin hilafeti meselesinde Ahabı Kırâmın –Allah her birinden razı olsun- ittifak ettiği şeydir.” Ehli Sünnet Ve’l Cemaati bu şekilde tarif ettikten sonra şeyh bidat ehlinden sakındırıyor, şöyle diyor: “Bidat ehli ile arkadaşlık yapmamalı, onlarla oturup kalkmamalı ve onlara selam vermemelidir. Zira İmam Ahmed –rahimehullah- bu hususta şöyle demektedir: ‘Kim bidat sahibi birine selam verirse onu sever. Nitekim hadisi şerifte **“Aranızda selamı yaygınlaştırın ki birbirinizi sevesiniz.”**¹²² Buyurulmuştur.”¹²³

¹¹⁸ El Fethu’r Rabbânî, 151

¹¹⁹ El-Gunye, 1/79

¹²⁰ Nûr, 63

¹²¹ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 431

¹²² Müslim, 54

¹²³ El-Gunye, 1/80; Şeyh Abdülkadir, 431

Onlara yakın durmamalı, bayramlarda ve sair mutlu anlarda onlarla tebrikleşmemeli, öldüklerinde namazlarını kılmamalı, zikredildiklerinde onlara rahmet okumamalıdır. Bilakis Allah rızası için onlardan uzak durmalı ve onlara düşman olmalıdır.”¹²⁴ Şöyle devam ediyor: “Bil ki; Bidat ehlinin belirli alametleri vardır. Bidat ehlinin alameti; hadis ehli ile çatışmalarıdır. Zındıkların alameti; hadis ehlini Haşeviyye adıyla adlandırmalarıdır. Kaderiyye’nin alameti; hadis ehlini Mücbire adıyla adlandırmalarıdır. Cehmiyye’nin alameti; hadis ehlini Müşebbihe adıyla adlandırmalarıdır. Rafızilerin alameti; hadis ehlini Nâsibe adıyla adlandırmalarıdır. Bu gurupların tamamı Ehli Sünnete karşı kin ve nefret doludurlar. Onların tek bir ismi var. O da; ‘Hadis Ehli’dir. Bidat ehli kişilerin onlara taktığı lakapların onlarla hiçbir alakası yoktur. Nitekim Mekke müşrikleri de Rasulullah (sav) efendimize şair, kâhin, sihirbaz ve mecnun gibi lakaplar takmışlardı. Ancak Allah katında, melekler, insanlar, cinler ve sair mahlukat katında onun ismi; bütün kusurlardan beri olan Rasuldür, Nebidir.”¹²⁵

Ulü'l Emre İtaat

Şeyh Abdülkadir Geylanî Ulü'l Emre itaati gerekli görmekte, şöyle demektedir; Ehli Sünnet şu hususta icma halindedir; Müslüman idarecilere itaat edilir, her iyi ve kötünün ve her adil ve zalimin arkasında namaz kılınır.¹²⁶

¹²⁴ El-Gunye, 1/80; Şeyh Abdülkadir, 432

¹²⁵ Şeyh Abdülkadir, 477

¹²⁶ A.g.e. 507

Şeyh Abdülkadir Geylanî'ye Göre Tasavvuf

Şeyh Abdülkadir Geylanî tasavvuf için dört dörtlük bir plan hazırladı. Orada Kitap ve Sünnete dayalı şer'î ilimlerle şer'î tatbikatı bir araya getirdi.¹²⁷ Şöyle diyordu: “Nefsine merhamet ve şefkat nazarıyla bak. Kitap ve Sünneti önüne al. Onlara bak ve onlarla amel işle. Kîlu kâle ve hevana göre hareket etme.” Nitekim Allahu Teala şöyle buyurmaktadır:

“*Rasul size neyi verdiyse onu alın, neyi yasakladıysa ondan kaçın.*”¹²⁸

Ona muhalefet etmeyin ve onun getirdiği şeyle amel etmeyi terk etmeyin. Kendi nefislerinizden ibadet ve amel şekilleri uydurmayın. Nitekim Allahu Teâlâ yolunu sapıtmış bir kavim hakkında şöyle buyurmaktadır:

“*Onlara yazmadığımız ruhbanlığı uydurdular.*”¹²⁹

Şeyh başka bir yerde de şöyle diyor: “Ey kavmim! Kur'an'a onunla amel ederek bağlanın, onun hakkında mücadele ederek değil. İtikatla ilgili meseleler az, amelle ilgili meseleler

¹²⁷ Futûhu'l-Gayb, 65

¹²⁸ Haşr, 7

¹²⁹ Hadid, 27

çoktur. Size düşen ona iman etmektir, kalplerinizle tasdik edip azalarınızla amel etmektir. Size fayda veren şeylere meşgul olup akli kıt olanlara iltifat etmemektir.”¹³⁰

ŞEYH'E GÖRE TASAVVUFUN TARİFİ

Şöyle diyor: “*Tasavvuf; Hakka karşı dürüst, halka karşı da güzel ahlak sahibi olmaktır.*”¹³¹ Yine şöyle diyor: “O, takva ve itaattir. Zahirin şer’i şerife uygun olması, kalbin kötülüklerden ârî olması, nefsin cömertliği, güler yüzlülük, insanlara sıkıntı vermekten uzak durmak, insanların verdiği sıkıntılara katlanmak, meşayihin yasaklarına uymak, ihvanla güzel geçinmektir. Büyük küçük herkese nasihat etmektir. Düşmanlığı terk etmektir. Rıfk ile muamele etmektir. Başkalarını kendi nefesine tercih etmektir. Mal biriktirmekten kaçınmaktır. Kendi derecesinde olmayan kişilerle düşüp kalkmamaktır. Din ve dünya işlerinde başkalarına yardım etmektir.”

Şeyh Abdülkadir Geylanî tasavvufun birkaç esas üzerinde durduğunu beyan etmekte ve şöyle demektedir:

• **Cömertlik;** Bu hususta cömertliğiyle meşhur İbrahim (as)ı örnek göstermektedir.

• **Rıza;** Bu hususta İshak (as)ı örnek göstermektedir. Bu örneği verirken sanki kurban edilmek istenenin ve Rabbinin rızasına muvafakat ederek boyun bükmenin o olduğuna işaret etmektedir. Hâlbuki Ehli Sünnet nezdinde tercih edilen görüş, kurban edilmek istenen kişinin o değil de İsmail (as) olduğudur. Nitekim İbnu’l Kayyim bu husustaki ihtilafı söyledikten sonra kurban edilmek istenenin İsmail (as) olduğunu kesin delillerle isbat etmiştir.¹³²

• **Sabır;** Bu hususta Eyyüb (as)ı örnek göstermektedir. Nitekim Allahu Teala onu övmüş, şöyle buyurmuştur:

“Ve (Ey Eyyüb) eline bir demet sap al onunla

¹³⁰ Futûhu’l-Gayb, 166

¹³¹ Zâdü’l Meâd 1/71

¹³² Tefsir-i İbni Kesir 4/39

vur, yeminini bozma. Muhakkak ki Biz onu sabırlı bulduk. Ne iyi bir kuldu o. Muhakkak ki o, Allah'a ulaşmıştı.”¹³³

Bu övgülere kendi bedeni, çocukları ve malı hususunda musibetlere maruz kaldığı ve bunlara beşer takatinin üzerinde bir performansla sabrettiği için muhatap olmuştur.¹³⁴

• **İşaret;** Bu hususta Zekeriyye (as)ı örnek göstermektedir. Sanki o, bu sözüyle onun zekâsına ve hızlı anlayışına işaret etmektedir. Zira o, Allahu Teala'nın Hz. Meryem'e yazın kış meyvesi, kışın da yaz meyvesi verdiğini görmüş, kudretullahın nimetleri sebeplere bağlı olmadan da vereceğini idrakle yaşlı olmasına rağmen Allahu Teala'dan, kendisine bir oğul vermesini istemiştir. Allah'a şöyle dua etmiştir:

“İşte orada Zekeriya, Rabbine dua ederek dedi ki; Rabbim, bana kendi katından temiz bir soy bağışla. Şüphesiz Sen duayı işitirsin.”¹³⁵

• **Tasavvuf;** Bu hususta Musa (as)ı örnek göstermektedir. Herhalde bu hususta Allahu Teâlâ'nın onu seçmesine işaret etmektedir. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulmaktadır:

“(Allah); Ey Musa, ben risaletlerimle ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol.”¹³⁶

• **Seyahat;** Bu hususta İsa (as)ı örnek göstermektedir.

• **Fakr;** Şüphesiz ki bu vasıfla en çok muttasıf olan kişi Rasulullah (sav) efendimizdir. Fakr; Allah'a ihtiyaç arz etmek, O'na sığınmak ve O'na güvenmektir. Rasulullah (sav) efendimizin hayatı incelendiğinde buna dair çok sayıda örnekle karşılaşılabacaktır.¹³⁷

¹³³ Sâd, 44

¹³⁴ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 511

¹³⁵ Âl-i İmran, 38

¹³⁶ A'raf, 144

¹³⁷ El-Gunye, 2/160

Abdülkadir Geylanî'ye göre sofi; tasavvufun içerdiği manaların kendisinde zahir olduğu kişidir. Bu manalar kendinde zahir olan kişi ancak ona ehil olur ve sofî olarak adlandırılır. **Sofi** kelimesi: '**Musafât**' kelimesindendir. Yani; "**Allah'ın tertemiz kıldığı kişi**" manasına gelmektedir. Ya da nefsin kötülüklerinden ve afetlerinden salim kalan kişidir. Gidişatı övülen, hakikatlere râm olan ve halka rağbet etmeyen kişidir.¹³⁸ O, sofi kelimesi hakkında ince bir ölçü veriyor, şöyle diyor: "Sofi; Allah'ın kitabına ve Rasulünün sünnetine mütabaat ile zahirini ve batınını safi kılan kişidir."¹³⁹ Yine şöyle diyor: "**Gerçek sofi**, kalbinde Rabbinden başka bir şey olmayan kişidir. Bu, **sofi** elbisesi giymekle, yüzün açlık sebebiyle değişmesiyle, az konuşmakla, Salihlerin sohbetlerini anlatmak ve dinlemekle, tesbih ve tehlili bol bol yapmakla olan bir şey değildir. Bu, Hakkı samimi bir kalple istemekle olur, dünyaya karşı zühd ile olur, mahlûkatı kalpten çıkarmakla olur, Allahu Teala'dan başka her şeyden uzaklaşmakla olur."¹⁴⁰

¹³⁸ El Fethu'r Rabbânî, 207

¹³⁹ El Fethu'r Rabbânî, 90

¹⁴⁰ Behcetü'l Esrar, 88; Kalâidü'l Cevâhir, 3

ONU TASAVVUFA SEVK EDEN ÂLİMLER

Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin şahsiyetinin oluşmasına etki eden bazı amiller vardır. Onlardan bir kısmını arz edelim;

• **Dindar bir aile içinde büyümesi;** Babası ibadeti ve ahlakıyla meşhur biriydi. Validesi Ümmü'l Hayr Fatıma binti Ebu Abdullah es Savmaî idi. Ebu Abdullah es Savmaî de vera ve takvasıyla meşhur biriydi. Abdülkadir Geylanî'nin halası da ileri gelen hayır ehli takva sahibi kadınlardandı.¹⁴¹

Şeyh Abdülkadir Geylanî kendisini şöyle anlatıyor: “Allah Azze ve Celle beni Rasulullah Sallahu aleyhi ve sellem efendimizin sünnetine tabi olan ve ana babasına – Allah onlardan razı olsun- karşı iyi davranan bir kişi kıldı. Babam kabiliyetli biri olmasına rağmen dünyadan elini eteğini çekmişti. Annem de bu hususta ona muvafakat etmiş, razı olmuştu. Mahlûkata karşı şefkat sahibi dindar kişilerdi.”¹⁴²

• **Bağdat'ta tasavvufa girişi;** Bağdat'a gidişi onun hayatını tamamen değiştirdi. Bağdat'a gittiğinde âlimler, fakihler ve şeyhlerin meclislerine katıldı. Onların çalışma yöntemlerine vakıf oldu ve onlardan büyük ölçüde etkilendi. Önce Hanbeli fıkına ve Kur'an-ı Kerim kıraatine, daha sonra da tasavvufa ve tasavvufi ilimlere yöneldi. Şeyh Hammad ed-Deb-

¹⁴¹ El Fethu'r Rabbanî, 224

¹⁴² Zeylû Tabakati'l Hanabile, İbni Receb, 1/298

bas'ın sohbetlerine iştiraki tasavvufi anlayışı üzerinde oldukça etkili olmuştu.¹⁴³

• **Dönemindeki bazı fakih ve vaizlerin hallerini beğenmemesi;** O, şahsi menfaatleri ve hevesleri peşinde giden fakih ve vaizlerden hoşlanmıyordu. Onlar mezhebi ihtilaflar peşinde koşuyorlar ve şahsi menfaatleri için bir mezhepten diğerine geçiyorlardı. Âlim ve fakihlerin bu durumunu görünce onların murakabe ve takvadan yoksun olduklarını anladı. Bu durum onu tasavvufa yönlendirdi. Kökü Kitaba, sünnete ve selefi salihinin gittiği yola dayanan fıkhi altyapısı, felsefecilerin ve kelam ehlinin düştüğü vartaya düşmemesinin ve doğru yol üzerinde yürümesinin en büyük sebebiydi.¹⁴⁴

• **Onun döneminde tasavvufun yüksek itibarı;** Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin yetiştirme dönemlerinde İmam-ı Gazalî'nin şöhreti yaygın ve etkisi büyüktü. Nitekim Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin ondan etkilendiği eseri 'el-Gunye'de görülmektedir. Zira bu kitap ile Gazalî'nin 'İhya'sı birbirine çok benzemektedir.¹⁴⁵ Anladığım kadarıyla Şeyh Abdülkadir Geylanî, Gazalî'nin öğretilerini gözden geçirmiş ve onları bazı ilavelerle yeni bir sisteme sokup daimi bir akım meydana getirmiştir. Düzen ve intizam içinde faaliyet gösteren bu akım kısa zamanda önderlerini yetiştirmiş ve yaygın bir şekilde geniş kitlelere uzanmıştır.

¹⁴³ Şeyh Abdülkadir Geylanî 517

¹⁴⁴ A.g.e. 518

¹⁴⁵ A.g.e. 518

İlim Ve Amel Karşısındaki Durumu

Şeyh Abdülkadir Geylanî ilmin nazarı ve ameli olan her iki yönüne de itibar etmiş, talebelerinden birine nasihat ederken bu hususta şöyle demiştir: “Kurtuluş istiyorsan Allahu Teâlâ’nın hükmünü iyi bilen bir şeyhe yoldaş ol. Sana öğreten, seni terbiye eden ve Allah’a giden yolu sana bildiren biri olsun o. Yine şöyle demiştir; Kitaba, Sünnete ve onları iyi bilen şeyhlere tabi olmadıkça ebedi iflah olmazsın.”¹⁴⁶

Şeyh ameli cihete de önem veriyor, talebelerine ve müritlerine nasihat ederken şöyle diyordu: “Evladım, Kur’an’ı ezberliyor, onunla amel etmiyorsun, Rasulullah (sav)in sünnetini ezberliyor, onunla amel etmiyorsun. Öyleyse bunu niçin yapıyorsun? Yapmadığın şeyleri insanlara emrediyor, yaptığın şeylerden onları menediyorsun. Hâlbuki Allahu Teâlâ Kur’an’ı Kerim’de: “**Yapmadığınız şeyleri söylemeniz Allah katında büyük günah oldu.**”¹⁴⁷ Buyurmaktadır. Niçin söylüyor, sonra da onun tersini yapıyorsunuz? Utanmıyor musunuz? Niçin iman ettiğinizi söylüyor, sonra da iman etmiyorsunuz?”¹⁴⁸ İlimle amel etmeyen alim hakkındaki kötü teşbihi yineliyor ve şöyle diyor: “Allahu Teala ilmiyle amel etmeyen

¹⁴⁶ El Fethu’r Rabbânî, 127

¹⁴⁷ Saf, 3

¹⁴⁸ El Fethu’r Rabbânî, 35

alimi eŖeęe benzetmiŖ, onlar için ‘**Kitap yüklü eŖekler**’¹⁴⁹ demiŖtir. Ayette geçen ‘**Esfar**’ kelimesi ilim kitapları demektir. EŖek, sırtındaki kitaplardan istifade edebilir mi? Eline yorgunluktan baŖka ne geçer? Binaenaleyh ilmi artan kiŖinin Rabbinden korkusu da taatı da o derece artmalı. Ey ilim sahibi olduğunu iddia eden kiŖi, Allah korkusundan dolayı ağlaman nerede? Sakınman nerede? Günahlarını itiraf etmen nerede? Geceyi gündüzü taat içinde geirmen nerede? Nefsini dizginlemen ve nefsinin hak yolda mücadelesi nerede? Bütün himmetin güzel elbiseler giymek, leziz yemekler yemek, güzel kadınlarla evlenmek, evlere ve dkknlara sahip olmak, insanlarla oturup kalkmak.”¹⁵⁰

Ŗeyh Abdülkadir Geylanî eğitime büyük önem veriyordu. Onun tavsiyelerinin büyük kısmı kiŖilerin eğitim ve terbiyesi hakkındaydı. Onun tavsiye ettiği güzel hasletlere sahip olunması için büyük gayretler sarf edilmesi gerekiyordu. Bazılarını arz edelim;

• **Doğru da olsa yalan da olsa herhangi bir husus için bilerek ya da bilmeyerek Allah’a yemin etmekten sakınmak.** KiŖi bu hususa çokça dikkat ederse bile-
rek ya da bilmeyerek yemin etmekten sakınır. Bunu alıŖkanlık haline getiren kiŖi için Allahu Teala yle bir nur yaratır ki o kiŖi bu nur sayesinde bunun menfaatini ve bu sayede kazandığı dereceyi görür. Ayrıca arkadaŖları ve komŖuları nezdindeki itibarı ve heybeti de artar.

• **Ŗaka da olsa ciddi de olsa yalandan sakınmak.** Buna kendini alıŖtıran kiŖinin kalbini Allahu Teâlâ geniŖletir ve ilmine safiyet kazandırır. Sanki yalanı bilmez bir hale gelir. Birinden yalanı duyduğunda da onu kınar ve onun için dua eder, sevap kazanır.

• **Kimseye söz vermemek ve söz verdiğinde de yerine getirmek.** Zira sözde durmamak yalandan bir parçadır. Buna riayet eden kiŖiye cömertlik ve hayâ kapısı açılır.

¹⁴⁹ Cuma, 5

¹⁵⁰ El-Fethu’r Rabbani, 51

Sadık kişiler tarafından sevilir ve Allah nezdindeki itibarı da artar.

• **Herhangi bir şeye lanet etmekten ya da çok küçük de olsa eziyet etmekten sakınmak.** Zira bu, Eb-rar ve Sadıkların ahlakıdır. Bu sayede kişi dünyada harama düşmekten korunur, ahrette de yüksek derecelere nail olur.

• **Kimseye beddua etmemek.** Kendisine haksızlık yapan ne dille, ne de fiille cevap vermemek. Bu hasletle müzeyyen olan kişi dünya ve ahrette üstün derecelere nail olur. Uzak yakın herkes onu sever ve ona hürmet besler.

• **Ehli kiblede hiç kimseyi şirk, küfür ve nifak illetleriyle tavsif etmemek.** Nitekim bu, rahmeti çeken, dereceleri yükselten bir şeydir. Sünnet olan da budur. Zira Allah Teâlâ'nın ilminde olanı ancak O bilir. Dolayısıyla bu sayede O'nun azabına maruz kalmaktan sakınılır, rızasına ve rahmetine nail olunur. Kısaca bu; kulun bütün mahlûkata merhamet etmesini saplayan şerefli bir kapıdır.¹⁵¹

• **Günahlardan sakınmak.** Bu, dünya ve ahrette insana en faydalı olan şeydir.

• **Küçük büyük hiçbir iş için insanlara ihtiyaç arz etmemek.** Ariflerin ve muttakilerin izzet ve şerefini yükseklerde tutan işte budur. Emribi'l-Maruf Nehyi ani'l-Münker bu sayede güçlü yapılabilir. Bu sayede bütün insanlar kişinin gözünde bir olur. Böyle olunca Allah Teâlâ kişiyi zenginleştirir, yakın ve tevekkül ehli kılar. Artık kişi başkasına derdini arz etmez. Herkese aynı gözle bakar. İzzet ve şeref bununla elde edilir. İhlâsa en yakın olan da budur.

• **İnsanlara ve insanların elinde olana güvenmemek.** En büyük izzet, en büyük zenginlik, en büyük saltanat ve en büyük övünç budur. Yakın ve tevekkül de budur. Bu, Allah'a güven kapılarından ve züht kapılarından bir kapıdır. Vera'ya da bununla nail olunur. Ameller de bununla tamamlanır. Bu, Allah'a tamamen yönelenlerin alametlerindendir.

¹⁵¹ Futûhu'l-Gayb, 117

• **Tevazu sahibi olmak.** Abidin makamı ve derecesi bununla yükselir. Allah katında ve kullar nezdindeki itibarı bununla artar. Dünya ve ahrete dair yapmak istediği işlere bununla muvaffak olur. Bu, bütün hasletlerin başıdır. Kul, iyi ve kötü günde Allah'tan razı olan Salihler zümresine bununla dâhil olur. Takvanın kemali budur. Zira kul hiç kimseyi kendinden aşağı görmemeli ve 'Allah katındaki makamı ve derecesi benimkinden daha yüksek olabilir.' Demeli. Yaşı küçük ise 'Bu, Allah'a isyan etmemiş biri, ben ise isyan ettim. Dolaşısıyla bu benden daha hayırlı.' Demeli. Yaşı büyük ise 'Bu, Allah'a benden önce ibadet etmiş biri.' Demeli. Âlim ise 'Bu, benim nail olamadığım şeye nail olmuş biri, Benim bilmediklerimi biliyor ve bildikleriyle amel ediyor.' Demeli. Cahil ise 'Bu, Allahu Teala'ya cehaletle isyan ediyor, ben ise bilgiyle isyan ediyorum. Bana ve ona ne ile muamele edileceğini de bilmiyorum.' Demeli. Kâfir ise 'Son nefesten önce onun iman edip salih amelle Allah'a kavuşması, benim de küfre düşüp o halde öbür dünyayı boylamam mümkündür' demeli.¹⁵²

¹⁵² Futûhu'l-Gayb 117

Abdülkadir Geylanî'ye Göre Şeyh, Mürit Ve Sohbet Adabı

Müridin Görevleri

Şeyh Abdülkadir Geylanî tasavvufa yeni giren müridin yapması gereken görevleri belirlemiştir. Onları şu şekilde özetlemek mümkündür:

► Sahih itikad. Bu, temeldir. Sofi Ehli Sünnet Ve'l Cemaat itikadı üzere olmalıdır.

► Kitap ve Sünnete bağlanmak ve her halükârda onlardan kopmamak

► Allah'a karşı ihlâs sahibi olmak, Allah'a karşı verdiği sözü yerine getirmeye çalışmak, Emirlerine imtisal etmek. İbadete devam etmek. Allah'ı ve O'na yakınlaştıran şeyleri sevmek ve O'ndan razı olmak.

► Kusur işlemekten sakınmak ve kusur ehliyle bir araya gelmemek. Dedikoduculardan ve ibadet düşmanlarından uzak durmak.

► Allahu Teala'nın cimrinin dostu olmadığına inanarak cömert olmak.

► Silik biri olmaya, açlığa ve mahrumiyete razı olmak. Gururu ve şehvetleri terk etmek.

► Başkalarını nefse tercih etmek. İlim ve sohbet meclislerinde akranın gerisinde kalmak. Başkası doyarken aç kalmak, cemaatin izzeti için zillate katlanmak.

► Geçmiş günahların affedilmesi için istiğfar etmek, kalan ömürde günaha düşmemek için de Allah'a yalvarmak. Allah'tan O'nun rızasına uygun işler yapmaya kendisini muvafak kılmasını istemek ve her halukarda O'ndan razı olmak.

► Şeyhlere ve Salihlere kendini sevdirmek ve başkalarının hatalarını ve kendisine karşı işledikleri kusurları affetmek.

► Lezzet ve şehvetlere dalmaktan kaçınmak.¹⁵³

Müridin görevleri kısaca bunlar. Elbette ki bu görevler kişiyi istikamet ve güzel ahlak üzere tutar.¹⁵⁴

Müridin Şeyhe Karşı Adabı

Müridin şeyhe bağlılığının ehemmiyetine binaen şeyh Abdülkadir, şeyhe intisap eden müridin uyması gereken adabın da esaslarını koymuştur. O esaslar şunlardır:

► Şeyhe itaat etmek, zahirde ve batında şeyhe itiraz etmemek. Bu hususta 'Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret et, kalplerimizde iman etmiş olanlara karşı kin ve nefret bırakma.'¹⁵⁵ Ayetinin çok çok okunmasını emretmiştir. Şeyhinden şer'i şerife zıt düşen bir hareket gördüğünde -kendisinden nefret etmemesi için- açıkça değil de işaretle kendisine sormalıdır.

► Şeyhte bir kusur gördüğünde bunu örtmeli ve kendi nefsinin kınamalısıdır. Şeyhin asıl maksadını bilmediğini düşünmelidir. Şeyh için bir mazeret bulamadığında da onun için istiğfar edip dua etmelidir. O'ndan gördüğü şeyi kimseye bildir-

¹⁵³ El- El-Gunye, 2/163 Kısaltılarak alınmıştır

¹⁵⁴ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 530

¹⁵⁵ Haşr, 10

memeli. Onun masum olduğunu düşünmemeli ve bunun bir gaflet eseri ondan meydana geldiğine inanmalıdır.

► Şeyhle birlikte olmaya özen göstermeli ve ondan ayrılmamaya çalışmalıdır. Şeyh kendisine asık surat gösterdiğinde, kızdığında ya da kendisinden yüz çevirdiğinde nefisini kontrol etmeli. Kendisinden edeb dışı bir hareketin zuhur edip etmediğine, ya da Allah'ın emrine ya da nehyine zıt bir iş zuhur edip etmediğine bakmalıdır. Bu sebeple –bir daha böyle bir kusurun mahalli olmama niyetiyle- tevbe ve istiğfara sarılmalıdır.

► Şeyhinin yanında adaba riayet etmeli. Onunla konuşurken hoşlanacağı en uygun üslupla konuşmalıdır.

► Şeyhe bu işe ehil olduğuna dair güven vermeli. Zira mürit ilim ve marifeti ondan öğrenir.

► Günah işlemekten sakınmalı. Zira bu, ilmin bereketini giderir, iyi hâlden kötü hâle geçişe sebep olur. Nitekim Âdem (as)da da böyle olmuş, cennetten çıkarılmasına sebep olmuştur.

► Zaruret olmaksızın şeyhinin yanında konuşmamalı, susmalı. Şeyhi bir mesele konuşurken meseleyi çok iyi bilse de susmalı, şeyhini dinlemeli ve ona karşı çıkmamalı.¹⁵⁶

Burada dikkat çekmemiz gereken husus şu ki; itaat, maruf olan şeyde olur. Şeyh, Kitap ve Sünnete muvafık olan bir şeyi emrederse şüphesiz ki ona itaat edilir. Kitap ve Sünnete muhalif olan bir şeyi emrederse vacip olan ona itaat etmemektir. Dini, imanı, istikameti bilinen bir şeyhse bu böyledir. Şeyh bidat ve fıskı ile tanınan biriye ona itaat etmek bir yana karşı çıkılır, bidat ve fıskı açıklanır, insanlar ona gitmekten men edilir.¹⁵⁷

¹⁵⁶ El- El-Gunye, 2/164

¹⁵⁷ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 531

Şeyhin Müride Karşı Görevleri

Tasavvufi terbiyenin başarıyla gerçekleşmesi için şeyhin de müridine karşı görevleri vardır. Zira bu, iki tarafın gayretiyle tamamlanan müşterek sorumluluktur. Şeyh Abdülkadir Geylanî, Şeyhin, müridini terbiye ederken uyması gereken adabı sıralıyor. Arz edelim:

► Onu Allah için kabul etmeli, ona nasihat ile hitap edip rıfk ile muamele etmeli. Şefkat ve merhamet hususunda ona karşı ana babası gibi olmalı. Ona taşıyamayacağı yükü yüklememeli. Bilakis onu tedricen yetiştirmeli ve onu ruhsatlardan azimetlere doğru yavaş yavaş sevk etmeli.

► Ondaki gayreti gördüğünde gevşek davranmamalı. Onu -Allah'ın rızasını umarak- Allah'ın emirlerine uymaya ve nehiylerinden sakınmaya sevk eder. Başkalarının sözlerine bakmaz.

► Onu istikamet üzere eğitmeli, nefret uyandıracak şeylerden kaçınmalı. Zira maksat Allah'a ulaşmaktır. O'na ulaştırıcılar yapılmalıdır.

► Onun gidişatını takip etmeli. Şer'i şerife zıt düşen bir hâl gördüğünde nasihat edip sakındırmalı ve tevbeye teşvik etmeli.

► Onu hayra yönlendirmeli, kötü ve çirkin işleri konuşmaktan ve yapmaktan sakındırmalı. Onun menfaatini gözetmeli, sorunlarını çözmeli ve yükünü yüklenmelidir.¹⁵⁸

İhvanla Sohbet Adabı

Şeyh Abdülkadir Geylanî adab meselesine; 'İhvanla Sohbet Adabı' ile başladı ve ihvana karşı yapılması gerekli görevlerden bahsetti. Bazılarını arz edelim:

► Onları nefse tercih etmek, kusurlarını bağışlamak, işerinde onlarla birlikte olmak ve onlara mümkün olan her türlü hizmeti yapmak.

¹⁵⁸ El- El-Gunye, 2/168 Kısaltılarak alınmıştır

► Onlardan hiçbiri üzerinde hakkı olduğunu düşünmek ve onlardan hak talebinde bulunmamak. Bilakis onların kendi üzerinde hakları olduğunu düşünmek ve onların haklarını ödemeye çalışmak.

► Dedikleri ya da yaptıkları her şeyde onlara muvafakat izhar etmek.

► Onlara karşı muhalefet ve mücadele etmekten kaçınmak ve ayıplarını görmezden gelmek. Onlardan biri kendine muhalefet ederse –işin doğrusu kendisine göre başka olsa da– zahiren ona iştirak etmek. Elbette ki bu, normal işlerle ilgili bir şeyde olur. İhtilaf, şer’i bir meselede olursa hak delilleriyle izhar edilir ve batılda muvafakat edilmez.

► Onların hoşuna gitmeyen -hak ihlali, eziyet ve gıybet gibi- şeyleri yapmaktan sakınmak.¹⁵⁹

► Kişinin başkalarıyla ilişkisindeki ölçü Allah için sevmek ve Allah için buğzetmektir. Şeyh Abdülkadir Geylanî bu hususta şöyle diyor: “Birini sevdiğinde ya da buğzettiğinde onun amellerini Kitap ve Sünnete arz et. Amelleri o ikisine göre kötüyse Allah’a ve Resulüne muvafakatinden dolayı sevin. Ancak onun amelleri o ikisine göre iyi ise bil ki sen heva ve hevesin ardında giden birisin. Kendi hevesine göre ona buğzediyorsun. Buğzunla ona zulmediyorsun. Allah’a ve Rasulüne asi oluyorsun. Binaenaleyh Allah’a tevbe et ve Allah Azze ve Celleden o şahsı sana sevdirmesini iste. Ayrıca veli ve Salih kullarını da sevdirmesini iste. Aynı şekilde sevdiğin kişilerin amellerini de Kitap ve Sünnete arz et. Eğer onun amelleri Kitap ve Sünnete uyuyorsa onu sev, değilse onu hevana göre sevdiğin için buğzet. Zira Allahu Teala Kur’an-ı Kerimde: “**Hevaya tabi olma. Olursan seni Allah yolundan çevirir.**”¹⁶⁰ Buyurmak suretiyle sana hevana muhalefet etmeni emrediyor.”¹⁶¹ Bu adab meselesi vasıtasıyla Şeyh Abdülkadir Geylanî’nin tasavvuf erbabını toplumdan ayırmadığını görüyoruz. Çünkü kişinin kemali ve ahlak yüksekliği sadece bilgi sevi-

¹⁵⁹ El- El-Gunye, 2/169 Kısaltılarak alınmıştır

¹⁶⁰ Sâd, 26

¹⁶¹ Futûhu’l-Gayb, 75

yesinin yüksekliğiyle ortaya çıkılmaz. Bilakis toplumda birlikte yaşıadığı kişilere karşı davranışlarıyla ortaya çıkar. Kişinin hakikatini gösteren şey başkalarına karşı davranışlarıdır. Binaenaleyh hallerin düzelmesi ve kalplerin birbirine yakınlaşması için bu adaba riayet şarttır.

HÂLLER VE MAKAMLAR

Tevbe

İbni Abbas (ra) şöyle diyor:

“Tevbe-i Nasuh; kalp ile pişman olmak, dil ile istiğfar etmek, azaları günahattan uzaklaştırmak ve bir daha günaha dönmemeye azmetmektir.”¹⁶² Şeyh Abdülkadir Geylanî de bu hususa odaklanıyor ve bu hususa önem veriyor. Allame Ebu'l Hasan en Nedvî şöyle diyor: “Bağdat'ta şahsiyeti güçlü, imanı güçlü, ilmi güçlü, daveti güçlü, tesiri güçlü bir adam zuhur etti. O, Şeyh Abdülkadir Geylanî idi. İman ve İslam davetini yeniledi. Gerçek kulluğa çağırdı. Nifaka karşı muharebe etti. Biat ve tevbe kapısını sonuna kadar açtı. Müslümanlar oradan içeri giriyorlar ve Allah ile yaptıkları anlaşmayı tazeliyorlardı.”¹⁶³ Şeyh Abdülkadir Geylanî tevbeyi, dünya ve ahrette Allahu Teâlâ'nın rızasını kazanmak üzere girilen kapı olarak görmektedir. Dolayısıyla bunu ganimet bilmek ve fırsatı kaçırmamak gerekmektedir. Nitekim o, şöyle diyor: “Tevbe kapısını ganimet bilin ve sizin için açık duran kapıdan içeri girin.”¹⁶⁴

Mühim olanın tek başına tevbe olmadığını, tevbede sebat etmek olduğunu söylüyor, şöyle diyor: “Tevbe et ve tevbede sebat et. İş, tevbe etmek değil, tevbede sebat etmektir. İş, ağaç

¹⁶² Tarifat, Cürcanî, 95

¹⁶³ Ricalü'l Fikri Ve'd Dave, Şeyh Abdülkadir Geylanî adlı eserden naklen 597

¹⁶⁴ El Fethu'r Rabbani 18

ekmek değil, onun ayakta durmasını sağlamak, dal budal salmasını ve sonunda meyve vermesini sağlamaktır.”¹⁶⁵

Şeyh, tevbeği günah kirlerini gideren suya benzetiyor, şöyle diyor: “Evladım, işlediğin günahlar yüzünden Allah’ın rahmetinden ümidi kesme. Bilakis din elbisesi üzerindeki necaseti tevbe suyuyla yıka. Onda sebat et ve ihlâslı ol.”¹⁶⁶

Şeyh Abdülkadir Geylanî tevbeği, avamın tevbesi, havassın tevbesi ve Hassu’l Havassın tevbesi diye üç kısma ayırıyor. Her sınıfın tevbesini özelliklerine göre açıklıyor şöyle diyor: “Avamın tevbesi günahlar yüzündendir, havassın tevbesi gaflet yüzündendir, havassu’l havassın tevbesi ise kalbin Allah’tan başkasına meyletmesi yüzündendir.” Şeyh daha sonra Allahu Teala’nın Allah’a toptan tevbe edin ey müminler, olur ki felaha erersiniz.”¹⁶⁷ Ayetini açıklıyor ve şöyle diyor: “Bu, tevbe hususunda umuma hitaptır. Tевbe lügatte; Dönüş demektir. ‘Falan kişi falan yerden döndü’ denir. Tевbe; şer’an kötü olan şeylerden iyi olan şeylere dönmek demektir. Günah ve isyanlar kişiyi helake sürükler, Allah’tan ve O’nun cennetinden uzaklaştırır. Onların terki de kişiyi Allah’a ve Cennetine yakınlaştırır. Sanki burada Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor; Nefislerinizin hevasını ve şehvetlerinizin yanında durmayı terk edin de Bana gelin. İşte bu dönüşünüzle ahreti kazanır, beka yurdunun nimetlerine nail olur, felaha erersiniz. Başarıya ulaşır, rahmetime erersiniz. İyiler için hazırlanmış yüksek cennetlere girersiniz.”¹⁶⁸

Şeyh Abdülkadir Geylanî yine şöyle diyor; Ümmetin tamamına günahların -büyük küçük- tamamından tevbe etmek vaciptir.”¹⁶⁹ Şeyh daha sonra büyük günahları açıklıyor, şöyle diyor: “Allahu Teala’nın cehennemle tehdit ettiği ve karşılığında had cezaları uygulanan günahlar büyük günahlardır. Bazı âlimler büyük günahların on sekiz tane olduğunu söylemiştir. Dördü kalp ile olur. Allah’a şirk koşmak, günah işleme

¹⁶⁵ Şeyh Abdülkadir Geylanî 597

¹⁶⁶ El Fethu’r Rabbanî 48

¹⁶⁷ Nûr 31

¹⁶⁸ El-Gunye 1/116

¹⁶⁹ A.g.e 1/117

hususunda ısrar etmek, Allah'ın rahmetinden ümidi kesmek ve Allah'ın azabından emin olmaktır. Dördü dil ile olur. Yalancı şahitlik yapmak, iffetli kadınlara iftira atmak, yalan yere yemin etmek ve sihir yapmaktır. Üçü karın ile olur. Şarap içmek, yetim malı yemek ve faiz yemek. İki cinsel organlarla olur. Zina ve livata. İki ellerle olur. Adam öldürme ve hırsızlık yapma. Biri ayaklarla olur. Savaştan kaçmak. Biri de bütün bedenle olur. O da; Ana babaya isyan etmektir.”¹⁷⁰ Tevbenin sıhhatinden bahsediyor ve onun üç şartı olduğunu söylüyor:

- 1 - İşlediği günahlara pişman olmak.
- 2 - Günahlardan uzaklaşmak.
- 3 - İsyan ve günaha bir daha dönmemeye azmetmek.”¹⁷¹

Şeyh Abdülkadir Geylanî tevbe için ince bir ölçü koymuş, şöyle demiştir: “Kalp sevdiği şeyi kaçırdığını bildiğinde üzüntü duyar, hüznü ve ağlaması ve feryadı ve gözyaşları artar da hüznü sebebiyle bir daha böyle bir şeyi yapmamaya azmeder.”¹⁷² Yine samimi tevbeyi anlamak üzere başka bir ölçü koyuyor, şöyle diyor; Samimi tevbede dört şey vardır:

- 1 - Dili fuzuli şeylerden, gıybetten, nemimeden ve yalandan uzak tutmak.
- 2 - Kalpte kimseye karşı haset ve düşmanlık hissetmemek.
- 3 - Kötü arkadaşlardan uzak durmak.
- 4 - İşlenen günahlara pişman ve Rabbin taatine sarılmış olarak istiğfar ile ölüme hazırlanmak.”¹⁷³

Şeyh Abdülkadir Geylanî tevbenin iki yönü olduğunu söylüyor:

- 1 - Kulların birbirlerine olan hakkı ile ilgili tevbedir. Bu, ancak hakların iadesi ve helalleşmekle olur.

¹⁷⁰ A.g.e. 1/117

¹⁷¹ A.g.e. 1/122

¹⁷² A.g.e. 1/122

¹⁷³ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 600

2 - Allahu Teala'nın kulları üzerindeki hakkı ile ilgili tevbedir. Bu da dille daimi istiğfar etmek, kalple pişman olmak, bir de ileride bir daha günaha dönmemeye azmetmekle olur.¹⁷⁴ Şeyh Abdülkadir Geylanî'ye göre tevbe budur. İşte o, tevbe edenleri buna yönlendiriyordu.

Zühd

Şeyh Abdülkadir Geylanî gerçek zahit ile zahit görünen kişiyi ayırıyor, şöyle diyor: “Zahit görünen kişi dünyayı elinden çıkaran, zahit ise onu kalbinden çıkarandır.”¹⁷⁵ Yine şöyle diyor: “Gerçek zahide dünya her şeyiyle gelir de o, zahirde onu kullanır, ancak onun kalbinde ona karşı zerre kadar ilgi olmaz.”¹⁷⁶ Şöyle diyor: “İnsanlar arasında öyleleri var ki dünya elindedir, ancak ona karşı sevgisi yoktur. O, dünyaya hükmeder, dünya ona değil. Dünya onu sever, o dünyayı değil. Dünya onun arkasından koşar, o dünyanın arkasından koşmaz. O dünyayı kullanır, dünya onu kullanamaz. O dünyayı dağıtır, dünya onu değil. Kalbi Allah Azze Ve Celle için temiz tutar, dünya onu ifsada güç yetiremez. O dünya üzerinde tasarruf eder, dünya onun üzerinde değil.”¹⁷⁷ Şöyle diyor: “Mümin bütün tasarrufatında Salih niyet taşır. Dünya için çalışmaz. Yaptığını ahret için yapar. Mescitler, yollar, köprüler, medreseler ve tekkeler inşa ettiğinde ahret için inşa eder. Bunlar dışında aile fertleri, dullar, fakirler ve sair kişiler için inşa edilmesi gerekli olanları da ahret için inşa eder.”¹⁷⁸

Şeyh Abdülkadir Geylanî zühdü açıklamış ve züht sahibi olmanın öyle kolay bir iş olmadığını beyan etmiştir. İsteyen herkesin zahit olmayacağını söylemiştir. Zira Geylanî'nin de ifadesiyle züht; Allah'ın hayırlı bir ikramıdır. Bu ikram olmasaydı kimse zahit olamazdı. Mümin bu sayede hırsı ve açgözlülüğü bırakır, acelecilik etmez. Kalbini ve sırrını eşyadan uzaklaştırır. Allahu Teâlâ'nın kendisine emrettiği şeylerle ilgilenir.

¹⁷⁴ El-Gunye, 1/126

¹⁷⁵ El-Fethu'r-Rabbani 106

¹⁷⁶ A.g.e. 89

¹⁷⁷ A.g.e 113

¹⁷⁸ A.g.e 59

Kendisi için takdir edilen şeylerin kendisini bulacağını ve asla ıskalamayacağını bilir de o şeyleri kendi haline bırakır. Onlar da onun arkasından koşarlar ve kabul edilmelerini beklerler.¹⁷⁹ Şöyle diyor: “Evladım, bu züht öğrenilen bir sanat değildir, eline alıp attığın bir şey de değildir. Bilakis o, birkaç adımdan ibarettir ki ilki de dünyaya bakman ve onu Nebi ve Rasullerin gördüğü gibi asli suretinde görmendir.”¹⁸⁰ Şeyh Abdülkadir Geylanî ilim ile zühdü birbirine bağlıyor ve Allah’a ulaşmak için bunların birbirinden ayrılmaması gerektiğini ifade ediyor. Bu onun şu sözünde açıkça görülmektedir; Allah’a vasil olan ancak ilimle ve dünyaya karşı kalp ve bedenle zahit olmakla vasil olmuştur.¹⁸¹ Şöyle diyor: “Gerçek zahitler halk arasında tanındığında insanlar onlara yönelir, onların sözlerinden ve hâllerinden istifade ederler.”¹⁸² Şeyh Abdülkadir Geylanî, züht hakkında:

“Züht, üç şekilde olur. *Birincisi*; haramı terktir ki bu *avamın* zühdüdür. *İkincisi*; helal olan fuzuli şerhleri terktir ki bu *havassın* zühdüdür. *Üçüncüsü*; Allah’tan başka meşgul eden her şeyi terktir ki bu da *ariflerin* zühdüdür.’ Diyen İmam Ahmed b. Hanbel’in mezhebine mensuptur.

İbnu’l Kayyım, İmam Ahmed’in bu sözünü açıklamış ve şöyle demiştir: “İmam Ahmed, bu sözünü önceki meşayıha göre daha çok ayrıntı vermiş ve onu derecelendirmiştir. Onun bu sözü bu hususta çok üst makamlarda olduğunu göstermektedir. Nitekim İmamı Şafii de onun sekiz hususta –ki biri de zühhtür- imam olduğuna şهادet etmiştir.”¹⁸³ Şeyh Abdülkadir Geylanî’nin züht hakkında Ehli Sünnet Ve’l Cemaat mezhebine muvafakati de bu şekilde anlaşılmış oldu.¹⁸⁴

¹⁷⁹ A.g.e. 98

¹⁸⁰ El-Fethu’r-Rabbanî, 107

¹⁸¹ A.g.e. 106

¹⁸² A.g.e. 232 Şeyh Abdülkadir Geylanî, 606

¹⁸³ Medaricü’s Salikin 2/12 Şeyh Abdülkadir Geylanî, 606

¹⁸⁴ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 606

Tevekkül

Şeyh Abdülkadir Geylanî tevekkül meselesini dört başlık altında ele alıyor.

Meşruiyet delili ve tarifi

Şöyle diyor: “Bu hususta asıl olan Allahu Teala’nın sözüdür; **“Kim Allah’a tevekkül ederse O ona yeter.”**¹⁸⁵ **“Eğer inananlarsanız Allah’a tevekkül edin.”**¹⁸⁶

Hakikati; İşleri Allah’a ısmarlamak, seçim ve tedbir karanlıklarından kurtulmak, takdire şahit olanlar makamına yükselmektir. Bu makama yükselen kul takdirde tebdil olmayacağına inanır, onun için takdir edilen şeyi ıskalamayacağını, takdir edilmeyen şeye de nail olamayacağını bilir. Kalbi sü-kunet içinde huzurla Mevla’nın vadini gözetir.¹⁸⁷

Tevekkülün kısımları ve dereceleri

Şeyh Abdülkadir Geylanî’ye göre tevekkülün üç derecesi vardır. Tevekkül, sonra teslim, sonra tefvizdir. Mütevekkil; Rabbinin vadine güvenir. Teslim sahibi; ilmiyle iktifa eder. Tefviz sahibi ise; Allah’ın hükmüne razı olur.¹⁸⁸ İbnu’l Kayyım’a göre tevekkülün yedi derecesi vardır.

1 - Allah’ı ve sıfatlarını bilmek. Her şeyin O’nun ilmi, iradesi ve kudretiyle meydana geldiğini bilmek. Tevekkül hususunda kulun ayağını koyduğu ilk basamak budur.

2 - Sebepleri ve sebeplerin arkasında olanı görmek.

3 - Mütevekkilin tevhit makamında kalbinin kök salmış olması. Zira Allah’ın tevhidi kalbe tam yerleşmemişse kulun tevekkülü düzgün olmaz. Bilakis tevekkülün hakikati kalbin Allah’ı tevhit etmesidir. Şirk kırıntıları kalpte var olduğu sürece tevekkül illetli ve bozuk olacaktır. Tevhid kalpte ne kadar yer etmişse tevekkül de o kadar sağlam olur. Kul her ne zaman Allah’tan başkasına yönelirse yöneldiği kadar kalbinde Allah’a

¹⁸⁵ Talak,3

¹⁸⁶ Maide,124

¹⁸⁷ Medaricü’s Salikin, 2/112

¹⁸⁸ El-Fethu’r-Rabbani, 134

tevekkülden bir şeyler eksilir. Bazılarına göre sebeplere sarılma terk edilmedikçe tevekkül meydana gelmez. Bu söz doğrudur. Ancak sebeplere organlarla sarılma değil, kalben sarılma terk edilmedikçe tevekkül olmaz.

4 - Allah'a güvenmek, O'na dayanmak ve O'nun vaa-diyle sükûnet bulmak. Bunun alameti şudur; işler yolunda gitse de gitmese de buna önem vermemek ve kalbin buna göre sevinç ve üzüntü duymamasıdır. Onun Allah'a tevekkülü süt çocuğunun anne kucağındaki tevekkülü gibi olmalıdır. O çocuk annesinden başkasını bilmez ve başkasına iltifat etmez. Ona yönelir ve onunla huzur bulur. Mütevekkil kişi de işte bu şekilde Rabbine dayanır, O'na yönelir.

5 - Allah'a karşı hüsnü zan sahibi olur. Kişinin Allah'a karşı hüsnü zannı ve umudu ne kadarsa tevekkülü de o kadar sağlam olur. Nitekim bazı âlimler tevekkülü 'Allah'a karşı hüsnü zan sahibi olmaktır' diye açıklamışlardır. Gerçek şu ki; Allah'a karşı hüsnü zan sahibi olmak kişiyi O'na tevekküle sevk eder. Zira hakkında sui zan düşünülen ve kendisine karşı ümit beslenmeyen birine tevekkül düşünülemez.

6 - Kalbin O'na teslim olması ve her şeyi O'na bırakması. Bu şu şekilde açıklanmıştır; Kul Allah önünde gassalın önündeki meyyit gibi olmalı. Gassal meyyiti dilediği gibi çevirir. Meyyitin ne hareketi ne de tedbiri olur.

7 - Tefviz. Bu, tevekkülün ruhu, özü ve hakikatidir. Bu; Bütün işleri Allah'a havale etmek ve işlerin olmasını O'ndan dilemektir. Bu, zayıf aciz bir oğlun, şefkatli, güçlü kuvvetli ve işbilir babasına güvenmesi gibidir. O oğul babasının kendisi için kendisinden daha iyi şeyler yapacağına inanır ve işleri ona bırakır.¹⁸⁹

Tevekkülün Meyveleri

Şeyh Abdülkadir Geylanî tevekkülün meyvelerinden bahsediyor, şöyle diyor; "Allah'ın dininde güçlü kuvvetli olmak isteyenler Allah'a tevekkül etsinler. Zira tevekkül kalbi düzeltir, onu güçlendirir, onu irşad eder ve ona acayip şeyleri gösterir.

¹⁸⁹ Medaricî's-Salikin, 2/112

Dinara da, dirheme de sair sebeplere de tevekkül etme. Zira bunlar seni zayıf ve aciz bırakır. Allah'a tevekkül et. O seni güçlendirir, sana destek verir, sana lütfeder ve sana hiç ummadığın yerden kapılar açar.”¹⁹⁰ İbni Teymiye'nin söyledikleri de Şeyh Abdülkadir Geylanî'yi desteklemektedir. O da Allahu Teâlâ hakkında şöyle diyor: “Bize geleni uzaktan karşılarız. Bizim için çalışana demiri yumuşatırız. İsteğimize tabi olana dilediğini veririz. Bizim için bir şeyi terk edene terk ettiğinden fazlasını veririz. Bu hususta ilk iki şey ibadet ve yardım dilemedir. Allah'a gidiş yalnızca O'na ibadet etmektir. Nitekim hadisi kut-side şöyle buyruluyor: **“Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir dirsek miktarı yaklaşıyorum. Kim bana bir dirsek miktarı yaklaşırsa ben ona kulaç yaklaşıyorum. Kim bana yürüyerek gelirse ben de ona koşarak giderim.”**¹⁹¹ Allah'a yaklaşmak O'ndan yardım istemekle ve O'na tevekkül etmekle olur. Zira güç ve kudret ancak O'nun elindedir. Bir hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur: **“İnsanların en güçlüsü olmayı arzu eden Allah'a tevekkül etsin.”**¹⁹² Said b. Cübeyr'den şöyle dediği nakledilmiştir: **“Tevekkül imanın başıdır.”**¹⁹³ Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor:

“Kim Allah'a tevekkül ederse O ona yeter.”¹⁹⁴

“Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez.”¹⁹⁵

“Allah, sizden (yükümlülükleri) hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.”¹⁹⁶

“Allah size zorluk çıkarmayı dilemiyor. Ancak sizi temizlemeyi ve size olan nimetini tamamlamayı diliyor.”¹⁹⁷

Sahih bir hadiste de şöyle buyrulmaktadır: **“Elbette**

¹⁹⁰ El Fethu'r Rabbânî, 134

¹⁹¹ Buhârî 7536; Müslim, 2675

¹⁹² Şeyh Abdülkadir Geylanî, 612

¹⁹³ Es Sünnet, Abdullah b. Ahmed, 776

¹⁹⁴ Nisa, 48

¹⁹⁵ Bakara, 185

¹⁹⁶ Nisa, 28

¹⁹⁷ Maide, 6

*Benden istese ona verir, Bana sığınsa onu korurum.*¹⁹⁸
Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

“İman edip Salih ameller işleyenlere icabet eder ve onlara fazlından artırır.”¹⁹⁹

Sebepler

Şeyh Abdülkadir Geylanî bu hususa dair itikadını açıklıyor ve orada sebeplere -itimat edilmeksizin- sarılmanın gerekliliğinden bahsediyor, şöyle diyor: “Allah’ın kitabına ve Rasûlünün sünnetine tabi olan kişinin itikadı şudur: “Kılıcın kendisi bizatihi kesici değildir. Bilakis onunla kesen Allahu Teâlâ’dır. Yine ateş bizatihi yakıcı değildir. Bilakis onunla yakan Allahu Teâlâ’dır. Yine yiyecek bizatihi doyurucu değildir. Onunla doyuran Allahu Teâlâ’dır. Yine su bizatihi susuzluğu giderici değildir. Bilakis onunla susuzluğu gideren Allahu Teala’dır. Sair sebeplerin tamamı da bu şekildedir. Onların tamamında tasarruf eden Allahu Teala’dır. Bunların tamamı alettirler. Allahu Teâlâ onlarla dilediğini yapar.”²⁰⁰

Bundan onun sebepleri terke davet ettiği manası anlaşılmasın. Ya da sebeplere sarılma ile tevekkül arasında bir tezat olduğu anlaşılmasın. Bilakis Şeyh Geylanî’ye göre sahih tevekkül, sebeplere sarıldıktan sonra sebepleri yaratan Allah’a tevekkül etmektir. Nitekim bu hususta şöyle demektedir; Nefsini tevekkül denizine daldır ve orada sebeple sebepleri yaratana bir araya getir.²⁰¹

Şükür

Şeyh Abdülkadir Geylanî şükürü üç başlık altında anlatmaktadır.

Birincisi; Şükürün Hakikati; Bu hususta şöyle diyor: “Tah-

¹⁹⁸ El-Gunye 2/193

¹⁹⁹ A.g.e. 2/194

²⁰⁰ Eş-Şeyh Abdülkadir Geylanî, 613

²⁰¹ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 167

kik ehli nezdinde şükür; nimet verenin nimetini tam bir itaatle itirafır.”²⁰²

Şükürün Kısımları; Allah kendisinden razı olsun o, şükürü üç kısma ayırmakta, şöyle demektedir: “Şükür üç kısma ayrılır. Biri; Dil ile şükürdür ki bu, itaat faktörüdür. Diğer; beden ve azalarla şükürdür ki bu, vefa ve hizmetle donanmaktır. Diğer de kalp ile şükürdür ki bu da, haramlara karşı uyanık ve dikkatli olmaktadır.”²⁰³ Şeyh başka bir yerde şükürü şöyle vafediyor: “Şükürün keyfiyetine gelince; bu, nimetin Allah tarafından verildiğini ifade etmekle olur. Nimetin Allah’tan başkasına izafe edilmemesiyle olur. Kişi nimeti ne kendi nefisinden, ne çalışmasından, ne kendi gücü ve kuvvetinden ne de başkalarının yardımından bilmemeli. Bütün bunları sebepler ve aletler olarak görmeli. Bunları yoktan var edenin, taksim edip dağıtanın Allah olduğunu bilmeli. Zira takdir eden de taksim eden de Allah olduğu için şükre layık olan da O’dur. Kalp ile şükre gelince; zahiri ve Batını yönden sana verilen nimetlerin, menfaatlerin ve lezzetlerin tamamını başkasından değil, Allah’tan olduğuna kesin bir imanla iman etmelisin. Dil ile şükür kalpte olanın ifadesidir. Azalarla şüküre gelince; Onları ancak ve ancak Allah’a itaatte kullanman, Allah’a isyan hususunda kimseye itaat etmemendir. Bu, nefsin isteklerini de, kuruntularını da, başkalarına itaati de kapsamaktadır. Kısaca; Allah’a itaati, asıl ve tabi olunan kılarısn, ondan başkasını da fer’î ve tabi olan kılarısn.”²⁰⁴

Şeyh Abdülkadir Geylanî şükredenleri de üç kısma ayırmaktadır

Birinci kısım; ‘Âlemler’ olarak nitelendirdiği kişilerdir ki bunlar kullar arasındaki en büyük guruptur. Şükürleri sözlerinde görülür.

İkinci kısım; ‘Abidler’ olarak nitelendirdiği kişilerdir ki bunlar inanan ve farz ibadetleri yerine getiren kişilerdir. Bunların şükürü amelleriyle olur.

²⁰² El-Gunye, Geylanî, 2/193

²⁰³ A.g.e. 2/194

²⁰⁴ Futûhu'l-Gayb, 134

Üçüncü kısım; ‘Arifler’ ve ‘Mukarrebîn’ olarak nitelendirildiği kişilerdir ki bunların şükürü her daim istikamet üzere olmaktadır. Bunlar içinde bulundukları kulluk, taat ve zikir gibi güzel halleri Allah’tan bilirler ve bu hallerin O’nun tevfiğiyle vukua geldiğine inanırlar.²⁰⁵

Sabır

Şeyh Abdülkadir Geylanî sabırdan da bahsediyor, şöyle diyor: “Sabır hususunda ki asıl delil bu hususa dair ayetler ve hadislerdir; **“Sabredin, düşmanlarınızdan daha sabırlı olun, cihada hazır bulunun, Allah’a karşı gelmekten sakının ki başarıya erişebilirsiniz.”**²⁰⁶

“Sabret, senin sabrın ancak Allah’ın yardımlıdır.”²⁰⁷

Rasulullah (sav) şöyle buyuruyor:

*“Sabır, (belanın geldiği) ilk anda olandır.”*²⁰⁸ Şeyh Abdülkadir Geylanî sabrın çeşitlerini de zikretmiş, sabrı üç kısma ayırmıştır:

Birincisi; Sabr Lillah. Bu, Allahu Teâlâ’nın emir ve nehiylerini yerine getirmekte gösterilen sabırdır.

İkincisi; Sabr Meallah. Allahu Teâlâ’nın takdir edip gönderdiği bela ve musibetlere karşı gösterilen sabırdır.

Üçüncüsü; Sabr Alellah. Allahu Teâlâ’nın, dünya ve ahrette vaad ettiği rızık, ferahlık, yardım ve sevap gibi şeylerin vuku bulacağına inanmak ve beklemektir.²⁰⁹ Kısaca; Şeyh Abdülkadir Geylanî’nin sözünden de anlaşıldığı üzere sabır; Allahu Teala’nın emir ve nehiylerini ifada ve kadere rızada kendini göstermektedir.²¹⁰

²⁰⁵ El-Gunye 2/194; Şeyh Abdülkadir Geylanî, 621

²⁰⁶ Âl-i İmran, 200

²⁰⁷ Nahl, 127

²⁰⁸ Buhârî, 1702; Müslim, 926

²⁰⁹ El-Gunye, 2/195

²¹⁰ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 625

Rıza

Şeyh Abdülkadir Geylanî şöyle diyor: “Mümin kişi Allah Teâlâ’nın kendi hakkında takdir ettiği şeyin kendi istediği şeyden daha hayırlı olduğunu bilmelidir. Ey Âdemoğlu! Allah Teâlâ’nın takdir ettiği, ancak senin istemediğin şeyin senin hakkında senin sevip istediğin şeyden daha hayırlı olduğunu bil. Allah’tan kork ve O’nun kazasına razı ol. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyruluyor; İhtimal ki hoşlanmadığınız şey sizin için hayırdır ve ihtimal ki hoşlandığınız şey sizin için şerdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”²¹¹ Yani; Dünya ve ahretiniz için size fayda veren şeyi bilmezsiniz. Zira Allah Teâlâ mahlûkata her şeyi açmadı. Menfaatlerinin nerede olduğu onlara gizli kaldı. Allah Teâlâ onlara bazı şeyleri emretti ve bazı şeyleri yasakladı. Ayrıca kadere inanıp kazaya razı olmalarını da kendilerine emretti. Allah Teâlâ her ne takdir ederse etsin kul O’na olan itaatini devam ettirmeli ve O’nun taksimine razı olmalıdır. O’nu itham edip suçlamamalıdır.²¹² Yine bu hususta şöyle diyor: “Bil ki; kadere karşı savaşan ve heva ve hevesine râm olan her bir fert mücadele ettiği nispette yorgun düşer. Kadere razı olan da rahat eder. Kadere razı olmayıp itiraz edenin yorgunluğu artar, kendisine taksim olunandan başkasına da nail olamaz.”²¹³

Sıdk

Şeyh Abdülkadir Geylanî’ye göre bunun aslı **“Ey iman edenler, Allah’tan korkun, sadıklarla beraber olun.”**²¹⁴ Ayetidir. O bu hususta Abdullah b. Mesut (ra)den nakledilen şu hadisi şerifi de delil olarak göstermektedir. *“Doğru sözden ayrılmayın. Zira doğru söz iyiliğe sevk eder. İyilik ise cennete sevk eder. Kişi doğru sözlü olup doğru sözlülükte ilerlerse sonunda Allah katında ‘Sıddık (Çok çok doğru söyleyen)’ olarak yazılır. Yalan söylemek-*

²¹¹ Bakara, 216

²¹² El-Gunye, 2/197

²¹³ A.g.e. 2/197

²¹⁴ Tevbe, 119

ten sakının. Zira yalan kötülüğe sevk eder. Kötülük de cehenneme sevk eder. Kişi yalan söyler ve yalanda ilerlerse sonunda Allah katında ‘Kezzab (Çok çok yalan söyleyen)’ olarak yazılır.”²¹⁵

Şeyh Abdülkadir Geylanî çok kötü şartlarda bile doğruluktan ayrılmadığını naklediyor. Zira o, küçük yaştan beri bu hususta örnek biriydi. Nitekim şu kıssa onun ne denli doğru biri olduğunu göstermektedir. Kendisi şöyle anlatıyor:

“Bağdat’a ilim tahsil etmek üzere yola çıkmadan önce annem gömleğimin koltuk altı kısmına kırk dinar dikti ve doğruluktan ayrılmamamı öğütledi. Yolculuk esnasında altmış süvari kafiyele saldırdı. Bana kimse ilişmedi. Daha sonra süvarilerden biri bana ‘Sende ne kadar para var?’ diye sordu. Ben de ‘Kırk dinar’ dedim. ‘Nerede onlar?’ diye sordu. ‘Gömleğimin koltuk altına dikili.’ Dedim. Benim dalga geçtiğimi zannetti ve çekip gitti. Daha sonra başka biri geldi ve diğerinin sorduğu soruları sordu. Ben de önceki gibi cevap verdim. Bunun üzerine o da çekip gitti. Reislerinin yanına gittiklerinde benim söylediklerimi ona naklettiler. Bunun üzerine o onlara ‘Onu bana getirin.’ Dedi. Beni onun yanına götürdüler. Kafileden soydukları mallar tepe gibi yığılmıştı, onları taksim ediyorlardı. Bana ‘Sende ne var?’ diye sordu. Ben de ‘Kırk dinar.’ Dedim. ‘Nerede onlar?’ Dedi. ‘Gömleğimin koltuk altına dikili.’ Dedim. Emretti, Gömleğin koltuk altı sökülünce altınlar ortaya çıktı. Bunun üzerine bana ‘Bunu niçin söyledin?’ diye sordu. Ben ‘Anneme yalan söylemeyeceğime dair söz verdim. Bu sözümü bozmam.’ Dedim. Bunun üzerine reis ağlamaya başladı ve Sen anana verdiğin sözü bozmuyorsun da ben yıllardır Rabbime verdiğim sözü bozuyorum.’ Dedi. Daha sonra elimde tevbe etti. Bunun üzerine arkadaşları ona: ‘Sen yıllarca eşkıyalıkta bize önder idin, şimdi de tevbede önder oldun.’ Dediler ve hep birlikte elimden tevbe aldılar, kafileden gaspettikleri malları da geri verdiler.”²¹⁶

Şeyh Abdülkadir Geylanî’ye göre doğruluk en yüce ma-

²¹⁵ Buharî, 6094; Müslim, 2607; Şeyh Abdülkadir Geylanî, 633

²¹⁶ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 64

kamlardan biridir ve bu işin temel taşlarından biridir. Bu hususta şöyle diyor: “Bil ki; doğruluk bu işin direğidir. Bu işin nizamı intizamı onunla olur. Bu iş onunla tamamlanır. Bu, nübüvvetten sonraki derecedir. Nitekim Allahu Teala şöyle buyuruyor:

“Allah’a ve Rasulüne itaat edenler Allah’ın kendilerine nimet verdiği nebiler, sıddıklar, şehitler ve Salihlerle birlikte dir. Onlar ne güzel arkadaşlardır.”²¹⁷

Şeyh Abdülkadir Geylanî ‘Sâdık’ ile ‘Sıddîk’ı birbirinden ayırıyor. Sâdık; Sıdktan ismi lazımdır. Yani; doğru kişi manasınadır. Sıddîk ise onun mübalağasıdır. Doğrulukta devam edip doğruluğu seciye ve alışkanlık haline getirenlerde olur. Doğruluğun gizlide ve açıkta olması eşittir. Sadık sözünde doğru olan kişidir. Sıddîk ise sözünde, davranışlarında ve her halinde doğru olan kişidir.²¹⁸

Şeyh Abdülkadir Geylanî dünya ve ahret saadetini kazandıran bu hasletin önemini işte bu şekilde açıklıyor.²¹⁹

²¹⁷ Nisa, 69

²¹⁸ El-Gunye, 2/200

²¹⁹ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 634

Kadiri Tarikatının Kuruluşu

Kadiri tarikatının ilk müessisi Şeyh Abdülkadir Geylanî hazretleridir. İnsanların toplu bir şekilde bir şeyhe bağlanması ve edep ve terbiye görmek üzere o şeyhin yanında toplanması ilk defa onun döneminde olmuştur. Ondan önceki tasaavufi terbiye sisteminde böyle bir şey yoktu. İnsanlar tek tek giderler, şeyhlerden ders alırlardı. Tarikatları araştıran kişiler bütün tarikatların Şeyh Abdülkadir Geylanî'den sonra kurulduğunu görecektir.²²⁰

Şeyh Abdülkadir Geylanî hazretlerinin hayatını inceleyenler onun insanları Kitaba, sünnete ve güzel ahlaka sıkı sıkıya yönlendirdiğini görecektir.

Kurduğu Tarikatın İlkeleri

Kitap Ve Sünnete Bağlılık Üzerinde Hassasiyeti

Allah kendisinden razı olsun o, oğlu Abdürrezzak'a yaptığı nasihatte şöyle diyordu: "Allah'tan kork ve taat üzere ol. Şer'i şeriften ayrılma, Allah'ın koyduğu sınırları koru. Ey oğlum! Biliyorsun ki bizim bu tarikatımız (yolumuz) –Allah bizi, seni ve Müslümanları muvaffak kılsın- Kitap, Sünnet, Allah'tan

²²⁰ A,g,e 636-637

başkasını kalbe sokmamak, cömertlik, başkalarına eziyet etmemek, onların sıkıntılarına katlanmak ve arkadaşların hatalarını affetmek üzerine kuruludur.”²²¹

Başka bir yerde şöyle diyor: “Karanlığa ışıkla gir. O da Allah’ın Kitabı ve Rasulünün sünnetidir. Aklına bir şey geldiğinde ya da bir şey yapmak istediğinde onu Kitap ve Sünnete arz et. Eğer –zina, riya ve fısı fücür ehli kişilerle oturup kalkmak gibi- onlarda haram kılınan şeylerden biriye onu terk et, onu işleme. Onun melun şeytandan gelen bir düşünce olduğuna kesin inan.”²²²

Şeyh Abdülkadir Geylanî başkalarıyla ilişkilerde dahi Kitap ve Sünneti esas alıyor, onları ölçü tutuyordu. Şöyle diyor: Birini sevdiğin ya da sevmediğin zaman bunu Kitap ve Sünnete arz et, hevana tabi olma. Değilse Allah yolundan sapar gidersin.”²²³

Kurduğu Tarikatın O Asra Hâkim Olan Fikir Ve Felsefi Düşüncelerden Temiz Olması

Abdülkadir Geylani hazretlerinin yaşadığı dönemde Yunan felsefesine ait kitaplar tercüme edilmiş ve bu felsefi düşünceler akıl ve düşüncelere hâkim olmuştu. Hatta tasavvuf erbabının çoğu bu tuzağa düşmüş, onların kullandığı –heyulâ, araz ve cevher gibi- lafız ve ıstılahları kullanıyorlardı.

İslam’ın Yaşanmasına İhtimam Göstermesi

Nazari fikirlere dalmaktan ve derin tartışmalara girmekten sakınıyorlardı. Bunun da delili; kurduğu tarikatın dayandığı ve müritlerini bunlara göre terbiye ettiği yedi esastır. Onlar; Mücadele, tevekkül, güzel ahlak, şükür, doğruluk, rıza ve sabırdır.”²²⁴ Nitekim makamlar ve haller bölümünde bu esaslardan söz etmiştik.

²²¹ A.g.e. 639

²²² Futûhu’l-Gayb, 640

²²³ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 640

²²⁴ El-Gunye, 2/182

Bazı adab ve esaslar vazetmiştir. Tarikata intisap edenlerin kendi nefesine, şeyhine ve insanlara karşı davranışlarını düzenleyecek esaslar koymuştur. Nitekim bu hususu da daha önce zikretmiştik.

Allahu Teala'nın emirlerine tazim ve imtisalin gerekliliği üzerinde ısrarla durmuştur. Yine yasaklarından kaçınmanın, kadere rıza göstermenin ve tevekkülün gerekliliği üzerinde ısrarla durmuştur. Şöyle demiştir: "Mümine her halükarda şu üç şey gereklidir; Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak ve kaderine razı olmak. Mümin en düşük halde bile bu üç şeyden hali olmaz. Binaenaleyh her halukarda müminin kalbinde, niyetinde ve azalarında bu üç şey mevcuttur."²²⁵ İbni Teymiye Şeyh Abdülkadir'in bu sözünü çok sevmiş ve açıklamıştır. Şöyle demiştir: "Bu, herkesin ihtiyaç duyduğu şeyleri bir araya toplayan güzel bir sözdür. Bu, kulun ihtiyaç duyduğu şeyleri açıklamaktadır. Bu, Allah Teâlâ'nın:

'Kim ittika eder ve sabrederse Allah güzel davranışlarda bulunanların ecrini zayi etmez.'²²⁶

"Eğer sabreder ve sakınırsanız onların hilesi size bir zarar vermez."²²⁷

"And olsun mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki bunlar (yapmaya değer) azmi gerektiren işlerdendir."²²⁸

Ayetlerine mutabıktır. Zira takva Allahu Teâlâ'nın emir ve nehiyelerine uymayı gerektirir. Sabır ise takdir olunana sabretmekle olur. Üçü aslında bu iki şeyde bir araya gelmektedir. Gerçekte ise bu üç şey; Allahu Teâlâ'nın emirlerine uymaktır

²²⁵ Futûhu'l-Gayb, 6

²²⁶ Yusuf, 90

²²⁷ Âl-i İmran, 120

²²⁸ Âl-i İmran, 186

ki bu da Allah'a ve Resulüne itaat etmektir. Zira insanlar ve cinler Allah'a kulluk etmek için yaratıldılar. Nitekim ayeti kerimede 'Cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.'²²⁹ Buyrulmuştur. Yine şöyle buyrulmuştur; 'Ey insanlar, sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin. Olur ki korunursunuz.'²³⁰ Bütün peygamberler kavimlerine Allah'a ibadet etmelerini ve O'na hiçbir şeyi ortak koşturmamalarını emretmişlerdir. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur; 'And olsun ki her ümmete Allah'a kulluk edin, azdircılardan kaçının, diyen peygamberler göndermişizdir. Allah içlerinden kimini doğru yola erıştirdi, kimi de sapıklığı hak etti. Yeryüzünde gezin, peygamberleri yalanlayanların akıbetinin nasıl olduğunu görün.'²³¹ Yine şöyle buyrulmuştur; 'Senden önce gönderdiğimiz peygamberlere sor. Biz, Rahman olan Allah'tan başka tanrılar meşru kılmış mıyız?'²³² Allah'ın rahmeti üzerine olsun İbni Teymiye daha sonra Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin sözlerini açıkladı ve bu sözlerle ne söylemek istediğini beyan etti.²³³ İşte Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin müntesiplerini eğitmek üzere kurduğu tarikatta getirdiği esaslar bunlardı.²³⁴ Şeyhu'l İslam İbni Teymiyye onu övmüş ve onu imamlarından biri olarak kabul etmiştir. Şöyle demiştir; İmamlarımızın kavlini seçiyoruz... Onların sonuncularından biri de Şeyh İmam Ebu Muhammed Abdülkadir b. Ebu Salih el Geylânî'dir.

²²⁹ Zâriyat, 56

²³⁰ Bakara, 21

²³¹ Nahl, 36

²³² Zuhurf, 45

²³³ Fetevây-ı Şeyhu'l İslam İbni Teymiye, 10/456

²³⁴ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 643

Islah Yolunda Çizdiği Geniş Çizgiler

Davete Başlaması Ve Üslubu

Tarihçiler Abdülkadir Geylanî'nin hicri 521/miladi 1127 yılında zuhur ettiğini zikrederler.²³⁵ Gerçek şu ki o bu tarihten önce davete başlamıştır. Nitekim kendisinin de zikrettiği gibi o, yetişme çağında vâzu nasihate başlamış, dost ve arkadaşlarını ibadete teşvik etmiştir. O meclislerine iki üç kişiyle başlamış, gittikçe artan cemaat yetmiş binlere baliğ olmuştur.²³⁶ Medrese dar gelmeye başlayınca da tekkenin yakınındaki Bağdat suruna taşınmıştır. İnsanlar ona akın akın geliyorlar, elinde tevbe ediyorlardı.²³⁷ Abdülkadir Geylanî işte o zamandan itibaren davete başlamıştı. Onun davetinin esasları şunlardı;

SistematiK Ruhi Eğitim

Şeyh Ebu Saîd el Mahremî, Bab-ı Ezc mahallesinde küçük bir medrese inşa ettirmişti. O vefat edince medresenin idaresi talebesi Abdülkadir Geylanî'ye geçti. O da etraftaki birkaç ev ve arsayı da oraya ilave ederek medreseyi genişletme çalışmalarına başladı. Zenginler mallarını verdiler, fakirler biz-

²³⁵ Neş'etü'l-Kadiriye, 79

²³⁶ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin ,186

²³⁷ El Muntazam, 10/219

zat çalıştılar.²³⁸ Tarihçilerin bu genişletme çalışmaları esnasında gösterilen fedakârlıklarla alakalı olarak zikrettikleri, insanların Şeyh hazretlerine ne denli bağlı olduğunu göstermektedir. Onlardan biri de şu hadisedir; Fakir bir kadın vardı. O da bu medresenin inşasına katkıda bulunmak istiyordu. Ama hiçbir şeyi yoktu. Kocasını ameleymdi. Kocasıyla birlikte Şeyh Abdülkadir Geylanî hazretlerinin yanına geldi ve: “Bu benim kocamdır. Bunun bana yirmi dinar mehir borcu var. Bu borcun yarısı kadar bu medrese inşaatında çalıştığı takdirde tamamını kendisine hibe ettim.” Dedi. Sonra da mehir senedini şeyh hazretlerine verdi. Şeyh onun fakir biri olduğunu bildiğinden bir gün ücretli bir gün ücretsiz çalıştırıyordu. Beş dinara mukabil çalışmasından sonra kendisine senedi verdi ve ona ‘Başka borcun kalmadı.’ Dedi.²³⁹ Medresenin inşaatı hicri 528/miladi 1133 yılında tamamlandı. Bundan sonra medrese onun adına nisbet edildi ve ifa ettiği tedris, fetva ve vaaz faaliyetlerini buradan yürüttü.²⁴⁰ Medresenin masrafları için sofiler ve zenginler vakıflar kurdular. Kütüphanesi için kitaplar vakfetteler. O merdesede medrese işlerini yürüten, hocalara ve talebelere hizmet eden hizmetçiler vardı.²⁴¹

Şeyh Abdülkadir Geylanî hazretleri vaktinin çoğunu medresede geçiriyordu. Sadece Cuma günleri oradan ayrılıyor mescide ya da tekkeye gidiyordu. Talim ve tedris faaliyetinde talebenin istidadını göz önüne alıyor, faaliyetini ona göre yürütüyordu. Onun nezdinde en büyük iş tedris faaliyetiydi. Tedris faaliyetini en büyük menkıbe ve en büyük mertebe olarak görüyordu. Zira âlimler insanlar tarafından sevilir, kıyamet gününde de diğerlerinden ayrılacaklar ve diğerlerine bahşedilmeyen dereceler kendilerine bahşedilecekti.²⁴²

Şeyh Abdülkadir Geylanî tedris faaliyetini tam otuz üç yıl yürüttü. Tedris faaliyetine hicri 528/miladi 1133 yılında başladı, vefat ettiği hicri 561/miladi 1166 yılında noktaladı.²⁴³

²³⁸ A.g.e. 10/219; Tabakatü'l Hanabile, 1/291

²³⁹ Tabakatü'l Hanabile 1/291; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 186

²⁴⁰ Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 186

²⁴¹ Şezeratü'z Zeheb, Hakeza Zahera Cilu Selahaddin adlı kitaptan naklen, 186

²⁴² Sırru'l Esrar, 188

²⁴³ Kalaidü'l Cevahir 32; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 188

Medrese bu güne kadar devam etmiştir.²⁴⁴ İçinde meşhur el yazmaları bulunan ve ‘Kadiriye Kütüphanesi’ olarak bilinen bir kütüphanesi vardır.²⁴⁵ Gerçek şu ki; Şeyh Abdülkadir Geylanî’nin eğitim metodu incelendiğinde Gazalî’nin ortaya koyduğu eğitim metodundan büyük ölçüde etkilendiği görülecektir. Şeyh Abdülkadir Geylanî talebe ve müritlerini ruhi, ilmi ve içtimai olarak yetiştirmeyi hedefliyordu. Onları Emri bil maruf nehyi ani’l münker vazifesini en kâmil manada yapabilecek kişiler olarak yetiştirmeye çalışıyordu. Şeyh Abdülkadir tekkesi olarak da bilinen tekkede bu metodun tatbik imkânı da çoktu. Talebe ve müritlerin kaldığı bu tekke de hem dersler yapıyor hem de ruhi terbiye üzerinde faaliyetler yürütülüyordu.²⁴⁶ Onun eğitim programıyla ilgili daha detaylı bilgi verelim;

A - Dini Ve Kültürel Eğitim

Bu eğitim talebenin yaşına ve haline uygun şekilde sınırlandırılıyordu. Halktan yaşlı biri ibadetlerini tashih için gelmişse Şeyh ona önce Ehli Sünnet itikadını, sonra da kitabı ‘El-Gunye Litalibi Tariki’l Hak’ adlı kitabının içerdiği dini bilgileri öğretiyordu. Bu kitap Gazalî’nin İhya tarzında yazılmış bir kitaptır. İçerdiği konular İhya’da daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kitapta ek olarak Emri bil Maruf Nehyi Ani’l Münkerin ehemmiyetine binaen seçkin talebelerin davetçi olarak yetiştirilmesine yönelik bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde emri bil Marufun önemi ve yöntemleri anlatılmaktadır. Yine bu kitapta ek olarak o asırda hüküm süren fikri mezhepler ve guruplar hakkında bilgiler verilmektedir.²⁴⁷ Yine ek olarak vaaz, hitabet ve tedris faaliyetlerinin nasıl yapılacağı da bu kitapta zikredilmektedir.²⁴⁸ İlim öğrenmek için gelen kişi medrese talebesi olabilecek biriyse on üç yılı içeren talim ve tedris faaliyetinden geçiyordu. Talebe burada tefsir, hadis, fıkıh, usûl, nahiv, kıraat ve daha önce zikri geçen ilimleri oku-

²⁴⁴ Medarisu Bağdat, 154

²⁴⁵ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 188

²⁴⁶ A.g.e. 189

²⁴⁷ El-Gunye, 1/71-84

²⁴⁸ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 435

yordu. Şeyh kelim ve felsefe ilimlerinden uzak duruyor, bu ilimlere dair kitapların mütalaasını yasaklıyordu.²⁴⁹ Müritlere fıkıh ile Sünni tasavvufu birlikte götürme şartı getirilmişti. Nitekim İbni Teymiyye de Fetvalar adlı eserinin Tasavvuf ve İlmi Süluk adlı bölümlerinde Abdülkadir Geylanî hazretlerinin Kur'ana ve Sünnete dayanan ve nefis terbiyesini hedefleyen metodunu zikretmektedir.²⁵⁰

B - Ruhi Eğitim

Bu, talebe ya da müridin niyetinin tashihine yönelik eğitimdi. Aklı, fikri, duyguları ve her şeyiyle Rasulullah (sav) ile birlikte olması içindi, onu önder tanıması içindi bu eğitim. Kalpte başka hedef, başka dert olmaması içindi.²⁵¹

Bu makama yükselmesi için talebenin sünnetten ayrılması, ruhsatlarla değil azimetle amel etmesi gerekiyordu. 'İlim ve amel karşısındaki durumu' bahsini işlerken azimeti içeren hasletlerden bahsetmiştik. Şeyh Abdülkadir Geylanî nazari derslerin yanında talebe ve müridin günlük hayatta ihtiyaç duyduğu ibadetlere ve mücahedelere yönelik ameli dersler de veriyordu. Çeşitli zikirler, virtler, takva ve veraya yönelik dersler, nefsin hallerine yönelik dersler, şeytanın kalbe giriş yollarını anlatan dersler ve müridin her halukarda bezenmesi gereken güzel ahlaka dair dersler bunlar arasındaydı. Nitekim Şeyh Abdülkadir Geylanî bu hususları 'El-Gunye' ve Futûhu'l Gayb' adlı eserlerinde uzun uzadıya anlatmıştır.²⁵²

C - İctimaî Eğitim

Bu eğitim, ferdi İslam toplumunun kopmaz bir parçası haline getirmeyi, o dönemde paramparça olan toplumdaki ayrılık sebeplerini ortadan kaldırmayı hedefliyordu.

²⁴⁹ Kalaidü'l Cevahir, 3

²⁵⁰ El Fetava, İlmu's Süluk 10; Kitabu't Tasavvuf, 11

²⁵¹ El Fethu'r Rabbanî 206; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 190

²⁵² Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 192

Mürid, medrese dışında sosyal hayatta, toplumda insanlara karşı nasıl davranması gerektiğini orada öğreniyordu. Bu eğitim müridin kendi şahsına, şeyhine ve sair arkadaşlarına karşı ilişkilerini de düzenliyordu. Müridin kendi özel hayatına yönelik eğitimde mürit, oturup kalkma, yeme içme, sefer, ziyaret, elbise giyme, eve giriş çıkış, uyuma, süslenme, evlilik, ana baba ve çocuk ilişkileri hususlarına dair adabı öğreniyordu. Bu eğitim Rasulullah (sav)in hayatından örnekler verilerek yapılmıyordu. Yine Şeyh Abdülkadir müritlerini tembellikten, başkalarının hibeleriyle yaşamaktan ve dilenmekten sakındırıyor, ahlak ve emanete riayet ederek çalışıp kazanmaya ve ticaret yapmaya yönlendiriyordu.²⁵³ Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin eğitim sisteminde mürit şeyh ilişkisi de şöyleydi; Şeyh Abdülkadir Geylanî müride zahirde ve batında şeyhe itaati, ondan irtibatı kesmemeyi, her işinde ona danışmayı emrediyordu. Buna mukabil şeyh de müride karşı hikmetle ve şefkatle muamele edecek, Allah rızası için onu terbiye edecek ve onu koruyup gözetecekti. Eğer şeyh bu görevini yapmazsa mürit onu terk edip kendisini terbiye edecek başka şeyhe gidebilecekti.²⁵⁴ Müridin zenginlerle ve fakirlerle oturup kalktığına nasıl davranması gerektiği hususunda şöyle diyordu; Zenginlere karşı izzet ve şeref ile fakirlere karşı tevazu ile... Fakirlerle oturup kalk, onlarla arkadaş ol, tevazuu, güzel ahlakı ve cömertliği terk etme... Mürit, zenginlerin itası için onlar karşısında zayıflık göstermekten sakınmalı ve onların hibesine göz dikmemelidir. Onlara karşı yalakalık yapmak din için en büyük tehlikedir. Ancak bunu yaparken de zenginlere karşı kin duymamalı, onlara karşı hüsnü zannı elden bırakmamalı ve onlara karşı kabalık yapmamalıdır.²⁵⁵

Vaaz Ve Vaaz Mevzuları

Talim ve tedris faaliyetleri Şeyh Abdülkadir Geylanî'yi halka vaaz etmekten alıkoymuyordu. Haftada üç gün insanlara vaaz ediyor, daveti onlara ulaştırıyordu. Cuma sabahı ve Salı

²⁵³ A.g.e. 193

²⁵⁴ A.g.e. 194

²⁵⁵ El-Gunye, 2/128- 154

akşamı medresede, Pazar sabahı tekkede vaaz ediyordu.²⁵⁶ Tâdefî'nin zikrettiğine göre; bu vaazlar kayda alınıyordu, hatta bir meclisinde vaazları yazıya geçirenler sayılmış, dört yüz kişi civarında oldukları görülmüştü.²⁵⁷ Bu vaaz ve sohbetlerin büyük kısmı sohbet tarihi ve mekânı da zikredilmek suretiyle 'El Fethu'r Rabbanî' adıyla bilinen eserde toplanmıştır. Şeyh Abdülkadir Geylanî hazretleri İslam için şiddetli hamaset sahibiydi. Bütün insanları İslam'ın zaferi için harekete geçirmeye çalışıyordu. Bir sohbetinde şöyle diyordu: "Muhammed (sav)'in getirdiği dinin duvarı gitgide alçalıyor, temelleri dağılıyor. Ey yeryüzü sakinleri! Gelin yıkılanı inşa edelim, yıkılanı onaralım. Ey güneş, ey ay ve ey gündüz gelin!"²⁵⁸

Başka bir sohbetinde de şöyle diyor: "Kalbime halka sohbet yapmayı ilka eden ve onu en büyük hedefim haline getiren Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Ben nasihat ediciyim, ancak bunun için kimseden bir karşılık beklemiyorum. Ahretim Rabbimin nezdinde hasıl olmuştur. Ben ne dünyayı ne de ahreti talep ediyorum. Ben ne dünyanın, ne ahretin, ne de Allah'tan başka bir şeyin kulu kölesiyim. Sevincim sizin kurtuluşuz, üzüntüm ise sizin helakinizdir. Benim vasıtamla kurtuluşa eren sadık bir müridin yüzünü gördüğümde karnım doyuyor, susuzluğum gidiyor ve bedenim elbiseleniyor."²⁵⁹

Şu da onun sözlerinden: "Dikkat edin! Ben sizin çobanınızım. Ben sizin sâkinizim. Ben sizin gözeticinizim. Tevhit kılıcıyla her şeyi kesip attıktan sonra bu makama çıktım ve bu makamda size faydası ve zararı olan şeyleri görüyorum. Sizin beni övmeniz ya da yermeniz benim için birdir. Bana yönelmeniz ya da ardınızı dönüp uzaklaşmanız da birdir. Nice kişiler oldu ki önceleri beni yerdiler sonra övmeye başladılar. Her ikisi de Allah'tandır, ondan değil. Size yönelmem Allah içindir, sizden almam da öyle. Size merhamet ve şefkatim sebebiyle diledim ki keşke öldüğünüzde sizinle birlikte olsam da Münker

²⁵⁶ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 195

²⁵⁷ Kalaidü'l Cevahir, 18

²⁵⁸ El Fethu'r Rabbanî, 295

²⁵⁹ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 196

ve Nekir meleklerine sizin yerinize cevabı ben versem.”²⁶⁰

Şeyh Abdülkadir Geylanî Müslümanları İslama sarılmaya işte bu şekilde davet ediyor ve onları İslam davetini yüklenmeye işte bu şekilde çağırıyordu. Ona göre kişinin ıslahı, ancak kalbinin ıslahı, dünya zincirlerinden kurtulması, kötü ahlaktan uzaklaşması ve Allah’tan uzaklaştıran her şeyden uzaklaşması ile mümkündü. Bu sebeple vaaz ve sohbetlerinde daha çok bu konulara yer veriyordu.²⁶¹ Vaaz ve sohbetlerinin bazıları idarecilere, kadı ve âlimlere yönelikti. Halka adaletle muamele etmeleri için onları tenkit ediyordu.

Âlimleri Tenkidi

Onun dönemindeki âlimlerin çoğu meşhur yerlerde vaaz ve sohbet etmek için birbiriyle yarışıyorlar, halife, vezirler ve idareciler yanında birbirlerini kötülüyorlardı. Onlardan bir kısmı kötü ahlakıyla, bir kısmı da mezhep düşmanlığı yapmakla tanınıyordu. Şeyh Abdülkadir Geylanî bütün bunları yakından müşahade etmiş ve bu tip âlimlere karşı şiddetle hücum etmiştir. Onları din tüccarları ve işlenen günahların ortakları olarak nitelendirmiştir.

Halka yaptığı vaazlardan birinde bu hususta şöyle diyor: “Ey ahret yoluyla dünya malını sahiplerinden çapul edenler! Ey hak nedir bilmeyenler! Sizlerin tevbeyle avam halktan daha çok ihtiyacınız var. Sizlerin günahlarınızı itirafa daha çok ihtiyacınız var. Zira sizin yanınızda hayır namına hiçbir şey yok.”²⁶²

9 Recep 546/1151 tarihinde medresede yaptığı vaazda şunları söylüyordu: İlmin semere ve bereketlerini elde etmiş olsaydın nefsi hazlar için koşa koşa sultanların eşiğine gitmezdin. Âlim adam mahlûkatın kapısına gitmez, zahit adam başkalarına el açmaz, Allah’ı seven başkasına bakmaz.”²⁶³

²⁶⁰ El Fethu’r Rabbani, Hakeza Zahera Cilu Selahaddin adlı eserden naklen, 197

²⁶¹ A.g.e. 197

²⁶² Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 198

²⁶³ A.g.e. 202

İnsanları onların sohbetine gitmekten ve onların sözlerini dinlemekten sakındırması

Şöyle diyordu: “Ey Allah’ın kulları! Nefislerinizi eğlendiren şu adamları dinlemeyin. Onlar sultanlar karşısında zillet gösterir, küçülürler. Onlara iyiliği emredip kötülükten sakındırmazlar. Bunu yapsalar da nifakla birleştirerek zoraki yaparlar. Allah yeryüzünü onlardan ve bütün münafıklardan temizlesin. Ya da onlara tevbeysi nasip etsin de onları kendi kapısına getirsin. Birinin kalbinde başkası olduğu halde ‘Allah, Allah’ dediğini gördüğümde gazaba geliyorum.”²⁶⁴

Mezhep mutaassıplarına hücum ederdi. Bir defasında şöyle demiştir: “Seni ilgilendirmeyen şeyleri bırak. Mezhep taassubunu terk et. Dünya ve ahrette sana fayda verecek şeyle meşgul ol.”²⁶⁵

Rabbani âlimlerin yolundan sapan ulema ve fakihlere karşı yaptığı saldırılar kesintisiz devam ediyordu.²⁶⁶ Şeyh Abdülkadir’in hedefi; var olan bozuk yapıyı düzeltmek; insanlara vaaz eden, onları Allah’a sevk eden ve onlara doğruları öğreten Rabbani âlimler topluluğu yetiştirmekti. Zira Allahu Teala’nın vaad ettiği zafere götürecek zafer nesli ancak bu tip âlimlerin elinde yetişebilirdi. Nitekim Şeyh Abdülkadir Geylanî –Allah’a hamd olsun- bu önemli görevin büyük bir kısmını gerçekleştirmeyi başardı.

İdarecileri tenkidi

Şeyh Abdülkadir Geylanî idarecileri de tenkit ediyor, insanları şer’i şerife ters düşen hususlarda onlara tabi olmaktan sakındırıyordu. Sohbetlerinden birinde şöyle diyordu: “

“Sultanlar birçok kişi için ilahlar oldular. Dünya, zenginlik, sıhhat, güç kuvvet ilahlar oldu. Yazıklar olsun

²⁶⁴ El Fethu’r Rabbânî 245; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 199

²⁶⁵ Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 199

²⁶⁶ A.g.e. 201

size! Gölgeyi asıl, rızıklananı rızık verici, kulları Mâlik, fakiri zengin, acizi güçlü, ölüyü diri sandınız. Dünya zorbalarını, firavunlarını, sultanlarını ve zenginlerini büyük görür, Allah'ı unutursanız, O'nu yüceltmemiş olursunuz. Dolayısıyla sizin hükmünüz putlara tapan kişinin hükmü gibi olur."²⁶⁷

Sultanın emirlerini yerine getirmeye çalışan vali ve sair devlet yetkililerini korkusuzca tenkit ediyordu. Bir sohbetinde şöyle diyordu:

"Evladım! Hak Azze ve Celle'ye hizmet et. Sana fayda ve zararı olmayan şu sultanlara hizmet ederek O'nun hizmetinde olmaktan geri kalma. Sana ne veriyorlar? Sana senin için takdir olunmayan bir şeyi mi veriyorlar? Yoksa Allahu Teâlâ'nın takdir etmediği bir şeyi mi sana takdir edip veriyorlar. Onların elinde hiçbir şey yok. Bunun zıddını düşünüyorsan küfre girmiş olursun."²⁶⁸

Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin idarecileri tenkiti genel sohbetlerle sınırlı değildi. Duruma göre ne yapılması gerekiyorsa onu yapıyordu. Hicri 541/m 1146 yılında Halife El Muktefî, İbni Murcem adıyla tanınan Yahya b. Saîd'i kadılık görevine tayin etmişti. Kadı halka zulmetmeye, mallarına el koymaya ve rüşvet almaya başladı. Bunun üzerine Şeyh onun aleyhine yazılar yazdırıp mescitlere ve caddelere astırdı. Kimse de cesaret edip bunları kaldıramadı. Sıbtı İbni'l Cevzî anlatıyor: "Şeyh Abdülkadir o günlerde halifenin camide olduğunu fırsat bilerek minberden şöyle dedi: "Müslümanlar üzerine zalimlerin en zalimini tayin ettin. Yarın Âlemlerin Rabbine ne cevap vereceksin?' Bunun üzerine halife kadıyı azletti."²⁶⁹

Şeyh Abdülkadir, halifeye yaptığı bu konuşmanın benzerini vezirlere, valilere ve emniyet amirlerine karşı da yapıyordu. Onlar onun ihlâsını, doğruluğunu ve kerametlerini bildikleri için onu dinliyorlardı.²⁷⁰

²⁶⁷ A.g.e. 201

²⁶⁸ Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 201

²⁶⁹ Mir'atü'z Zaman 8/256; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 202

²⁷⁰ Tabakatü'l Hanabile, 1/292

Şeyh Abdülkadir Geylânî, töhmet getirecek işlerden ve idarecilere yanaşmaktan uzak duruyordu. Nitekim onun hakkında ‘O asla bir idareci kapısına gitmemiş ve asla onlardan bir şey almamıştır.’ Denilmiştir.

Dönemindeki ahlaksızlığa karşı savaşı; Şeyh Abdülkadir Geylanî yaşadığı topluma bakıyor, riya, nifak, zulüm, şüphe ve haram içinde yaşadıklarını görüyordu. Bunlar içinde bulunduğu şeyi harabeye çeviren ve manasızlaştıran vasıflardı.²⁷¹ Dindar olan olmayan herkes bu durumdaydı. Sohbetlerinden birinde şöyle diyor; Bu zaman, riya, nifak ve haksız yere mal kazanma zamanı. Namaz kılan, oruç tutan, zekât veren ve hacca gidenler çok. Ancak yaptıkları hayırları Allah için değil, insanlar için yapıyorlar. İnsanların çoğu yaratıcıyı unutmuş durumda. Hepinizin kalpleri ölmüş, nefis ve hevesleriniz ise dipdiri. Hepiniz dünyayı talep ediyorsunuz.²⁷² Sohpetlerinden birinde şöyle diyor; Üzerinizde görevli olan melekler sizin rezilliklerinize hayret ediyor, sizin yalanlarınızın çokluğuna hayret ediyor, tevhide dair yalanınızda size hayret ediyor, pahalılık ve ucuzluk hakkındaki konuşmalarınıza hayret ediyor, sultanlar ve zenginlerin durumu hakkındaki sözlerinize hayret ediyor. Falan yedi, falan zenginleşti, falan fakir düştü. Bütün bunlar heves, bela ve musibettir. Tevbe edin, günahlarınızı terk edin. Başkasına değil, Rabbinize dönün. O’nu anın, başkasını unutun.²⁷³

FAKİRLERE VE İNSANLARA ADALETLİ DAVRANMAYA DAVETİ

Şeyh Abdülkadir Geylanî başta fakirler olmak üzere insanlara yardıma odaklanmış biriydi. Onların işlerini halletmeyi imanın şartlarından biri olarak görüyordu. Bu sebeple halka zulmeden valilere ve en iyi yiyecekleri yemek, en iyi elbiseleri giymek ve ev iyi evlerde oturmak suretiyle kendilerini fakirlerden ayıran zenginlere savaş açmıştı. ‘Kelime-i şehadet getirmeleri kendilerini öldürülmekten kurtarsa da onların İslama

²⁷¹ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 203

²⁷² A,g,e. 203

²⁷³ A,g,e. 203

mensubiyet iddiaları yalandır' diyordu.²⁷⁴ Zengin ile fakir arasında fark gözetmemeyi seyri sülukta ilerlemenin ve Allah'ın azabından kurtulmanın şartlarından biri olarak görüyordu.²⁷⁵

Oğlu Abdürrezzak'a yaptığı meşhur vasiyetinde fakirlere hizmet etmeyi, onlarla oturup kalkmayı ve onlara karşı güzel davranmayı üzerinde dura dura emretmiştir. Şöyle demiştir: "Dünyada iki şey sana yeter. Fakir ile arkadaşlık, veli kişiye hürmet. Ey oğlum, zenginlerle beraber olduğunda izzeti, fakirlerle beraber olduğunda tevazuu elden bırakma."²⁷⁶

Şeyhin fakirlere verdiği önem nasihatlerle sınırlı değildi. Zira onun nasihatleri yaşadığı şeylerin ifadesiydi. Kapısını fakirlere ve gariplere açıyor, onlara yiyecek ve içecek sunuyor, uyumaları için yer gösteriyor ve sair ihtiyaçlarını gideriyordu. Onları derslerine alıyordu.²⁷⁷ O bu işi en faziletli iş olarak görüyordu. Nitekim onun bu hususta şöyle dediği nakledilmiştir: "Bütün işleri inceledim. Yemek yedirmekten daha faziletli ve güzel ahlaktan daha şerefli bir şey görmedim. İstedim ki dünya benim elimde olsa da açları doyursam, elim delik olsa da bir şey tutmasa. Şayet bana bin dinar gelse yanımda bir gece kalmaz."²⁷⁸ Bütün bu sebeplerden dolayı insanlar ve fakirler Abdülkadir Geylanî'ye gidiyorlar ve onu çok seviyorlardı.²⁷⁹

Bağdat halkından çok sayıda kişi onun elinde tevbe etmişti. Nitekim onun şöyle dediği nakledilmiştir: "Elimde yüz binden fazla serseri eşkiya tevbe etmiştir. Bu büyük bir hayırdır."²⁸⁰

²⁷⁴ El Fethu'r Rabbanî 64-65; Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 204

²⁷⁵ A,g,e. 52; A,g,e. 205

²⁷⁶ El Fuyûzâtü'r Rabbanîye, 35-37

²⁷⁷ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 205

²⁷⁸ A,g,e. 205

²⁷⁹ El Muntazam, 10/219

²⁸⁰ Kalaidü'l Cevahir 19

ŞİİLİĞE VE SAPIK GÖRÜŞLERE KARŞI MÜCADELESİ

Şeyh Abdülkadir Geylânî, İslamî sapık fırkaların itikadi görüşlerine karşı savaş açmıştır. Onun mücadelesinde iki şey göze çarpmaktadır.

Birincisi: Mensubu olduğu Ehli Sünnete karşı onların söylediği sözleri zikretmesidir. Şu onun sözlerindendir; Mutezile, ‘Her şey Allah’ın iradesi, kudreti ve yaratması ile vuku bulmaktadır’ dedikleri için Ehli Sünnete ‘Mücbire’ adını vermiştir. Mürcie ise ‘Ben inşallah müminim’ dedikleri için Şekkakiyye adını vermiştir. Çeşitli fırkaların Ehli Sünnet hakkında söyledikleri sözleri naklediyor, sonra da onlara karşı cevaplar veriyor ve onlara karşı uyarıyordu.²⁸¹

İkincisi ise; Mutezile, Hariciler, Kaderiye, Cehmiyye ve bunların kolları ile mücadele etmesi onun bu fırkaların tarihleri ve inanışları hakkında geniş bir araştırma yaptığını göstermektedir.²⁸²

Şii itikadını münakaşa konusu yapıyor, önce şia tarihini ve kollarını geniş bir şekilde ele alıyor, daha sonra siyasi, itikadi ve içtimai meseleleri içeren konuları münakaşa konusu yapıyordu. Daha sonra da her açıkladığı konunun küfür olup olmadığını söylüyordu. Şii itikadını münakaşa ederken bu itikadın onlara nereden geldiğini de zikrediyor ve bazı itikadî inanışların onlara Yahudilerden geçtiğini söylüyordu. Şu onun sözlerinden biridir: “Yahudiler ‘Önder olacak kişi ancak Davud oğullarından biri olmalıdır’ derler, Rafıziler de: ‘Önder olacak kişi ancak Ali b. Ebî Talib’in neslinden olmalıdır.’ Derler. Yahudiler: ‘Mesih Deccal çıkıncaya ve gökten ininceye kadar cihad olmaz.’ derler, Rafıziler de: ‘Mehdi çıkıncaya ve gökten bir münadi sesleninceye kadar cihad olmaz.’ derler. Yahudiler, akşam namazını yıldızlar kesif bir şekilde çıkıncaya kadar geciktirirler, Rafıziler de aynı şekilde geciktirirler. Yahudiler Ceb-rail (as)’a buğz ederler ve :‘O bizim düşmanımızdır’ derler, Rafızilerden bir gurup da: ‘Cebrail hatta etti, peygamberliği Ali’ye

²⁸¹ El-Gunye 1/84; Neş’etü’l Kadiriye, 126

²⁸² Neş’etü’l Kadiriye, 127

getirmesi gerekirken Muhammed'e getirdi' derler.²⁸³

Hız. Ebubekir, Hız. Ömer ve Hız. Osman (radiyallahu anhum)un hilafetini kabul etmeyen Rafızilere cevap veriyor ve Hız. Ali (ra)ın onlara biat ettiğini söylüyordu.²⁸⁴ Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin meclislerine Şiiler de katılıyor ve o onlarla itikadi konuları tartışıyor.²⁸⁵

Kadiri hareketi Batını şiiilere –veya Mısır'daki Fatimilere- karşı oynadığı rolle Fatımi devletinin yıkılışına büyük katkıda bulundu ve Nureddin Mahmud'un ordularının Mısır'a girişine zemin hazırladı.

Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin Şiilere karşı oynadığı rol gerçekten büyüktü. Bu sebeple şeyhin Rafıziler nezdindeki konumu hiç de iyi değildi. Ona karşı kin ve nefretle doluydular. Nitekim daha sonra Şeyh Abdülkadir'in medresesi, kabri, eserleri ve ailesi Bağdat'a hakim olan Şiiler tarafından taarruza uğramıştır. Hicri 914/Miladi 1508 yılında Şah İsmail Safevî, Bağdat'a girdiğinde medreseyi tahrip etmiş, Geylanî ailesine çeşitli eziyetlerde bulunmuş ve onları çeşitli beldelere sürmüştür.²⁸⁶ Osmanlı Sultanı Kanunî Sultan Süleyman, Bağdat'ı aldığımda medreseyi yeniden inşa ettirmiş ve ona eski heybetini kazandırmıştır. Tekkeyi de imar etmiş ve bunları ayakta tutmak için çok sayıda vakıflar kurmuştur.²⁸⁷ Daha sonra başta Ali Paşa ve Sinan Paşa olmak üzere Osmanlı valileri buraya büyük hizmetlerde bulundular ve bazı ilaveler yaptılar.²⁸⁸

İkinci İran istilasında (hicri 1033/miladi 1623) Safî Kulu, Şeyhin medresesini tekrar tahrip etti, kabrini yıktı ve ailesine büyük işkencelerde bulundu. Bu istila Osmanlı Sultanı Dördüncü Murad'ın hicri 1048/miladi 1638 yılında Bağdat'ı tekrar almasına kadar devam etti. Bağdat'ın tekrar alınmasından sonra bu mekân yeniden imar edildi.²⁸⁹

²⁸³ A,g,e. 128; El-Gunye, 1/79

²⁸⁴ A,g,e. 128

²⁸⁵ El Kalâid 30; Neş'etü'l Kadiriye, 128

²⁸⁶ Neş'etü'l Kadiriye, 129

²⁸⁷ A,g,e. 129

²⁸⁸ El Irak Beyne İhtilaleyn, 4/119

²⁸⁹ A,g,e 4/234

Şiilerin siyerde de merci kabul ettikleri ileri gelen tarihçisi Hânsârî onun hakkında şöyle diyor: “Genel körlük onu en üst mertebeye çıkardı. Halkı aldatma çarşısında onun adına dükkân üzerine dükkân açıldı. Hatta onun kabri büyük putlardan biri haline getirildi...” Hânsârî onu anlatırken adalet dairesinden çıktı, şer’î kaideleri göz ardı ederek kerametlerini inkar etti ve ona ve nesebine küfürler savurdu.²⁹⁰

²⁹⁰ Revzâtü’l Cinân 5/85-89; Neş’etü’l Kadirîye, 129

Tasavvufu Islahı

Şeyh Abdülkadir Geylanî tasavvufun ıslahı, ‘zühd’ mefhumuna dâhil edilmesi ve toplumun ıslahı yönünde kullanılması için özel çaba sarf etti. Bu hususta şu faaliyetleri yapmıştır:

- Tasavvufu ona sirayet eden gayri İslamî unsurlardan arındırması: Tasavvufu fikri ve ameli hurafelerden temizlemiş, sonra da onu terbiye medresesi olarak asli vazifesine döndürmüştür. Tasavvufun ana hedefi, ihlâsı kalbe yerleştirmek ve kişiyi züht sahibi yapmaktır. El-Gunye ve Futûhu’l Gayb adlı eserleri bu husustaki fikirlerinin özeti mahiyetindedir. İbni Teymiye, Futûhu’l Gayb adlı eseri ‘Kitabu’s Sülûk’ adı altında şerh etmiştir. İbni Teymiye bu kitabı Kur’an ve Sünnetin teşvik ettiği züht için örnek olarak göstermiştir. Şeyh Abdülkadir bu alanda sadece söz söyleyen kuru laf yapan biri değildi, o söylediklerini medresesinde ve tekkesinde tatbik eden biriydi.²⁹¹

- Şeyh Abdülkadir Geylanî vaazlarında ve kitaplarında tasavvuf erbabı olduğunu iddia edenlere ve tasavvufun mahiyetini değiştirenlere saldırıyordu. Zira gerçek tasavvuf kalp safiyeti ve dürüstlüktür. Bunlar da sade elbiseler giymekle, yüzü sarartmakla, omuzları çökertmekle, Salihlerin hikâyesini anlatmakla ve tesbih çekmekle gerçekleşmez. Hak Azze ve Celle’yi siddik ile talep etmekle olur. Dünyaya karşı zahit olmakla olur.

²⁹¹ Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 209

Masivayı gönülden çıkarmakla olur.²⁹²

Şeyh bazı sofilerde görülen ve Kitap ve Sünnete uymayan semâî ve bidatleri tenkit etmiştir. Gerçek müridi Allah'ın kelimelerinden başka bir şeyin harekete geçirmeyeceğini ifade etmiştir. Onun şiir dinlemeye, raks etmeye, çılgınlık atmaya, şeytanın ortaklarına, heva süvarilerine, nefis binitlerine ve fer-yat edicilere ihtiyacı yoktur.²⁹³

- Farklı sofi guruplarını bir araya getirmesi ve onları bir-birine sevdirmesi; Hicri 546-550/miladi 1151-1155 yıllarında mevcut sofi grupları arasında irtibat ve yakınlıklar meydana geldi. Hedef; birlikte hareket etme ve düzenli yardımlaşma içinde olmaktı. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için bazı faydalı toplantılar ve görüşmeler yapıldı. Bu toplantılara Şeyh Abdülkadir Geylânî önderlik ediyordu. İlk toplantı Bağdat'ın Hille mıntıkasında bulunan Kadiriye medresesi tekkesinde yapıldı. Irak ve Irak haricinden gelen elliden fazla şeyh bu toplantıya katılmıştı.

İkinci toplantı hac mevsiminde yapıldı. Bu toplantıya İslam dünyasının farklı bölgelerinden şeyhler gelmişti. Şeyh Abdülkadir Geylânî Irak'tan, meşhur Şeyh Osman b. Merzûk el Kuraşî Mısır'dan, Fas'ta züht hayatını insanlara öğreten Şeyh Ebu Meyden el Mağribî Fas'tan gelmişti.²⁹⁴ Yine bu toplantıya Yemen'den de iştirak eden şeyhler olmuş ve Şeyh Abdülkadir onlarla birlikte işlerini düzene sokacak kişiler göndermişti.²⁹⁵ Yine bu dönemde Şeyh Abdülkadir Geylânî ile Şam meşayihinin önderi Şeyh Reslân ed Dimaşkî arasında görüşmeler oldu.²⁹⁶

Daha sonra daha geniş bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya İslam dünyasının çeşitli yerlerinde faaliyet gösteren ıslah medreselerinin temsilcileri olan çok sayıda şeyh katıldı. Şeyh Abdülkadir Geylânî, Sünni tasavvufu Irak'ta ve İslam dünyasının sair yerlerinde işte bu şekilde düzenli bir hareket haline getir-

²⁹² A.g.e. 209

²⁹³ A.g.e. 209

²⁹⁴ Tabakatü'l Hanabile 1/306; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 245

²⁹⁵ Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 245

²⁹⁶ A.g.e. 245

meyi başardı. Bu düzenli toplantıların şeyhler ve âlimler üzerindeki etkisi büyük oldu. Önemlilerini arz edelim:

- İslamî medreseler arasında iş birliği sağlandı. Şeyh Abdülkadir Geylânî önderliğinde büyük şeyhlerle daimi toplantılar düzenlendi. İslam dünyasındaki medrese ve tekkelerin yaşadığı sorunlar ele alınıyor ve bunlara çözümler üretiliyordu.

- Medreseler ve tekkeler gelecekte iş yapabilecek ileri gelen talebeleri ve müritleri Kadiriye medresesine göndermeye başladılar. Nitekim Şeyh Ebu Meyden el Mağribî, müritlerinden Salih b. Vircât ez-Zerkâlî'yi fıkıh öğrenmesi ve sülûkunu tamamlaması için Bağdat'a Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin yanına göndermişti.²⁹⁷

- Tekkelerde fıkıh ile seyri sülûkun bir arada yürütülmesi fukaha ile sofiler arasındaki çatışmayı azaltmış ve tarafları dayanışma içine sokmuştu. Hatta fukaha fıkıh ile zühdü cem etmiş ve bunu şeriat ile tarikatın tekâmülü olarak adlandırmıştı. Bu durum İbni Teymiye'yi ıslah medreselerinin önderleri olan Abdülkadir Geylanî ve akranlarını fıkıh ile zühdü bir araya getirmeyi başaran örnek kişiler olarak zikretmeye sevk etmiştir. Onlara 'Sonra Gelen Büyük Şeyhler' demiş ve Fetvalarında onların meziyetlerini, zühtlerini ve istikametlerini övmüştür. İşte onlar, ortak hedeflerin gerçekleştirilmesi için ihtilafları en aza indirme ve dayanışma içinde birlikte çalışma kararını bu şekilde aldılar.

- Züht, içinde bulunduğu tasavvufi uzletten çıktı ve İslam düşmanlarına karşı mücadeledeki yerini aldı. Şam'daki Nureddin Zengi ile Bağdat, Harran, Hekâr ve Şam'daki şeyhler arasında sıkı bağlar mevcuttu. Bu medreseler de Nureddin Zengi, sonrasında da Selahaddin Eyyubi ile birlikte hareket ediyordu. Şeyhler ile sultanlar arasındaki dayanışma sebebiyle sultanlar züht medreselerine ve tekkelerine büyük önem veriyorlardı. Bu medrese ve tekkelere yenilerini ilave ettiler ve bunları yaşatmak için de vakıflar kurdular. Buna mukabil medreseler de üzerlerine düşen sorumlulukları bihakkin yerine getirdiler ve

²⁹⁷ Behcetü'l Esrar 107; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 247

cihad faaliyetlerinde yüklendikleri manevi misyonu başarıyla ifa ettiler.²⁹⁸

Emri Bi'l Maruf Nehyi Ani'l Münker Görevinin Yapılması

Şeyh Abdülkadir Geylanî, toplumun bekası ve hayrın devamı için Emri bi'l maruf nehyi ani'l münker görevinin yapılmasını zaruri görüyordu. Zira terk edildiğinde topluma fesat yayılacaktı. Dolayısıyla erkek kadın her müslümana seviyesine ve konumuna göre bu görevi yapmak vacipti. Sultanlar bunu ellerindeki güçle, âlimler dilleriyle, halk da kalpleriyle yapmalıydı.²⁹⁹ İyiye kötüyü, helâli haramı en iyi bilenler âlimler olduğu için sultanlar ve halk âlimlerin sözlerine göre hareket etmeliydi. Bu üstün mertebedeki âlimler de züht yoluna girmiş olanlardı. Emri bi'l maruf nehyi ani'l münker yapacak kişide şu vasıflar olmalıdır:

- Emri bi'l maruf nehyi ani'l münker yapacak kişi âlim olmalıdır.

- Yasaklanan şeyin yapıldığı kesin bilinmelidir. Günaha girmemek için zanna göre hareket etmemelidir. Aleni olan şeylere müdahale etmeli, kötülükler araştırmamalıdır. Zira Allah Teala bunu yasaklamıştır.³⁰⁰

- Emri bi'l Maruf nehyi ani'l münkeri yapacak kişi, canına, malına ve ailesine zarar getirmeyecek ya da büyük bir fesada yol açmayacak şekilde yapabilecek biri olmalıdır.³⁰¹

Şeyh Abdülkadir Geylanî, Emri bi'l maruf nehyi ani'l münker yapılırken kullanılacak üslup hakkında bazı şartlar zikretmiştir:

- Bu iş tatlı dille ve yumuşaklıkla yapılmalı, kaba ve kırıncı sözlerle değil. Şeytanın tuzağına düştükleri için halka acımalı ve ona göre onlara şefkatle yavaşmalıdır.

²⁹⁸ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 247

²⁹⁹ El-Gunye, 1/44,45

³⁰⁰ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 216

³⁰¹ A.g.e. 216

- Yakın sahibi, mütevazı ve sabırlı olmalıdır. İşlerin üstesinden nasıl geleceğini bilen hikmet ehli biri olmalıdır.

- Mümkünse bu iş tenhada teke tek yapılmalı. Değilse hayır ehli kişilerle birlikte, bu da olmazsa sultanın adamlarıyla birlikte yapılmalıdır.³⁰²

İhtilafı meselelere girmemeli. Mesela; Şafiiler satrancı mübah, Hanbelîler ise haram kabul ediyorlar. Bu tip meselelere girmek farklı mezheplere mensup kişileri birbirine karşı tavır almaya ve düşmanlık yapmaya sevk eder. Burada hikmetle hareket etmek gerekir. Âlimin edebi ilminden daha evladır.³⁰³

³⁰² Neş'etü'l Kadirîye, 168

³⁰³ A.g.e. 168

Kenar Mahalle, Köy Ve Mezralardaki Medreseler

Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin Bağdat'taki medresesi Abbasi devletinin başkentindeki merkezi medreselerden biriydi. Şeyh Abdülkadir Geylanî şuur ve cihat hareketine önemli katkıda bulunan ıslah medreselerinin önderlerinden biri olarak kabul ediliyordu. O dönemde Zengi ve Eyyübi devletlerine destek veren çok sayıda medrese bulunuyordu. Önemlilerini zikre-
delim;

Adeviyye Medresesi

Bu medreseyi Şeyh Adiy b. Müsafir kurmuştur. İbni Teymiyye, Şeyh Adiy b. Müsafir'i 'Sonra Gelen Büyük Şeyhler' listesine almış, Salih biri olduğunu ve Salihlerden oluşan tabileri olduğunu zikretmiştir.³⁰⁴ Adiy, Dimaşk'ın batısında bulunan ve Beyt-i Far denilen bir köyde büyümüştür. Şeyh Akîl el Menîhî'den ders almış, daha sonra Bağdat'a göç etmiştir. Orada Şeyh Hammad ed Debbas'a ve başkalarına arkadaş olmuş, Şeyh Abdülkadir Geylanî, Şeyh Ebu'l Vefa el Hulvanî ve Şeyh Ebu Necîb es Sühreverdî ile görüşmüştür. Daha sonra nefis terbiyesi üzerinde yoğunlaşmış, uzun zaman çeşitli mücahedelerden geçmiştir. Bu sebeple Şeyh Abdülkadir Geylanî

³⁰⁴ Fetavayı İbni Teymiyye, 11/103

onu çokça överdi. Şöyle derdi; Şayet nübüvvet mücahede ile kazanılsaydı Şeyh Adiy b. Müsafir ona nail olurdu.³⁰⁵ Şeyh Adiy nefis terbiyesi için uzun mücadelelerden geçti, sonunda topluma döndü ve Irak'ın kuzeyindeki Cibal-i Hekâr mintikasında yaşayan Kürt kabileleri arasına yerleşti. Orada kendisi için bir medrese inşa etti, insanları irşadındaki ihlâs ve samimiyetini gören yöre halkı guruplar halinde ona yöneldiler.³⁰⁶ İbni Hallikan, Şeyh Adiy'in Hekâriye halkı üzerindeki etkisini anlatıyor, şöyle diyor; Onun şanı her yana yayıldı. Çok sayıda insan ona bağlandı. Onun hakkındaki iyi niyetleri sınır tanımıyordu.³⁰⁷ Zehebî diyor ki; Şeyh İbni Adiy'in etkisi sebebiyle Hekâriye Kürtleri arasında asayiş sağlanmış, müfsitler tevbe etmişti. Hatta daha önce kimse kimseden emin değilken o dağ mintikasında kimse kimseden korkmuyordu. Çok sayıda kişi ondan istifade etti ve onun nâmı her yana yayıldı.

Hafız Abdülkadir er Rehâvî, Şeyh Adiy'in şahsiyetini ve konumunu anlatırken şöyle diyor; Yıllarca seyahat etti, çok sayıda meşayihle karşılaştı. Çeşitli mücahedelerden geçti. Sonra Musul dağlarında yerleşim birimi olmayan bir yere yerleşti. Daha sonra Allah o yeri insanlara sevdirdi ve onun bereketiyle orada imar başladı. Önceleri oralar eşkıyanın kol gezdiği yerlerdi. Sonra kimse kimseden korkmaz oldu. Müfsit Kürtlerden bir gurup onun elinde tevbe etti ve onun bereketiyle oralar şenlendi. Ondandır çok sayıda kişi istifade etti ve onun nâmı her yere yayıldı. Hayrı öğreten, nasihat eden, Allah için gazaplanan ve bu hususta da kimsenin kınamasından korkmayan biriydi. Yaklaşık seksen yıl yaşadı. Bir şeyi sattığı ve satın aldığı vaki değildi. Dünyevi şeylerle ilgisi olmadı. Dağda bir yeri çapalıyor ve bir şeyler ekiyordu. Oraya ektiğinden yiyor, ektiğinden giyiyordu. Pamuk ekiyor, ondan elbise yapıp giyiyordu. Başkasının malından hiçbir şey yemezdi. Kimseye görünmediği bazı vakitler vardı, o vakitlerde bir kenara çekilir, evradı ile meşgul olurdu. Musul arazisinde onunla birlikte günlerce gezdim. Bizimle birlikte yatsı namazını kılar, sabaha kadar onu görmezdik. Bir köye gittiğinde bütün köy halkı -Allah'ın

³⁰⁵ En Nücûmu'z Zahire, 5/362

³⁰⁶ Vefeyâtü'l A'yan 3/254; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 225

³⁰⁷ A.g.e. 3/254; A.g.e. 225

diledikleri hariç- erkeğiyle kadınıyla onu karşılar, sohbetini dinlemeden önce ondan tevbe alırlardı. Bir defasında onunla birlikte bir manastıra gitmiştik. Bizi iki rahip karşıladı, başlarını açtılar ve onun ayaklarını öptüler. Ona 'Bizim için dua et, biz ancak senin bereketinle yaşıyoruz.' Dediler. Sonra da içinde ekmek ve bal olan bir tabak çıkardılar, cemaate ikram ettiler. Şeyh herkesin bildiği gibi günlerce oruç tutardı. Hatta insanlar onun hiçbir şey yemediğini zannediyorlardı. Halkın böyle düşündüğü kendisine ulaşınca insanların yanında bir şeyler yemeye başladı. Riyazet ehliydi, kerametleri ve bereketleri çoktu. İnsanlar ondan çokça istifade ettiler. Eğer önceki ümmetler içinde yaşamış olsaydı efsane olarak anlatılırdı. Bir keresinde Musul'a gittiğini, sultanın, devlet ricalinin, meşayihin ve avam halkın ona teveccüh ettiğini, elini öpmek için ona çokça sıkıntı verdiklerini gördüm. Bu durumu gören sultan onu halkın ulaşamayacağı, ancak görebileceği bir yere oturttu. Halk ona selam veriyor, sonra gidiyordu. Musul ziyaretinden sonra o tekkesine geri döndü.³⁰⁸ Zehebî onun hakkında şöyle diyor; Şeyhtir, imamdır, salihdir, önderdir, döneminin zahididir.³⁰⁹ Adiy b. Müsafir'in kurduğu medresenin Cebel-i Hekâr mıntıkasında yaşayan Kürtler üzerindeki ilmi ve ameli etkisi kısa zamanda görülmüş, Selahaddin döneminde bu mıntikadan çok sayıda -başarılarla ve fetihlere imza atan- emirler ve komutanlar çıkmıştır.³¹⁰ Şeyh Adiy b. Müsafir hicri 557 yılında Hekâriye beldesinde vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.³¹¹

Osman b. Merzuk el Kuraşî Medresesi

Bu medreseyi Mısır'daki Şeyh Osman kurmuştur. Şeriat ve zühdü bir arada götüren meşayihin ileri gelenlerinden sayılıyordu. Hanbeli mezhebine mensuptu. Şeyh Abdülkadir Geylanî ile irtibatı vardı. Sonraları Nureddin Mahmud Zengin'in Mısır'a sefer düzenlemesinde büyük rol oynamış, Mısır'ı buna hazırlamıştı. Şeyh Osman hicri 564 yılında yaklaşık

³⁰⁸ Siyeru A'lâmi Nübelâ, 20/342,343

³⁰⁹ A.g.e. 20/342

³¹⁰ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 256

³¹¹ Kalâidü'l Cevahir, 85-90

yetmiş yaşlarında vefat edinceye kadar Kahire'deki çalışmalarına devam etti. Vefatından sonra İmam Şafii kabristanlığına defnedildi.³¹²

Ebu Medyen el-Mağribî Medresesi

Bu medrese Fas'ta şöhret bulmuş ve Ebu Medyen'in adıyla tanınmıştır. Ebu meyden Şuayb b. Hüseyin el Endelüsî, Endülüs'teki İşbiliye mıntıkasında yetmişmiş, orada Maliki mezhebi fıkına göre eğitim görmüş, daha sonra züht hayatına atılmıştır. Önceleri Fas'ta gezgin bir halde yaşıyordu, sonra bir müddet Becâye şehrine yerleşti, daha sonra da Telemsan şehrine yerleşti. İrsat ve tedris faaliyetlerini orada yürüttü ve Fas şeyhlerinden ve zahitlerinden çok sayıda kişi ondan icazet aldı.³¹³ Zehebî, Şeyh Ebu Medyen'i amel ve içtihat ehli, ibadet düşkünü ve terbiye hocası olarak zikretmektedir.³¹⁴ İbni Teymiye de onu istikamet sahibi son dönem şeyhlerinin ileri gelenlerinden biri olarak zikretmektedir.³¹⁵ Ebu Medyen hicri 590 yılında Hakka yürüyünceye kadar ibadet ve tedris faaliyetlerine devam etti. Son sözü 'Allah Hay'dır' oldu.³¹⁶

Ebu's Suûd el Harîmî Medresesi

Ebu's Suûd el Harîmî, Kadiri medresesinde okuduktan ve Şeyh Abdülkadir'in terbiyesinden geçtikten sonra parmakla gösterilen kişi haline geldi. Avam- Havas herkes tarafından kabul gördü. Kendisi için bir medrese kurdu ve orada çok sayıda adam yetiştirerek büyük başarılar imza attı.³¹⁷

İbni Mekârim en Ne'al Medresesi

Bu medrese Mahmud b. Osman b. Mekârim en Ne'al el

³¹² A,g,e. 113,114

³¹³ A,g,e. 108,109; Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 237

³¹⁴ Siyeru A'lâmi Nübelâ, 21/219,220

³¹⁵ Fetavâyı İbni Teymiye, 11/604

³¹⁶ Siyeru A'lâmi Nübelâ, 21/220

³¹⁷ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 237

Bağdadî'ye nispet edilmektedir. Mahmud b. Osman, Abdülkadir Geylanî döneminde Kadiri tekkesine Bağdat ve Irak dışından gelen heyetlerle ilgileniyordu. Onun vefatından sonra oradan ayrıldı. Arkadaşlarıyla birlikte kötülöklere mani oluyorlar, şarapları döküyorlardı. Bu yolda çokça sıkıntı yaşadılar.³¹⁸

Ömer el Bezzâz Medresesi

Bu medrese, Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin ileri gelen adamlarından biri olan Ömer b. Mesut el Bezzaz'a nispet edilir. Nâmı yaygın, etbai çoktur. Halifenin kölelerinden çok sayıda kişi onun elinde tevbe etmişti. İbni Neccar, kendisinin onun meclislerine gittiğini zikretmektedir.³¹⁹

Cubaî Medresesi

Bu medreseyi Abdullah el Cübaî kurmuştur. Abdullah önceleri Lübnan dağlarında bulunan Cübbe köyünde yaşayan bir hristiyandı. Genç yaşta esir düştü, Şam'a götürüldü ve orada Müslüman oldu. Abdülkadir Geylanî'nin talebelerinden biri olan Ali b. İbrahim b. Neca tarafından satın alındı. Ali b. İbrahim onu azad etti ve hicri 540/miladi 1145 yılında Bağdat'a gönderdi. Orada Şeyh Abdülkadir'in terbiyesine girdi ve İbni Kudame'den dersler aldı. Şeyh Abdülkadir onu gözetir ve severdi. Cübaî Bağdat'ta büyük mertebelere erişti ve Şeyh Abdülkadir'in yanında o ölünceye kadar hizmet etti. Onun ölümünden sonra İsfahan'a göçtü ve orada ders ve fetva vermeye başladı. Bu durum hicri 605/miladi 1208 yılında seksen dört yaşında olduğu halde vefat edinceye kadar devam etti.³²⁰ Bölgenin hemen her yerinde müritleri ve etbai vardı. Şeyh Abdülkadir Geylanî ile ilişkileri sağlamdı. Abdülkadir Geylanî onu överdi. Hicri 562 yılında vefat edinceye kadar faaliyetlerine devam etti.³²¹

³¹⁸ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 237

³¹⁹ Neş'etü'l Kadiriye, 194-212

³²⁰ Zeylû Tabakati'l Hanabile, 2/45-47

³²¹ Kalâidü'l Cevahir, 107

Hayat b. Kays el Harranî Medresesi

Harran şeyhi ve zahidi Hayat b. Kays b. Reccâl b. Sultan el Ensarî el Harranî, ihlas, iffet, haller ve kerametler sahibiydi. Sultanlar onu ziyaret eder, onunla buluşmayı nimet addederlerdi. Yaşadığı belde ahalisi tarafından sevilir sayılırdı. Denildiğine göre; Sultan Nureddin onu ziyaret etmiş, o da onu haclılara karşı cihadında desteklemiş ve ona dua etmiştir. Sultan Selahaddin de onu ziyaret etmiş ve ondan dua talep etmiştir.³²² Şeyh Hayat'ın elinde çok sayıda kişi tevbe etmiş, davet ve ıslah yöntemini çok sayıda şeyh benimsemiştir. Çok sayıda kişi ona bağlanmış, âlimler ondan takdir ve hürmetle söz etmişlerdir. Harran ve etraf halkı onu seviyor sayıyordu. Onu ziyaret edip ondan dua talep ediyorlar, yağmur yağmadığı zamanlarda da dua etmesi için ona gidiyorlardı. Hicri 581 yılında Harran'da vefat edinceye kadar faaliyetlerine devam etti.³²³ Dr. Macid Arsan el Geylanî başka medreseler de zikretmektedir. Şeyh Reslan el Câberî medresesi, Akîl el Menîhî medresesi, Şeyh Ali b. Hîtî medresesi, Hasan b. Müslim medresesi, Cevseqî medresesi, Şeyh Abdurrahman Tafsuncî medresesi, Mevla ez Zûlî medresesi, Muhammed b. Abdülbasrî medresesi, Gilevî medresesi, Ali b. Vehb er Rebîî medresesi ve Şeyh Beka b. Betto medresesi bunlar arasındadır.³²⁴ Kısaca; nahiye, köy ve mezralarda bulunan medreselerin büyük ölçüde Gazalî ve Geylanî'nin ortaya koyduğu tedris ve terbiye yöntemini tatbik ettiğini söyleyebiliriz.³²⁵

³²² Siyeru A'lâmi Nübelâ, 21/181,182

³²³ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 230

³²⁴ A,g,e. 238

³²⁵ A,g,e. 238

Islah Medreseleriyle Zengi Devleti Arasındaki Dayanışma

Abdülkadir Geylanî medresesi başta olmak üzere bölgedeki ıslah medreseleri hakkındaki haberler bu medreselerin haçlılara karşı mücadele verecek neslin yetiştirilmesinde ne denli büyük rol oynadığını göstermektedir.³²⁶ Tarihi işaretler ve şahitler Şeyh Abdülkadir Geylanî medresesinde çok sayıda Şam'lı talebenin olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Şam, İslama yardım etmek ve düşmanlara karşı savaşmak isteyen hamaset sahibi dindar kişiler için cazibe merkezi haline gelmişti. Islah medreseleriyle Zengi devleti arasında dayanışma şu şekildeydi;

Kadiriyye Medresesi'nin Haçlı İstilasına Uğramış Bölge Çocuklarını Yetiştirmede Üstlendiği Büyük Rol

Medresede o bölge çocuklarına öncelik tanınıyordu. İyi bir eğitimden sonra onlar cephe bölgesine gönderiliyorlardı. Onlar 'Kudüslüler' olarak tanınıyordu. Bu kişilerden bazıları daha sonra fıkıh ve siyaset sahasında meşhur olmuştu. Bu talebeler Bağdat'a iki sebepten dolayı gönderiliyordu. *Birincisi*; Zengi devletinin yetişmiş liderlere, idarecilere ve memurlara ihtiyacı vardı. *İkincisi ise*; Kadiriyye medresesinin o dönemde

³²⁶ A.g.e. 187

ıslah alanındaki şöhreti idi. Öyle görünüyor ki bu talebe guruplarının oraya gönderilmesi belirli bir plan ve istişare dahilinde yapıyordu.³²⁷ Şeyh Abdülkadir ile Sultan Nureddin Zengi arasında yakın ilişkiler vardı. Sultan Nureddin Zengi Kudüslü çocukları Kadiriyye medresesine gönderiyor, orada yetişip gelenler cephe mıntikasına komutan, davetçi ve mürşit olarak dönüyorlardı. Sultan Nureddin Zengi, Kadiriyye medresesinden mezun olan meşhur alimlere öncelik veriyordu.³²⁸ Kadiri medresesi ile Zengi idaresi işgal altındaki bölge çocuklarını kaybolmadan cihat önderliğine hazırlıyor ya da çocuklar çeşitli görevler için talebe okutan ya da talebelerin şahsi becerilerini geliştiren normal medreselere gidiyorlardı. İbnu'l Cevzi, "Mir'atü'z Zaman" adlı eserinde şöyle diyor: "Muvaffakuddin ibni Kudame'nin babası beldesinden sürülüp Dımaşk'a gittiğinde haçlılara karşı amansız bir mücadeleye girişti. Onun Dımaşk'taki evi fikri ve siyasi önderliğin bir araya geldiği mekândı. Nureddin Mahmud Zengi'nin bizzat kendisi de buradaki toplanılara katılıyordu."³²⁹

Âlimlerin gelip Nuriye medreselerinde çalışması

Hemen her bölgeden âlimler ve ıslah medreseleri mezunları geliyor, Sultan Nureddin Zengi ve Sultan Selahaddin'in kurduğu medreselerde görev alıyorlardı. Dımaşk'a gelip görev alanlar arasında Şeyh Abdülkadir'in oğlu Musa da vardı. Musa hicri 618/miladi 1221 yılında vefat edene kadar orada tedris işleriyle meşgul oldu.³³⁰ Sultan Nureddin Zengi, Harran'da da bir medrese kurmuş ve onu hicri 606/miladi 1209 yılında vefat eden Esad b. Menca b. Berekât'a teslim etmişti. Esat, şeyh Abdülkadir Geylanî'den ders almış, sonra Dımaşk'a gelmişti. Sultan Nureddin, Mismariyye medresesinin idaresi ile kadılık görevini de ona yüklemişti.³³¹ O medresedeki tedris faaliyetlerini ondan sonra onun neslinden gelen âlimler devam ettirdi-

³²⁷ Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 275

³²⁸ Şeyh Abdülkadir, 275

³²⁹ Mir'atü'z Zaman, 8/213,214

³³⁰ Şezeratü'z Zeheb 5/199; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 276

³³¹ İber 5/17; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 277

ler.³³² Nureddin Zengi, Harran'da başka bir medrese daha kurmuş, onu da hicri 570/miladi 1174 yılında vefat eden Hamit b. Mahmut'a teslim etmiştir. Hamit b. Mahmut da Şeyh Abdulkadir Geylanî'nin yanında uzun süre kalmış ve ondan ders almış biriydi. Nureddin onu çok seviyor ve ona saygı gösteriyordu.³³³

Cihad Ordusuna Katılım

Bu alanı en çok dolduran Şeyh Adiy b. Müsafir'in Hekâr dağlarında kurduğu Adeviyye medreseleri ve onların şubeleri olmuştur. Bu medreseden mezun olan Hekariye ve Revadiye Kürtleri fetih ordularının liderlerini, komutanlarını ve askerlerini oluşturdular. Bu gurupların başında Selahaddin Eyyübî'nin ailesi gelmektedir.

Selahaddin, Revadiye Kürtlerindendi. Aslen Azerbaycan'ın Dûyen beldesindendi. Revadiye büyük bir kabiledir. Selahaddin'in babası Necmeddin Eyyüb, Dûyen'de doğmuştu. Selahaddin'in dedesi Şâzi, oğulları Necmeddin Eyyüb ve Esedüddin Şirkuh ile birlikte Bağdat'a oradan da Tikrit'e göçtüler. Dedesi Şâzi orada vefat etti. Torun Selahaddin de orada doğdu. Daha sonra iki kardeş oradan göçtüler ve İmadeddin Zengi'nin hizmetine girdiler.³³⁴ Sonraları Selahaddin'in ordu liderleri ve ordu komutanları Hekariye Kürtlerinden oluştu. Emir Seyfeddin Meştûp el Hekârî onların en meşhur olanıdır. Devlet emirlerinden hiç kimse onunla boy ölçüşemezdi. Bu sebeple ona 'Büyük Emir' denirdi. Hicri 588 yılında Kudüs'te vefat etti. Kadı Fadıl ölümünde onu şöyle vafsetmiştir; Zaman onun aleyhine hükmettiğinde onunla birlikte kavmin binası da çöker.³³⁵ Eyyübî devletini anlatırken bu hususu daha tafsilatlı bir şekilde anlatacağız inşallah.

³³² Ed Daris Fî Ahbarî'l Medaris, 2/115

³³³ Tabakatü'l Hanabile; Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin adlı eserden naklen, 277

³³⁴ Vefeyâtü'l A'yan, 7/139-143

³³⁵ Hakeza Zahera Cîlu Selahaddin, 279

Siyaset Alanlarına Girmeleri

Kadiri medresesinden mezun olan talebelerden bir gurup Sultan Nureddin ve Sultan Selahaddin ile birlikte siyasetle meşgul oldular. İçlerinden bazıları son derece önemli roller üstlendiler. Esad b. Menca b. Berekat onlardan biriydi. Nitekim İbni Receb onun tedris ve kadılık dışında sultanlarla olan bağlantısını ve hizmetlerini de zikretmiştir.³³⁶ Yine Ali b. Erdâven b. Zeyd el Kindî de Sultan Nureddin'in hizmetinde olan biriydi.³³⁷

Abdülkadir Geylanî'ye bağlanmış ve ondan ders almış Hamid b. Mahmud el Harranî de onlar gibiydi. Öğrenimini tamamladıktan sonra Dimaşk'a gitmiş, Sultan Nureddin'in adamı olmuş, o da onu Harran'daki tedris, kadılık ve mezalim mahkemeleri yetkilisi olarak görevlendirmişti.

İbni Receb onun Bağdat'a gidip Şeyh Abdülkadir merdesine yerleştiğini, daha sonraları bazı ihtiyaçlar sebebiyle Dimaşk'a Sultan Nureddin Zengi'ye gittiğini zikretmektedir.³³⁸ Vaiz Zeyneddin Ali b. İbrahim b. Neca el Ensarî ed Dimaşkî de onlardandır. Şeyh Abdülkadir ile olan birlikteliğini anlatıyor, şöyle diyor: "Ondan ilim öğrendim. Allahu Teâlâ bana başkasına yirmi yılda açılmayan kapıları bir yılda açtı da ben Bağdat'ta vaaz vermeye başladım."³³⁹ Bu İbni Neca Selahaddin Eyyubî'nin adamlarından ve müsteşarlarından biri oldu. Şeyh Abdülkadir Geylanî onu Mısır'daki Sünni halkın komutanı ve Mısır'daki ıslah medresesinin şeyhi Şeyh Osman b. Merzuk el Kureşî'ye göndermiştir.

İbni Neca, Sultan Nureddin'in ordusunun Mısır'a ilerlemesinde, fethinde ve Şam ile birleştirilmesinde büyük roller üstlenmiştir. Bu İbni Neca Şeyh Abdülkadir'den Mısır'a gitmek için izin istemiş, izin aldıktan sonra da Dimaşk'a gitmiş ve orada uzun bir müddet orada kalmıştır. Orada vaaz ve tedris işiyle meşgul olmuş ve daha sonra Nureddin'in elçisi olarak Bağ-

³³⁶ Tabakatü'l Hanabile 2/49; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 279

³³⁷ Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 280

³³⁸ A.g.e. 280

³³⁹ Kalaidü'l Cevahir, 33

dat'a halifenin yanına gitmiş, halife de ona hilat giydirmiştir. Daha sonra Mısır'a gitmiş, Fatımi hilafetiyle irtibata geçmiş, Fatımi devlet erkânı nezdinde büyük itibar görmüştür.³⁴⁰

İbni Receb, Vaiz İbni Neca'nın –Şeyh Abdülkadir'i Geylanî'yi çok seven- Şeyh Osman b. Merzuk el Kureşî'yi ziyaret ettiğini ve ona Esedüddin Şirküh'un Mısır'a gelmesinin mümkün olup olmadığını sorduğunu zikretmektedir. Şeyhin cevabı meşhurdur. Şeyh bir müddet daha beklenilmesi gerektiğini, zira bu işte acele edildiği takdirde başarısız olunacağını söylemiştir. Nitekim onun dediği gibi de yapılmıştır.³⁴¹ Şeyh Osman, Şirküh'un Mısır'a saldırmasından önce Sünni tasavvuf liderleri ve vaizler tarafından halkın buna hazırlanmasını, bunun için ortamın hazır hale getirilmesini öngörüyordu. İbni Neca'nın Fatımi sarayındaki çalışması Fatımi sarayını çökertme planının bir parçasıydı. Fatımilerin zaaf noktaları ve güçlü yönleri bilinmeliydi. Şeyh Osman b. Merzuk gibilerinin önderlik ettiği fikri çevrenin katkısından da istifade etmek gerekiyordu. İşte İbni Neca bu sebeple sarayda istihbarat faaliyetlerine başladı.³⁴² Zeyneddin İbni Neca hicri 569/miladi 1173 yılında Fatımilerin Selahaddin'e karşı kurduğu tuzağın keşfedilmesinde büyük rol oynamış ve üstlendiği rolün ehemmiyeti bu olayda da kendini göstermiştir. Fatımi devletinin çökertilmesinde Sultan Nureddin'in uyguladığı stratejiyi anlatırken inşallah bu hususu genişçe anlatacağız.

³⁴⁰ Mir'atü'z Zaman 8/515; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 281

³⁴¹ Tabakatü'l Hanabile 1/308; Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 281

³⁴² Hakeza Zahera Cilu Selahaddin, 282

Abdülkadir Geylani Hazretlerinin Özellikleri

Muvaffakuddin İbni Kudame el Makdisi, Şeyh Abdülkadir Geylanî'yi şöyle vafediyor; Şeyh Abdülkadir orta boylu, sadrı geniş, zayıf biriydi. Sakalı uzun ve enli idi. Kaşları koyu kumral rengine ve birbirine bitişikti. Gözleri kara ve iriydi. Sesi yüksekti.³⁴³ Hareketli biriydi. Kışın da yazda olduğu gibi terlerdi.³⁴⁴ Kendine mahsus bir giyim tarzı vardı. Baş ve omuz kısmını örten taylasan kullanır, katıra binerdi.³⁴⁵

Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin hayat hikâyesini anlatan tarihçiler onun ahlakını övmüşler, sükûtunun konuşmasından daha çok olduğunu zikretmişlerdir. Konuştuğunda sözleri kalple-re işlerdi. Son derece hayâ sahibiydi. Sert değildi. Fakirlere ve miskinlere yardım ederdi. Fakirlerle oturur, elbisesini onların altına sererdi. Büyüklere ve devlet ricaline karşı ayağa kalkmaktan imtina ederdi. Dilenciye geri çevirmezdi. Birlikte oturduğu kişilere ikram eder, meclisinde bulunan kişi Geylanî tarafından en çok sevilen kişi kendisi olduğunu zannederdi. Arkadaşlarından görünmeyen kişileri arar sorar, onları sevmeye devam ederdi. Onların hatalarını affederdi.

Her gece sofraya kurar, fakir fukaraya ve misafirlere ye-

³⁴³ Mir'atü'l Cinan, Yafî, 3/352

³⁴⁴ Tabakatü'l Hanabile, 1/299

³⁴⁵ Avârifü'l Meârif 356; Neş'etü'l Kadirîyye, 131

mek ikram ederdi. Ona bir şey hediye edildiğinde onu ya tamamen ya da kısmen oradakilere dağıtırdı. Kendisine bir hediye edene de muhakkak bir karşılıkla mukabelede bulunurdu.³⁴⁶

Medresesinden ancak mescide ya da tekkeye gitmek için çıkardı. İnsanların üzüntülerine ortak olur, musibete maruz kalanları ziyaret ederdi.

İbnu'l Cevzi, İbni Receb, Sıbtı İbnu'l Cevzi, İbni Hallikan, Zehebî ve İbni İmad el-Hanbelî'nin eserlerine müracaat ettiğimizde onların ulemadan ya da hayır ehli kişilerden birinin vefatından bahsettiklerinde 'Şeyh Abdülkadir de onun cenaze namazına katılmıştır' ifadesini kullandıklarını görürüz.³⁴⁷

Vakti taat ve huşu içinde geçiyordu. Zikir, fikir ve gözyaşı onun her daim içinde bulunduğu şeylerdi.³⁴⁸ Helalden olan bir buğday tarlası vardı. Arkadaşlarından biri onu her yıl eker, biri de öğütür ve ekmek yapardı. Onun gıdası oydu.³⁴⁹ Altına elini sürmezdi. Biri kendisine altın getirdiğinde 'Seccadenin altına koy' derdi. Hizmetçisi geldiğinde de ona 'Seccadenin altında kini al, ekmekçiye ve bakkala ver' derdi.³⁵⁰

VEFATI

Tarihçiler onun hicri 561 yılında vefat ettiğini ittifakla zikrederler.³⁵¹ Şeyh Abdülkadir Geylanî doksan bir yıl yaşamıştır.³⁵² Denildi ki; O, ölümündeki hastalık dışında şiddetli bir hastalığa yakalanmamıştır. O hastalığı da bir gün bir gece sürmüştür.³⁵³ Oğlu kendisine hastalığını sorduğunda: "Bana kimse bir şey sormasın. Benim durumumu ancak Allah Azze ve Celle bilir. Benim hastalığımı kimse bilemez. Kimse de akıl erdiremez." demiştir. Oğlu Şeyh Abdülcabbar kendisine: "Neren ağrıyor?" diye sorduğunda: "Kalbimden başka her yerim ağrı-

³⁴⁶ Neş'etü'l Kadiriyye, 132

³⁴⁷ El Muntazam 10.85.122; Neş'etü'l Kadiriyye, 132

³⁴⁸ Tabakatü'l Hanabile 1/292; Neş'etü'l Kadiriyye, 133

³⁴⁹ Neş'etü'l Kadiriyye, 133

³⁵⁰ Behcetü'l Ebrar 104; Neş'etü'l Kadiriyye, 133

³⁵¹ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 265

³⁵² Neş'etü'l Kadiriyye, 133

³⁵³ Şeyh Abdülkadir Geylanî, 265

yor. Orada hiçbir ağrı yok. O, Allah Azze ve Celle ile birlikte.” Demişti. Allah’ın rahmeti üzerine olsun. O, şöyle diyordu: “Ben hiç bir insandan korkmuyorum, ben ölümden korkmuyorum, ben ölüm meleğinden korkmuyorum. Ellerini kaldırıp ileri doğru uzatıyor ve ‘*Ve aleykumu’s Selam Ve Rahmetullahi Ve Berekatuhu*’ diyordu. Daha sonra sekerât hali kendisinde belirdi o zaman da “*Lailahe İllellah*” sözüne dayandım, Kudreti ile yüce olan ve ölüm ile kullarını helak Zâtı noksan sıfatlardan tenzih ederim. “*Lailahe İllellah Muhammedun Rasulullah.*” Dedi. ‘Kudreti ile yüce olan’ sözünü söylerken dili takıldı, birkaç tekrardan sonra onu söyledi. Daha sonra “*Allah, Allah, Allah,*” demeye başladı. Allah, Allah derken sesi hafifledi ve dili damağına yapıştı. Daha sonra da mübarek ruhu bedeninden ayrıldı. Allah’ın rahmeti üzerine olsun.³⁵⁴

Vefatından önce oğlu Abdülvehhab ona vasiyetini sordu. Bunun üzerine o şöyle dedi:

“Takva ve taatten ayrılma! Allah’tan başka kimseden korkma! Allah’tan başka kimseden bir şey umma! Her ihtiyacını Allah’a arz et. Her şeyi O’ndan iste. Allah Azze ve Celle’den başka kimseye güvenme. Yine O’ndan başka kimseye dayanma. Tevhidi muhafaza et. İşin tamamı tevhittir. Allahu Teala’nın sıfatlarını Kur’an ve Sünnette geçtiği üzere muhafaza et. Hüküm değişir, ancak ilim değişmez. Hüküm nesh olur, ancak ilim nesh olmaz.”³⁵⁵

Medresesine defni gece yarısı tamamlandı. İzdiham sebebiyle gündüz defnedilemedi. Bağdat halkı tamamen dışarıdaydı. Meydanlar, sokaklar ve çarşılar insan kaynıyordu.

Abdülkadir Geylanî’nin kırk dokuz çocuğu vardı. Onların yirmi yedisi erkek, diğerleri kızdı. Dört hanımla evlenmişti. Evliliğiyle ilgili şöyle demiştir: “Bir zamanlar evlenmeyi istiyor, ancak vaktin ziyarı endişesiyle buna cesaret edemiyordum. Vakti gelinceye kadar sabrettim, daha sonra Allahu Teâlâ bana dört eş nasip etti. Onların dördü de seve seve infak eden

³⁵⁴ A.g.e. 266

³⁵⁵ El Fethu’r Rabbânî 373; Futûhu’l-Gayb, 130

kimselerdir.”³⁵⁶

Abdülkadir Geylanî’nin sözlerinden biri şudur: ‘Halk, nefsinin tanımına engel olur. Nefsin de Rabbini tanımına engel olur.’³⁵⁷

İmam Zehebî onun hakkında şöyle diyor: “Şeyhler arasında halleri ve kerametleri Şeyh Abdülkadir Geylanî’den daha çok olan biri yok. Ancak onların birçoğu uydurmadır.”³⁵⁸

İbni Kesir onun hakkında şöyle diyor: “İnsanlar ondan büyük ölçüde istifade ettiler. Ahlakı güzeldi. Emri bi’l Maruf nehyi ani’l Münker dışında konuşmazdı. Büyük bir zahitti. Hal ve keşif ehliydi. Tabilerine ve arkadaşlarına nasihat ederdi. Ona atfedilen sözler, fiiller ve kerametlerde mübalağa edilmiştir. Vera sahibi Salih bir zattı. El-Gunye ve Futûhu’l Gayb adlı eserleri yazmıştır. O kitaplarda güzel şeyler bulunmaktadır. Ne var ki o kitaplarda zayıf ve uydurma hadis de bulunmaktadır. Kısaca o, meşayihin büyüklerindendi. Allah onun ruhunu takdis etsin ve kabrini nurlandırın.”³⁵⁹

³⁵⁶ Kalaidü’l Cevahir 41; Yani; Onlar ya zengin kızlarıydı ya da onlar bazı sanatları biliyorlardı.

³⁵⁷ Siyeru A’lâmi Nübela, 20/450

³⁵⁸ A.g.e. 2/450

³⁵⁹ El Bidaye Ve’n Nihaye, 16/420